

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ЖУРНАЛ

СТРАТЕГІЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ
ДОСЛІДЖЕНЬ

№ 6(11), 2022

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6

Наукове фахове видання

Періодичність виходу: 6 разів на рік

Дата заснування: грудень 1999 р.

Київ 2022

**Засновником видання «Журнал стратегічних економічних досліджень» є
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ДИЗАЙНУ**

Науковий фаховий журнал є правонаступником видання «Вісник Київського національного університету технологій та дизайну», який у свою чергу був правонаступником видання «Известия высших учебных заведений. Технология легкой промышленности», який видавався з березня 1958 року у Київському технологічному інституті легкої промисловості (СРСР).

№ 6(11), 2022

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації: серія КВ №24821–14761 ПР від 19.04.2021р.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК № 993 від 24.07.2002 р.

Журнал входить до переліку наукових фахових видань.

Наказ МОН України від 27.09.2021 № 1017 (додаток 2). Категорія Б. Економічні науки. Спеціальності: 051, 071, 072, 073, 075, 076, 241, 281 (від 2018 р.).

ISSN 2786-5398	Журнал зареєстровано в Міжнародному центрі періодичних видань (ISSN International Centre, Париж, Франція) Журнал реферується та індексується у наступних міжнародних базах даних: Library of Congress Online Catalog, International DOI Foundation, CrossRef, WorldCat, Google Scholar, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Інституційний репозитарій Київського національного університету технологій та дизайну
Засновник і видавець:	Київський національний університет технологій та дизайну Україна, 01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2
Головний редактор:	Грищенко І.М. , доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки.
Заступник головного редактора:	Ганущак-Єфіменко Л.М. , д.е.н., професор, проректор з наукової та інноваційної діяльності

Видання орієнтоване на науковців, викладачів, аспірантів, студентів, а також науково-практичних працівників і фахівців відповідних галузей промисловості.

Кривонос Олена Олександрівна – відповідальний секретар.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 347

тел./факс: +38 (044) 256-21-39

e-mail: econ-vistnyk@knu.edu.ua; <http://econ-vistnyk.edu.ua>

Рекомендовано до друку Вченою радою Київського національного університету технологій та дизайну, протокол № 3 від 30.11.2022 р.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. Відповідальність за переклад, достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Передруки та переклади статей дозволяються лише за згодою автора (-ів) та редакції.

© Київський національний університет технологій та дизайну, 2022

MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE

JOURNAL
of STRATEGIC ECONOMIC
RESEARCH

№ 6(11), 2022

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6

Scientific Specialized Edition

Issued: 6 times a year

Founded: December, 1999

Kyiv 2022

The owner of «Journal of Strategic Economic Research» is

KYIV NATIONAL UNIVERSITY OF TECHNOLOGIES AND DESIGN

This Scientific Specialized Journal is the successor of the edition "Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design", which in turn was the legal successor of the edition «Proceedings of Higher educational establishments. Technology of the light industry», which was published by Kiev Technological Institute of Light Industry from March, 1958 (USSR).

№ 6(11), 2022 The state registration of print media is KB № 24821-14761 ПП, originating date 19.04.2021

License for publishing activity is ДК №993, originating date 24.07.2002

The journal is listed & reregistered in Higher Attestation Commission of Ukraine: № 1017 dated 27.09.2021 in the list of professional publications: cat. B, technical specialties – economical specialties: 051, 071, 072, 073, 075, 076, 241, 281 (from 2018).

ISSN 2786-5398 The journal is registered in ISSN International Centre, Paris
The journal is abstracted and indexed by Library of Congress Online Catalog, International DOI Foundation, CrossRef, WorldCat, Google Scholar, The Vernadsky National Library of Ukraine, Kyiv National University of Technologies and Design Institutional Repository

Owner and Publisher: Kyiv National University of Technologies and Design
Ukraine, 01011, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str.

Editor-in-Chief: **Ivan M. Gryshchenko** – Dr., professor, academician National Academy of Pedagogical Sciences Ukraine, Honored Worker of Education of Ukraine, Laureate of the State Prize of Ukraine in science and technology.

Deputy Editor: **Liudmyla M. Hanushchak-Yefimenko** – Dr., professor

Economics & Business Management. Higher Education: progress, problems and prospects.

The journal is aimed at a wide range of researchers, professors, students, and graduate students and to bring the results of scientific research carried out under a variety of intellectual traditions and organizations of procedures to the attention of a specialized readership.

EDITORIAL OFFICE:

01011, Ukraine, Kyiv, 2, Nemyrovych-Danchenka, Str., office 1-0347

Tel./fax: +38 (044) 256-21-39

e-mail: econ-vistnyk@knu.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knu.edu.ua>

Recommendations from Science Council of Kyiv National University of Technologies and Design, Protocol № 3 of 30.11.2022

Articles are published in the original language. The authors are responsible for the translation, authenticity of facts, quotations, proper names, geographic names, names of enterprises and other information.

The Editorial Office and author's consent needed prior to republishing or translating the articles.

© **Kyiv National University of Technologies and Design, 2022**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ
наукового фахового видання
«ЖУРНАЛ СТРАТЕГІЧНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ»
(JOURNAL OF STRATEGIC ECONOMIC RESEARCH)

Головний редактор:

Грищенко Іван Михайлович – доктор економічних наук, професор, академік Національної академії педагогічних наук України, Заслужений працівник освіти України, лауреат Державної премії України в галузі науки та техніки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна, ORCID 0000-0001-7572-4757.

Заступник головного редактора:

Ганущак-Єфіменко Людмила Михайлівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна, ORCID 0000-0002-4458-2984.

Члени редакційної колегії:

Гавриш Олег Анатолійович – доктор технічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна; ORCID 0000-0002-1961-3267.

Белялов Талят Енверович – доктор економічних наук, доцент, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0003-4019-755X.

Жигалкевич Жанна Михайлівна – доктор технічних наук, професор, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна; ORCID 0000-0002-5847-1302

Касич Алла Олександрівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0001-7019-1541.

Лепейко Тетяна Іванівна – доктор економічних наук, професор, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна; ORCID 0000-0001-8667-509X.

Мягких Ірина Миколаївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0003-3868-9643.

Ольшанська Олександра Володимирівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0003-1535-7742.

Онєгіна Вікторія Михайлівна – доктор економічних наук, професор, Державний біотехнологічний університет, Україна; ORCID 0000-0001-9467-9808.

Радіонова Наталія Йосипівна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0002-8855-2963.

Тарасенко Ірина Олексіївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0003-3626-4377.

Шкода Мар'яна Сергіївна – доктор економічних наук, професор, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна; ORCID 0000-0002-7356-4320.

Denis Ushakov – PhD, Professor, Suan Sunandha Rajabhat University, International College, Bangkok, Thailand; ORCID 0000-0001-6413-6116.

Dietmar Vahs – PhD, Professor, Germany.

Giorgi Gvartadze – Full Professor, Akakii Tsereteli State University, Full Professor, Kutaisi University of Law and Economics, Georgia; ORCID 0000-0001-6080-0163.

Hendrik S. Doss – PhD, Professor, Germany.

Plavčan Peter – Prof., CSc., Ing., Danubius University in Sládkovičovo, Slovak Republic; ORCID 0000-0001-7088-6108.

Rafał Rebilas – PhD, Vice Dean of the Faculty of Management, IT and Social Studies, University of Dąbrowa Górnicza, Poland; ORCID 0000-0001-7926-1155.

Skibniewski Mirosław – Prof., Ph.D., Dr.h.c., Honor. Prof., University of Maryland, College Park, USA; ORCID 0000-0002-7102-753X.

William H. Meyers – Emeritus Professor of Agricultural & Applied Economics Food and Agricultural Policy Research Institute, USA; ORCID 0000-0003-0952-5578.

Zdzisława Dacko-Pikiewicz – Professor, Rector University of Dąbrowa Górnicza, Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej, Poland; ORCID 0000-0003-4542-5574.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ:

01011, м. Київ, вул. Немировича-Данченка, 2, корп. 1, к. 347

тел./факс: +38 (044) 256-21-39; e-mail: econ-vistnyk@knu.edu.ua; <http://econ-vistnyk.knu.edu.ua>

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6

ЗМІСТ**ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**

- 1 **Ажаман І. А., Хабіб А.**
Формування та розвиток системи управління енергозабезпеченням сучасних підприємств 8
- 2 **Бабаєв І. О.**
Методичні основи оцінки конкурентоспроможності продукції підприємств борошномельної промисловості 17
- 3 **Власюк Т. М.**
Етапи розвитку аналізу економічної діяльності в системі освіти 32
- 4 **Котвицька Н. М.**
Інноваційний потенціал агропродовольчої сфери: сутність, значення, проблеми розвитку 41
- 5 **Медвідь Г. С.**
Формування стратегічно-орієнтованої моделі сталого розвитку регіонів 55
- 6 **Резнікова Н. В., Птащенко О. В., Чугаєв О. А., Івашенко О. А.**
У-реальність як зрушення від «великої помірності» до «глобального безладу»: оцінка глобальних макроекономічних і кризових процесів крізь призму поколінного діалогу і проблем розвитку 67
- 7 **Шевченко І. О.**
Стратегія розвитку цифрової економіки в умовах глобалізації 79
- 8 **Шкода М. С.**
Розвиток систем кластерного партнерства як об'єкта державного регулювання 87
- 9 **Шкода М. С., Олешко А. А.**
Теоретичні аспекти управління потенціалом енергозабезпечення сталого регіонального розвитку 98

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ

- 10 **Воронюк Є. В., Сатушева К. В.**
Вплив психологічного фактору на організаційне забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності 105
- 11 **Гончаренко І. М., Крахмальова Н. А.**
Механізм створення умов для професійного та психо-фізичного розвитку та самореалізації особистості, соціальної активності та працевлаштування молоді 112
- 12 **Рєпіна І. М., Востряков І. О.**
Концепція сталого розвитку та її вплив на якість продукції 121
- 13 **Солнцев С. О., Жигалкевич Ж. М., Залуцький Р. О.**
Тенденції розвитку цифрового маркетингу 131
- 14 **Яценко В. В.**
Концептуальні принципи оцінки якості дистанційного навчання: важлива складова соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг 142

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6

TABLE OF CONTENTS

PROBLEMS OF DEVELOPMENT OF ECONOMY

- 1 **Azhaman I. A., Habib A.**
Formation and development of the energy supply management system of modern enterprises 8
- 2 **Babaev I. O.**
Methodological bases for evaluating the competitiveness of products of enterprises in the flour industry 17
- 3 **Vlasiuk T. M.**
Stages of the development of the analysis of economic activity in the education system 32
- 4 **Kotvytska N. M.**
Innovative potential of agricultural and food industry: nature, importance, development challenges 41
- 5 **Medvid H. S.**
Formation of a strategic-oriented model of sustainable development of regions 55
- 6 **Reznikova N. V., Ptashchenko O. V.,
Chugayev O. A., Ivashchenko O. A.**
Y-reality as a shift from "great moderation" to "global chaos": assessment of global macroeconomic and crisis processes through the prism of generational dialogue and development issues 67
- 7 **Shevchenko I. O.**
Strategy for the development of the digital economy in globalization 79
- 8 **Shkoda M. S.**
Development of cluster partnership systems as an object of state regulation 87
- 9 **Shkoda M. S., Oleshko A. A.**
Theoretical aspects of managing the energy supply potential of sustainable regional development 98

MODERN TENDENCIES AND MANAGEMENT PROBLEMS

- 10 **Voroniuk Ye. V., Satusheva K. V.**
Impact of the psychological factor on the organization of the economic security of business activities 105
- 11 **Goncharenko I. M., Krakhmalova N. A.**
Mechanism creating conditions for personal professional and psycho-physical development and self-realization, social activity and employment young people 112
- 12 **Riepina I. M., Vostriakov I. O.**
The concept of sustainable development and its impact on product quality 121
- 13 **Soltsev S. O., Zhygalkevych Zh. M., Zalutskyi R. O.**
Development trends of digital marketing 131
- 14 **Yatsenko V. V.**
Conceptual principles of assessing the quality of distance learning: an important component of the socially responsible activities of higher education institutions in the educational services market 142

УДК 332.05

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.1

Ірина А. Ажаман, Алі Хабіб

Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна
**ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯМ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Питання енергозабезпечення є особливо актуальними для підприємств, що обумовлено воєнними діями в Україні та їх наслідками. Пошкодження систем енергопостачання виявляли нагальність вирішення питань щодо економії ресурсів, зменшення витрат на обслуговування енергосистем, посилення енергетичної безпеки, стимулювання розвитку інновацій в галузі енергозабезпечення тощо. Одночасно формування системи управління енергозбереженням має вагоме значення для ефективного використання енергії, зниження витрат та підвищення енергетичної ефективності. Відповідно до вказаного питанням формування та розвитку системи управління енергозабезпеченням підприємств приділяється значна увага на рівні суспільства, держави та світової спільноти. Метою статті є визначення пропозицій щодо формування та подальшого розвитку системи управління енергозабезпеченням в сучасних умовах функціонування підприємств. Управління енергозбереженням запропоновано визначати як комплексну систему управління, в рамках якої реалізуються основні функції – прогнозування, планування, організація, мотивація, регулювання та контроль та яка націлена на раціональне і економне використання енергоресурсів шляхом технічних, технологічних, економічних та адміністративно-правових методів, що дозволить підвищити стійкість та конкурентоспроможність підприємства в умовах мінливого оточуючого середовища. Процес управління енергозбереженням передбачає систематичне планування, впровадження, моніторинг та оцінку заходів, спрямованих на раціональне використання та економічне використання енергії. Основні етапи процесу управління енергозбереженням: аналіз та оцінка стану управління енергозабезпеченням, планування та розроблення стратегії енергозабезпечення, впровадження заходів, спрямованих на досягнення вказаної стратегії, моніторинг та контроль за реалізацією стратегії, оцінка отриманих результатів та визначення напрямів вдосконалення. Процес управління енергозбереженням вимагає системного підходу, координації зусиль різних структурних підрозділів та активної участі персоналу. Система управління енергозабезпеченням сучасного підприємства є частиною загальної системи управління підприємством, формування та розвиток якої включає створення та подальше удосконалення таких елементів як організаційна структура енергозабезпечення, функції управління енергозабезпеченням, політика енергетичного менеджменту, ресурсна підтримка для формування системи енергозабезпечення підприємства, аудит енергозабезпечення, навчання та усвідомлення. Система управління енергозабезпеченням підприємства повинна характеризуватися динамічністю, дотримуватися відповідності такому критерію як «витрати – ефективність», згідно якого витрати на формування системи повинні бути меншими ніж ефект, який отримує підприємство від її впровадження. Крім того така система повинна бути гнучкою та адаптивною, швидко реагувати на зміни в оточуючому середовищі.

Ключові слова: енергозабезпечення; управління; системний підхід; функції; процес; складові елементи підприємство.

Iryna A. Azhaman, Ali Habib

Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture, Ukraine

FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE ENERGY SUPPLY MANAGEMENT SYSTEM OF MODERN ENTERPRISES

The issue of energy saving is relevant for enterprises in the conditions of military operations in Ukraine. Damage to energy supply systems revealed the need to save resources, reduce costs for energy system maintenance, strengthen energy security, and stimulate the development of innovations in the field of energy supply. Therefore, significant attention is paid to the issues of formation and development of the energy supply management system of enterprises at the level of society, the state and the world community. The purpose of the article is to determine proposals for the formation and development of the energy supply management system of enterprises. Energy conservation management is proposed to be defined as a complex management system within which the main functions are implemented – forecasting, planning, organization, motivation, regulation and control, and which is aimed at the rational and economical use of energy resources through technical, technological, economic and administrative-legal methods, which will allow increase the stability and competitiveness of the enterprise in the external environment. The process of energy conservation management is the systematic planning, implementation, monitoring and evaluation of measures aimed at the rational use and economical use of energy. The main stages of the energy saving management process: analysis and assessment of the state of energy supply management, planning and development of the energy supply strategy, implementation of measures to achieve the strategy, monitoring and control over the implementation of the strategy, evaluation of the obtained results and identification of areas for improvement. The process of energy saving management requires a systematic approach, coordination of efforts of various structural divisions and active participation of personnel. The energy supply management system of a modern enterprise is part of the overall enterprise management system, the formation and development of which includes the improvement of such elements as: the organizational structure of energy supply, functions of energy supply management, energy management policy, resource support for the formation of the enterprise's energy supply system, energy supply audit, training and awareness. The enterprise's energy supply management system must be dynamic and meet the "cost-efficiency" criterion. Such a system should be flexible and adaptive, quickly respond to changes in the external environment.

Keywords: *energy supply; management; system approach; functions; process; components; enterprise.*

Постановка проблеми. Питання енергозабезпечення є особливо актуальними для підприємств, що обумовлено воєнними діями в Україні та їх наслідками. Пошкодження систем енергопостачання виявляли нагальність вирішення питань щодо економії ресурсів, зменшення витрат на обслуговування енергосистем, посилення енергетичної безпеки, стимулювання розвитку інновацій в галузі енергозабезпечення тощо. Одночасно формування системи управління енергозбереженням має вагомe значення для ефективного використання енергії, зниження витрат та підвищення енергетичної ефективності. Основне значення такої системи полягає в управлінні енергетичними процесами, виявленні можливостей енергозбереження та реалізації відповідних заходів. Перевагами системи управління енергозбереженням є наступні: забезпечення моніторингу споживання енергії, формування заходів щодо підвищення ефективності, впровадження енергетичних стандартів та технологій, впровадження системи енергетичного прогнозування та планування. Відповідно до вказаного питанням формування та розвитку системи управління енергозабезпеченням підприємств приділяється значна увага на рівні суспільства, держави та світової спільноти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням енергозабезпечення приділяється значна увага в науковій літературі та законодавчо-нормативних документах, зокрема його розглядали В.В. Гришко, В.І. Перебийніс, І.Г. Гурняк, З.В. Юринець, С.В. Іщенко, М.В. Малиш, О.К. Медведовський, П.І. Іваненко, В.О. Самборський та інші [1–10]. Узагальнюючи дослідження визначено, що в загальному розумінні під енергозбереження розуміють процес зменшення споживання енергії без зниження продуктивності, комфорту чи якості життя. Основним призначенням енергозбереження є раціональне використання енергетичних ресурсів для забезпечення ефективного функціонування суспільства та підтримки його розвитку з найменшим негативним впливом на довкілля. Енергозбереження розглядають в наступних напрямках.

Енергоефективність – підвищення енергоефективності означає зменшення кількості споживаної енергії для отримання того ж результату. Це може включати впровадження енергоефективних технологій, оптимізацію процесів і виробничих систем, а також раціональне використання енергії в будівництві, транспорті, промисловості та побуті.

Використання відновлюваних джерел енергії – перехід до використання відновлюваних джерел енергії, як сонячна, вітрова, гідроелектростанції та біомаса, є одним із способів забезпечення енергозбереження. Вони допомагають зменшити залежність від викопних палив і зменшити викиди шкідливих газів.

Зауважимо, що згідно статистичних даних в Україні використання відновлювальних джерел енергії знаходилося на стадії активного розвитку до настання пандемії COVID-19 та подальших воєнних дій – рисунок 1. За структурою відновлювальної енергії переважна її питома вага припадає на енергію біопалива та відходів – 75% – рисунок 2.

Оптимізація системи опалення, охолодження та освітлення – застосування ефективних систем опалення, вентиляції, кондиціонування повітря та освітлення може значно зменшити споживання енергії в будинках, офісах та промислових спорудах.

Збереження енергії у транспорті – використання паливо-ефективних транспортних засобів, розвиток масового транспорту та велосипедної інфраструктури, а також спільне використання автомобілів можуть сприяти зменшенню енергоспоживання в галузі транспорту.

Свідоме споживання – освіта та інформування громадськості про енергозбереження можуть сприяти зміні поведінки споживачів і підвищенню свідомості про енергетичну ефективність. Зменшення втрат енергії через некоректне використання або ефективне споживання може бути досягнуто за допомогою звичайного вимикання приладів, вибору енергоефективних пристроїв та практики енергозбереження в побуті.

Енергозбереження є ключовим елементом сталого розвитку та боротьби зі зміною клімату. Це додатково зменшить споживання природних ресурсів, втратить викиди парникових газів та покращить якість життя людей.

Енергозбереження визначається як процес, спрямований на раціональне використання та економне використання енергії та природних енергетичних ресурсів у національному господарстві. Для досягнення енергозбереження використовують технічні, економічні та правові методи, а також адміністративно-правове та фінансово-економічне регулювання.

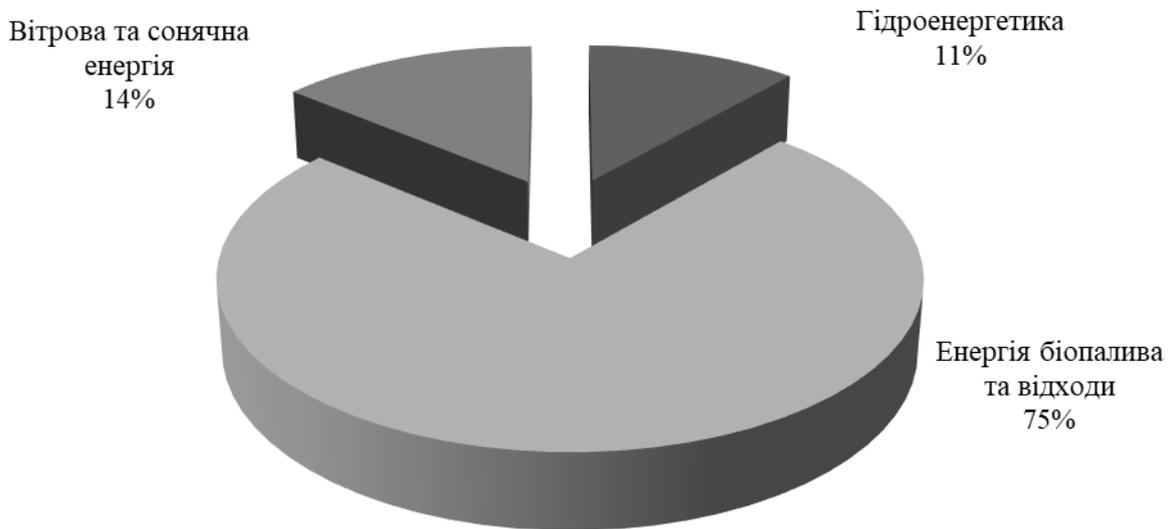
Відповідно до Закону України «Про енергозбереження», енергозбереження повинне забезпечити енергоощадну політику, що включає регулювання процесів, пов'язаних з енергетичними ресурсами, таких як отримання, переробка, транспортування, зберігання, виробництво, розподіл та використання паливно-енергетичних ресурсів. Раціональне використання паливно-енергетичних ресурсів дозволяє досягти максимальної ефективності їх використання при наявному рівні розвитку техніки та технологій та одночасне зниження техногенного впливу на довкілля. Економіка, зі свого боку, після зниження витрат паливно-

енергетичних ресурсів, відповідно до зниження питомих витрат на їх виробництво продукції, виконання робіт і надання послуг визначеної якості. Енергозбереження є важливою складовою для сталого розвитку та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь.

Джерело: [11].

Рис. 1. Частка постачання енергії від відновлювальних джерел

Джерело: [11].

Рис. 2. Структура постачання первинної відновлювальної енергії в Україні в 2020 р.

Поряд з цим визначено, що в наукових публікаціях недостатньо уваги приділено дослідженню питань управління енергозабезпеченням, його удосконаленню та формуванню системного підходу до управління енергозабезпеченням, чому і присвячена увага в даній науковій роботі.

Формулювання цілей статті. Відповідно до вказаного метою статті є визначення пропозицій щодо формування та подальшого розвитку системи управління енергозабезпеченням в сучасних умовах функціонування підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління енергозабезпеченням розглядається як комплексне поняття, сутність якого можливо визначити через низку підходів. Так, Струнін В.В. підкреслюючи комплексність управління енергозабезпеченням розглядає його з функціонального підходу, визначаючи як сукупність елементів, до яких віднесено планування, організацію, мотивування та контроль енергозабезпечення. Також зазначено, що управління енергозабезпеченням націлене на формування енергорезерву шляхом отримання економії енергоресурсу при здійсненні основного виду діяльності підприємства. За рахунок таких резервів підприємство отримує додаткові конкурентні переваги та потенційні можливості посилення своїх позицій на ринку [10].

Б.А. Костюковський, О.П. Максимець акцентують увагу на системному підході до управління енергозабезпеченням та необхідності його розгляду разом з енергоспоживанням. Автори також відзначають важливість дотримання етапності управління енергозбереженням та його організацію на принципах "step by step", ефективності тощо [6].

Узагальнюючи дослідження наукових джерел щодо управління енергозбереженням останнє нами пропонується визначати як комплексну систему управління, в рамках якої реалізуються основні функції – прогнозування, планування, організація, мотивація, регулювання та контроль та яка націлена на раціональне і економне використання енергоресурсів шляхом технічних, технологічних, економічних та адміністративно-правових методів, що дозволить підвищити стійкість та конкурентоспроможність підприємства в умовах мінливого оточуючого середовища.

Процес управління енергозбереженням передбачає систематичне планування, впровадження, моніторинг та оцінку заходів, спрямованих на раціональне використання та економічне використання енергії. Основні етапи процесу управління енергозбереженням представлено на рисунку 3.

Процес управління енергозбереженням вимагає системного підходу, координації зусиль різних структурних підрозділів та активної участі персоналу.

Система управління енергозабезпеченням сучасного підприємства є частиною загальної системи управління підприємством, формування та розвиток якої включає створення та подальше удосконалення наступних елементів – рисунок 4.

Організаційна структура енергозабезпечення – сприяє управлінню енергетичними ресурсами в певній організації, підприємстві чи установі. Ця структура може варіюватись залежно від розміру, виду діяльності та складності організації. До найбільш розповсюджених підрозділів щодо енергозабезпечення можуть відноситися:

Відділ енергетичного менеджменту – це відділ або підрозділ, відповідальний за розробку та впровадження стратегій і заходів з енергозбереження, моніторинг споживання енергії та виконання енергетичних цілей. Відділ енергетичного менеджменту також може займатися аудитом енергозабезпечення та розробкою політики енергетичного менеджменту.

Технічний відділ – відповідає за технічну підтримку та обслуговування енергетичного обладнання, а також за впровадження нових енергоефективних технологій та проектів.

Фінансовий відділ – до обов'язків цього відділу в сфері енергозабезпечення належить управлінням фінансовими аспектами, такими як бюджетування, фінансування проектів з енергозбереження, облік та аналіз витрат на енергію.

Адміністративний відділ – відповідає за організаційні аспекти енергозабезпечення, такі як оформлення договорів з постачальниками енергії, взаємодія з регуляторними органами та інші адміністративні процедури.

Виробничі підрозділи – це підрозділи або дільниці, які споживають енергію в процесі виробничої діяльності. Вони можуть мати свої внутрішні підрозділи, відповідальні за енергозабезпечення та енергозбереження в межах своїх функцій.

Аналіз та оцінка - етап передбачає збір та аналіз даних про споживання енергії, ідентифікацію областей зайвого споживання, виявленні результатів можливостей для енергозбереження та визначених конкретних цілей.

Планування та стратегія - на основі аналізу формується план дій з енергозбереження, в якому призначаються відповідальні, конкретні заходи та строкові рамки. Розробляється стратегія, яка приймає загальну спрямованість та переваги управління енергозбереженням.

Впровадження заходів - на цьому етапі реалізуються заплановані заходи, які можуть включити в себе інсталяцію енергоефективного обладнання, оптимізацію процесів, впровадження енергетичних стандартів та процедур, навчання персоналу та інші дії.

Моніторинг та контроль - після проведення заходів здійснюється постійний моніторинг та контроль за споживанням енергії, результатами енергозбереження та виконанням поставлених цілей. Застосовуються методи вимірювання, збір даних та аналіз результатів.

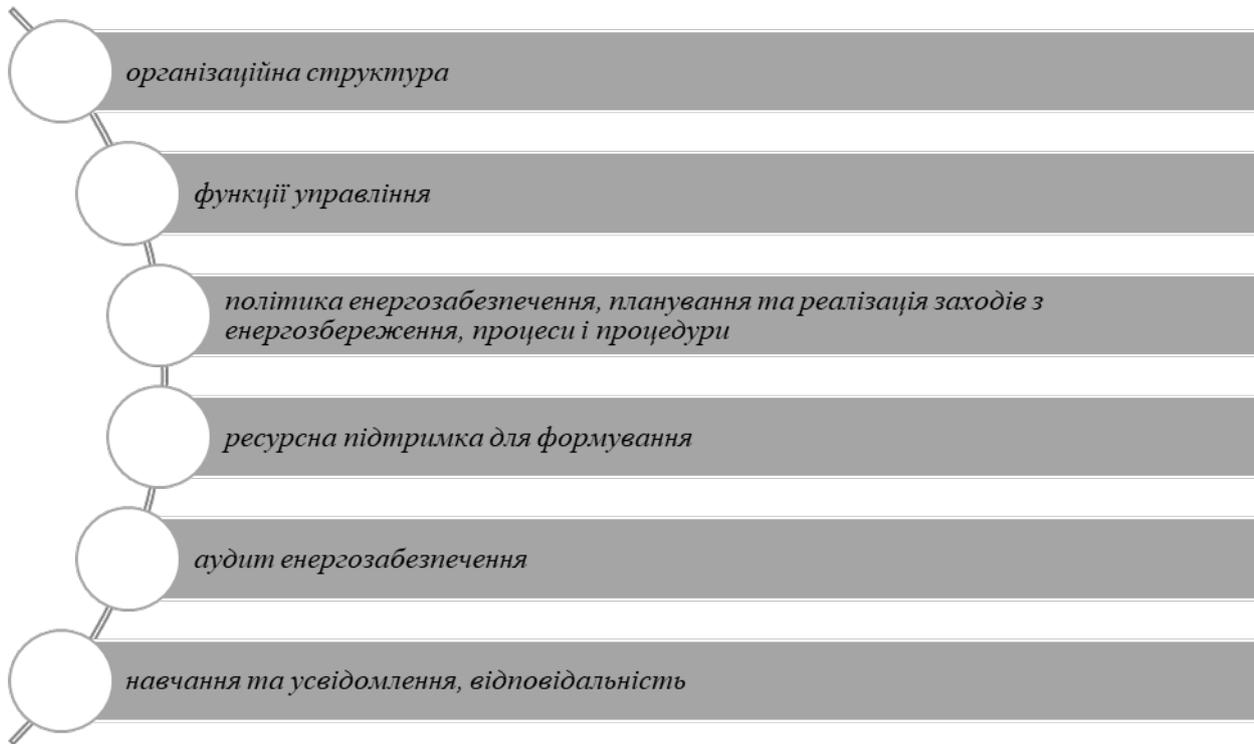
Оцінка та вдосконалення - проводиться регулярна оцінка ефективності заходів з енергозбереження, їх впливу на енергоспоживання та економічні результати діяльності підприємства. На основі отриманих даних розробляються нові стратегії та заходи для подальшого вдосконалення системи управління енергозбереженням підприємства.

Джерело: узагальнено на основі [2, 6, 8].

Рис. 3. Процес управління енергозабезпеченням підприємства

Функції управління енергозабезпеченням – до таких відносяться основні, серед яких планування, організація, мотивація, регулювання та моніторинг за функціонуванням системи енергозабезпечення підприємства. Поряд з вказаними функціями вагоме значення мають специфічні, перелік яких буде змінюватися відповідно до особливостей, сфери діяльності підприємства.

Політика енергетичного менеджменту – це загальна стратегія, цілі та принципи, які організація встановлюється для досягнення енергоефективності та енергозбереження. Вона може включати зобов'язання щодо зменшення споживання енергії, використання відновлювальних джерел енергії, впровадження енергоефективних технологій тощо.

Джерело: узагальнено на основі [3, 4, 6].

Рис. 4. Система управління енергозабезпеченням підприємства

Ресурсна підтримка для формування системи енергозабезпечення підприємства – передбачає наявність підґрунтя, яке дозволяє планувати та реалізувати заходи щодо управління енергозабезпеченням. Серед основних ресурсів в даному напрямі є трудовий ресурс – наявність висококваліфікованих працівників підприємства, які мають відповідні знання, досвід, навички та мотивацію щодо генерації та реалізації заходів щодо управління енергозабезпеченням підприємства. Також вагоме значення має фінансова складова, яка сприяє як формуванню трудових ресурсів, так і забезпеченню техніко-технологічної складової тощо.

Аудит енергозабезпечення – це оцінка поточного стану енергетичної організації з можливістю розміщення систем виявлення енергозбереження та вдосконалення енергетичної ефективності. Аудит може включати аналіз споживання енергії, огляд енергетичного обладнання, ідентифікацію наявних витоків енергії та рекомендації щодо покращення енергетичного менеджменту.

Навчання та усвідомлення – ефективна система енергетичного менеджменту передбачає навчання персоналу щодо енергозбереження, впровадження енергетичних стандартів та процедур. Розуміння важливості енергоефективності та активна участь персоналу є ключовими факторами успіху у досягненні цілей енергетичного менеджменту.

Система управління енергозабезпеченням підприємства повинна характеризуватися динамічністю, дотримуватися відповідності такому критерію як «витрати – ефективність», згідно якого витрати на формування системи повинні бути меншими ніж ефект, який отримує підприємство від її впровадження. Крім того така система повинна бути гнучкою та адаптивною, швидко реагувати на зміни в оточуючому середовищі.

Висновки. Узагальнюючи результати досліджень управління енергозбереженням пропонується розглядати як комплексну систему управління, в рамках якої реалізуються

основні функції – прогнозування, планування, організація, мотивація, регулювання та контроль та яка націлена на раціональне і економне використання енергоресурсів шляхом технічних, технологічних, економічних та адміністративно-правових методів, що дозволить підвищити стійкість та конкурентоспроможність підприємства в умовах мінливого оточуючого середовища.

Процес управління енергозбереженням передбачає систематичне планування, впровадження, моніторинг та оцінку заходів, спрямованих на раціональне використання та економічне використання енергії. Процес управління енергозбереженням вимагає системного підходу, координації зусиль різних структурних підрозділів та активної участі персоналу.

Система управління енергозабезпеченням сучасного підприємства є частиною загальної системи управління підприємством, формування та розвиток якої включає створення та подальше удосконалення таких елементів як організаційна структура енергозабезпечення, функції управління енергозабезпеченням, політика енергетичного менеджменту, ресурсна підтримка для формування системи енергозабезпечення підприємства, аудит енергозабезпечення, навчання та усвідомлення.

Подальші дослідження будуть направлені на визначення напрямів впровадження світового досвіду щодо управління енергозабезпеченням, враховуючи особливості сучасних підприємств та вплив мінливого зовнішнього середовища.

References

Література

1. Bno-Airriian, M. K. (2018). Analiz dosvidu formuvannia system upravlinnia enerhozabezpechenniam diialnosti providnykh ekonomik svitu [Analysis of the experience of forming energy supply management systems of the world's leading economies]. <i>Naukovyi visnyk Ivano-Frankivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu nafty i hazu. Serii: Ekonomika ta upravlinnia v naftovii i hazovii promyslovosti = Scientific Bulletin of the Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas. Series: Economics and management in the oil and gas industry</i>, No. 1, P. 12–22 [in Ukrainian]. 2. Hryshko, V. V., Perebyinis, V. I., Rabshtyna, V. M. (2006). Enerhozberezhennia v silskomu hospodarstvi (ekonomika, orhanizatsiia, upravlinnia) [Energy conservation in agriculture (economics, organization, management)]. Poltava. 280 p. [in Ukrainian]. 3. Hryshko, N. Ye. (2014). Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu pidpriemstva na zasadakh preventyvnoho rehuliuвання [Management of economic security of the enterprise on the basis of preventive regulation]. <i>Visnyk Kremenchutskoho natsionalnoho universytetu imeni Mykhaila Ostrohradskoho. Serii: Ekonomichni nauky = Bulletin of Mykhailo Ostrogradsky National University of Kremenchug. Series: Economic</i>	1. Бно-Айріян М. К. Аналіз досвіду формування систем управління енергозабезпеченням діяльності провідних економік світу. <i>Науковий вісник Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості</i>. 2018. №1. С. 12–22. 2. Гришко В. В., Перебийніс В. І., Рабштина В. М. Енергозбереження в сільському господарстві (економіка, організація, управління). Полтава, 2006. 280 с. 3. Гришко Н. Є. Управління економічною безпекою підприємства на засадах превентивного регулювання. <i>Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. Серія: Економічні науки</i>. 2014. № 1 (3). С. 44–51.

Sciences, No. 1 (3), P. 44–51 [in Ukrainian].

4. Hurniak, I. H., Yurynets, Z. V. (2015). Osoblyvosti formuvannia stratehii innovatsiinoho rozvytku enerhozberezhennia promyslovykh pidpryiemstv [Peculiarities of forming a strategy of innovative development of energy saving of industrial enterprises]. *Efektivna ekonomika = Efficient economy*, No. 2. URL: <http://surl.li/irarh> [in Ukrainian].

5. Ishchenko, S. V., Malys, M. V. (2016). Metodichni pidkhody do otsinky efektyvnosti upravlinnia enerhozabezpechenniam pidpryiemstva [Methodical approaches to the assessment of the efficiency of the enterprise's energy supply management]. *Efektivna ekonomika = Efficient economy*, No. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_2_22 [in Ukrainian].

6. Kostiukovskyi, B. A., Maksymets, O. P. (2005). Upravlinnia enerhospozhyvanniam yak vazhlyva peredumova pidvyshchennia efektyvnosti roboty pidpryiemstv [Energy consumption management as an important prerequisite for improving the efficiency of enterprises]. *Nauka ta innovatsii = Science and innovation*, Vol. 1, No. 6, P. 57–59. URL: <http://surl.li/iranw1> [in Ukrainian].

7. Maksymenko, O. S. (2015). Ekonomichni rozvytok ta enerhetychnyi protses: rushiini syly ta vzaiemnyi vplyv [Economic development and the energy process: driving forces and mutual influence]. *Efektivna ekonomika = Efficient economy*, No. 9. URL: <http://surl.li/irask> [in Ukrainian].

8. Medvedovskyi, O. K., Ivanenko, P. I. (2008). Enerhetychnyi analiz intensyvnykh tekhnolohii v silskohospodarskomu vyrobnytstvi [Energy analysis of intensive technologies in agricultural production]. Kyiv: Urozhai. 208 p. [in Ukrainian].

9. Samborskyi, V. O. (2014). Otsinka enerhetychnoi bezpeky pidpryiemstva yak skladova yoho stratehii enerhetychnoi bezpeky [Assessment of the enterprise's energy security as a component of its energy security strategy]. *Visnyk NTU "KhPI" = Bulletin of NTU "KhPI"*, No. 34, P. 166–171 [in Ukrainian].

10. Strunin, V. V. Upravlinnia enerhozabezpechenniam pidpryiemstva [Management of the enterprise's energy supply]. URL: <http://surl.li/iranh> [in Ukrainian].

11. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://surl.li/iraks> [in Ukrainian].

4. Гурняк І. Г., Юринець З. В. Особливості формування стратегії інноваційного розвитку енергозбереження промислових підприємств. *Ефективна економіка*. 2015. № 2. URL: <http://surl.li/irarh>.

5. Іщенко С. В., Малиш М. В. Методичні підходи до оцінки ефективності управління енергозабезпеченням підприємства. *Ефективна економіка*. 2016. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_2_22.

6. Костюковський Б. А., Максимець О. П. Управління енергоспоживанням як важлива передумова підвищення ефективності роботи підприємств. *Наука та інновації*. 2005. Т 1. № 6. С. 57–59. URL: <http://surl.li/iranw1>

7. Максименко О. С. Економічний розвиток та енергетичний процес: рушійні сили та взаємний вплив. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://surl.li/irask>.

8. Медведовський О. К., Іваненко П. І. Енергетичний аналіз інтенсивних технологій в сільськогосподарському виробництві. К.: Урожай, 2008. 208 с.

9. Самборський В. О. Оцінка енергетичної безпеки підприємства як складова його стратегії енергетичної безпеки. *Вісник НТУ "ХПІ"*. 2014. № 34. С. 166–171.

10. Струнін В. В. Управління енергозабезпеченням підприємства. URL: <http://surl.li/iranh>.

11. Державна служба статистики України. URL: <http://surl.li/iraks>.

УДК 339.137.2

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.2

Ihor O. Babaev

Poltava State Agrarian University, Ukraine

METHODOLOGICAL BASES FOR EVALUATING THE COMPETITIVENESS OF PRODUCTS OF ENTERPRISES IN THE FLOUR INDUSTRY

У статті досліджено підходи щодо оцінювання конкурентоспроможності продукції підприємств борошномельної галузі, узагальнено та доповнено напрацювання науковців щодо компонент конкурентоспроможності, у складі яких для продукції підприємств борошномельної галузі запропоновано враховувати: сталість, витратно-цінова, ефективність, якість продукції та її відповідність стандартам, інноваційність; соціальна відповідальність виробника; екологічність; доступність та повнота інформації про продукт; репутацію виробника; добросовісність конкуренції. Доведено, що конкурентоспроможність є багатокомпонентною характеристикою продукції, суб'єкта господарювання, регіону, галузі, країни, а також залежить від факторів часу та місця, що призводять до певних складнощів в її оцінці. Проведено огляд наукових праць з оцінки конкурентоспроможності обґрунтовано, що в економічній науці і практиці не сформувалося єдиного підходу щодо вимірювання рівня конкурентоспроможності, а також стосовно того, за допомогою якого методу, переліку показників доцільно проводити оцінювання конкурентоспроможності продукції. З метою наукової систематизації методи оцінювання конкурентоспроможності було згруповано за об'єктом оцінки (методи позиціювання, конкурентних переваг, потенціалу конкурентоспроможності), за способом представлення результатів (дискретні; табличні; матричні; ранжування; графічні), а також показники оцінки за кількістю характеристик: (одиничні, групові; інтегральні); за методом розрахунку (середніх величин; суми; співвідношення; індекси; експертних оцінок; бальної оцінки; інтервальної оцінки; ранжування), а також за критеріями конкурентоспроможності продукції. Для здійснення комплексної оцінки конкурентоспроможності продукції борошномельних підприємств запропоновано систему показників за розробленим переліком критеріїв (компонент): сталість, витратно-ціновий, ефективність, якість та відповідність стандартам, інноваційність; соціальна відповідальність виробника; екологічність; доступність та повнота інформації про продукт; репутація виробника; добросовісність конкуренції. Визначено етапи здійснення оцінки конкурентоспроможності, що враховують різноманіття її методів та показників, та яка може бути адаптована у відповідності до завдань дослідження, доступної інформації, виду оцінки за обсягом критеріїв та (комплексна, часткова, експрес-оцінка).

Ключові слова: конкурентоспроможність; методи оцінки; конкурентні переваги; конкурентний потенціал; конкурентоспроможність продукції; підприємства борошномельної галузі.

Ігор О. Бабаєв

Полтавський державний аграрний університет, Україна

МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ БОРОШНОМЕЛЬНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

The article examines approaches to assessing the competitiveness of products of enterprises in the flour milling industry, summarizes and supplements the work of scientists on the components of competitiveness, in the composition of which it is proposed to take into account for the products of enterprises of the flour industry: sustainability, cost-price, efficiency, product quality and its compliance with standards, innovation; social responsibility of the manufacturer; environmental

friendliness; availability and completeness of product information; reputation of the manufacturer; fair competition. It has been proven that competitiveness is a multi-component characteristic of products, business entity, region, industry, country, and also depends on factors of time and place, which lead to certain difficulties in its assessment. A review of scientific works on the assessment of competitiveness has been conducted and it is substantiated that in economic science and practice a single approach to measuring the level of competitiveness has not been formed, as well as regarding which method and list of indicators it is appropriate to evaluate the competitiveness of products. For the purpose of scientific systematization, the methods of assessing competitiveness were grouped by the object of assessment (methods of positioning, competitive advantages, competitiveness potential), by the method of presenting results (discrete; tabular; matrix; ranking; graphic), as well as assessment indicators by the number of characteristics: (individual; group; integral); by the method of calculation (average values; sums; ratio; indices; expert evaluations; point evaluation; interval evaluation; ranking), as well as by the criteria of product competitiveness. In order to carry out a comprehensive assessment of the competitiveness of products of flour milling enterprises, a system of indicators is proposed based on a developed list of criteria (components): sustainability, cost-price, efficiency, quality and compliance with standards, innovativeness; social responsibility of the manufacturer; environmental friendliness; availability and completeness of product information; reputation of the manufacturer; fair competition. The stages of the evaluation of competitiveness are defined, which take into account the variety of its methods and indicators, and which can be adapted in accordance with the tasks of the research, available information, the type of evaluation by the scope of criteria and (comprehensive, partial, express evaluation).

Keywords: *competitiveness; assessment methods; competitive advantages; competitive potential; product competitiveness; enterprises of the flour milling industry.*

Formulation of the problem Competitiveness is not only a qualitative characteristic of products, a business entity, region, industry, country, but it can also be quantitatively evaluated. But multi-component, multi-level, as well as the dependence of such a category as competitiveness on factors of time and place lead to certain difficulties in its assessment.

Analysis of recent research integration processes Methods and indicators of competitiveness assessment were studied in the works of V. Karpov, V. Komarnytska [12], S. Kvashi, O. Zhemoyda, I. Luka, N. Lenska, O. Radchenko, N. Patyka, D. Romanov and many other scientists.

An important aspect of the competitiveness research methodology is the definition of the accompanying objects of analysis. In this regard, scientists propose to analyze not only the state of the subject of competition, but also the environment of competition. In particular, in the studies of V.L. Pilyushenko, V.I. Dubnytskyi, and I.P. Ganzhela, a system of basic indicators of the market situation was determined in the composition of five groups: 1) dynamics of market development (fluctuations in the economic situation, growth rates); 2) market offer (volume, structure, elasticity); 3) market demand (volume, structure (segments), market capacity); 4) equilibrium (equilibrium price and equilibrium volume, market structure); 5) business activity (indices of business activity, production capabilities, risk level) [13].

In foreign economic literature, there are various approaches to assessing competitiveness, in particular, taking into account indicators of opportunity costs, comparative advantages, exports and/or imports. productivity and efficiency, innovativeness.

Unsolved parts of the problem. Despite the significant achievements of both domestic and foreign economic science in the development of methodological foundations of competitiveness assessment, the variety of proposed indicators and assessment methods necessitates their

systematization, adaptation and development in accordance with the specific tasks of competitiveness research.

The purpose of the article there is research and substantiation of approaches to evaluating the competitiveness of products of enterprises in the flour milling industry.

Presentation of the main material. To systematize the methodological principles of competitiveness assessment, firstly, we will note their development in economic science for different levels: products, enterprises, industry, region, export, country.

Secondly, we should note the use of various types of indicators in the assessment of competitiveness by covering its components, which characterize a certain separate property of the competitiveness of products, exports or the subject's ability to compete, that is, single (individual, private) indicators. For example, indicators of competitiveness by costs, by price, by product quality, by service level. Also, the assessment is carried out according to group indicators, which reflect the quantitative measurement of the state of competitiveness according to a certain criterion. Another type of indicators based on the level of consideration of competitiveness components is integral indicators. Quantitative assessments of the main components and/or criteria are combined in these indicators.

For example, scientists note that the assessment of the competitiveness of enterprises should be based on a certain set of indicators, the justification of the composition of which is built based on the goals of the assessment and the needs of management subjects. Since it is difficult to give priority to a single criterion, it seems appropriate to carry out a comprehensive assessment of competitiveness. At the same time, it is possible to use methods that do not involve the calculation of a single integral indicator, and which involve the formation and quantitative assessment of a single integral criterion [7].

V. Vasylykov, I. Burachek note the following methods of evaluating the competitiveness of products: matrix; structural and functional; preference method; scoring method; integral evaluation method (based on customer satisfaction criteria and production efficiency criteria); method of profiles; graphic method (degree of consumer satisfaction according to various criteria (polygon with maximum area)). But in this list there is a mixture of methods of calculating indicators and presenting evaluation results.

A.V. Cherep identifies three types of competitiveness assessment indicators (single, group, integral), and also indicates three methods of conducting such an assessment (differential, complex, mixed).

We have to distinguish different types of competitiveness indicators by calculation methods. In particular, such methods are used to determine competitiveness indicators as: parametric, average values; index; sadness; ratios, including the deviation of the actual value of the indicator from the reference value; expert evaluations; point assessment; ranking; ratings.

The method of average values involves the use of arithmetic averages, weighted averages to obtain a single indicator that characterizes a property or condition for a period, by product range.

The index method is common when evaluating the comparison of the characteristics of products or competitors, as well as dynamic changes in properties or the ability of competitors to compete. In particular, by means of the index method of calculating the indicator (differential method of assessing competitiveness), single parametric indices of competitiveness are determined by comparing individual partial indicators of the components of the analyzed type of product and the sample product

$$g_i = \frac{x_i}{x_{i0}} \quad (1)$$

where g_i – single parametric indicator of competitiveness according to the i -th parameter (characteristic);

x_i – the value of the i -th indicator for the type of product being analyzed;

x_{i0} – the value of the i -th indicator for the reference product type.

The method of sums involves summing up the values of the investigated indicators. But when it is applied, there is a possibility of a high assessment according to the integral indicator with a significant lag behind a certain private indicator, which is covered by high achievements according to other private indicators.

Most of the integral indicators of the comprehensive assessment are calculated by the method of sums separately for each type of product or business entity or meso- and macro-levels of the national economy by summing up the values of individual indicators and taking into account their weighting factors.

For example, the integrated indicator of a comprehensive assessment, determined by the method of sums, involves the summation of the actual values of individual indicators of competitiveness multiplied by a weighting factor and is calculated for each type of product or subject of competition according to the following formula [5]:

$$K = \sum_{i=0}^n a_i x_i \quad (2)$$

where K – integral indicator of product competitiveness;

n – the number of indicators (selected for the analysis of product characteristics, business entities);

a_i – weighting factor for the i -th indicator;

x_i – the value of the i -th indicator.

In particular, Ukrainian scientists proposed the calculation of the integral index of competitiveness of the industry (agriculture) using this approach:

$$I_{KI} = 0,2 \times E_P + 0,15 \times E_{II} + 0,14 \times II + 0,08 \times \Phi_C + 0,18 \times E_3 + 0,25 \times E_{3ED}, \quad (3)$$

where ICP is the integral index of competitiveness of agriculture;

ER – index of economic development of the industry;

EP – agricultural productivity index;

P – index of profitability of agriculture;

FS – index of financial stability and solvency of the industry;

EZ – index of business activity of the industry, efficiency of sales organization and promotion of goods on the market;

EZED is an index of participation in foreign economic activity [5].

A similar approach to the calculation of the integral indicator can be applied in the assessment of any subject of competition, as well as products. In turn, we note that when calculating the integral indicator, the problem of determining the weighting coefficients of the indicators arises. To some extent, this problem can be solved by using a point system of evaluation. Threshold values for individual indicators are determined to assign points. Points are assigned to indicators based on the correspondence of the actual indicator to a certain defined value or range of values. The integral indicator in this case will be determined by summing the points for individual indicators.

At the same time, the next stage after calculating the competitiveness indicator is its comparison with the results of competitors. In addition, it is advisable to carry out this comparison

for previous periods as well, that is, in dynamics in order to assess how the situation is changing, how certain factors affect changes in competitiveness.

Note that the calculation of the integral indicator according to formula (2) contains errors due to the different dimensions of the indicators that reflect certain characteristics, therefore, in many methods of calculating the integral indicators by the method of sums, it is proposed to use the relative values of individual indicators, which are obtained by comparing the competitiveness indicator by a separate characteristic and th type of products with the competitiveness indicator according to the same characteristics of the reference type of products or products of a competitor [5]

$$K_l = \sum_{i=0}^n a_i \frac{x_i}{x_{i0}} \quad (4)$$

where K_l is an integral indicator of the competitiveness of the l th type of products;

n is the number of indicators (selected for the analysis of the characteristics of products, business entities);

a_i – weighting factor for the i -th indicator;

x_i – the value of the i -th indicator for the l -th type of product;

x_{i0} – the value of the i -th indicator for the reference product type.

V. Seredynska and O. Zagorodnya offer a similar calculation of the competitiveness indicator, but taking into account the relative group indicator [14].

$$K_l = \sum_{i=0}^n a_i \frac{x_i}{x_{i0}} + \frac{x_l}{x_{l0}} \quad (5)$$

where K_l is an integral indicator of the competitiveness of the l th type of product;

n is the number of indicators (selected for the analysis of product characteristics, competition subjects);

a_i is the weighting factor for the i -th indicator;

x_i – the value of the i th indicator for the l th type of product;

x_{i0} – the value of the i -th indicator for the reference type of products;

x_l – the integral indicator of the competitiveness of the l -th type of products;

x_{l0} – the integral indicator of the competitiveness of the reference type of products.

Fishbein's product competitiveness assessment model [5] is based on the method of sums:

$$E_l = \sum_{i=0}^n a_i e_i$$

where E_l – the consumer's assessment of the competitiveness of the product l ;

n – number of evaluations of product characteristics;

a_i – weighting factor for the i -th indicator;

e_i – the value of the consumer's assessment of the i th parameter of the product.

Also close in terms of the calculation is the calculation by the ideal point method, in which competitiveness is assessed through the deviation of the actual consumer estimates from ideal perceptions [5].

$$EE_i = \sum_{i=0}^n a_i (e_{i0} - e_i)$$

where EE_i is the consumer's assessment of the competitiveness of product i ;
 n – number of evaluations of product characteristics;
 a_i – weighting factor for the i -th indicator;
 e_{i0} is the reference value of the evaluation of the i -th parameter of the product;
 e_i – the value of the consumer's assessment of the i th parameter of the product.

The assessment of competitiveness can be carried out on the basis of the development of a rating assessment of products or the subject of competitiveness, taking into account the cumulative impact of the components of competitiveness.

The rating is based on a set of indicators of the components of competitiveness. The coefficients included in the set are evaluated in points, the value of which depends on the value of the given coefficient as an evaluation criterion and on the degree of compliance with the normative, quantitatively expressed level. Scientists have also suggested using multidimensional rating analysis to assess competitiveness.

Evidence of the competitiveness of the products of a certain manufacturer will be the value of its share in the market, which is calculated on the basis of both physical and value indicators. Also, in economic science, a number of indicators are used to assess the level of competition in the market of a certain type of product. Its main indicators are:

- four-part concentration indicator (characterizes the total share of the largest four manufacturers in a certain product market);
- the Herfindahl-Hirschman index (calculated as the sum of the squares of the market shares of competitors, respectively, the more competitors, the smaller their share, and the smaller the value of this index will be; as the level of concentration in the industry increases, the Herfindahl-Hirschman index increases, and in conditions of a pure monopoly, the value of the index is equal to 1);
- the Rosenbluth index (takes into account the ranking of shares of enterprises from maximum to minimum and the number of the enterprise obtained on the basis of such ranking; in monopoly conditions it approaches 1);
- an indicator of the intensity of competition, which takes into account the profitability of the market;
- an indicator of the intensity of competition, which takes into account the growth rate of the volume of sales;
- general indicators of the intensity of competition [5].

In today's conditions of globalization, it is impossible to do without taking into account the world market in assessing the competitiveness of products. Economic science has developed quite a large set of indicators regarding the competitiveness of products on the world market. In particular, such indicators are

1) the index of actual comparative advantages or the Balassa index (Revealed Comparative Advantage, RCA), which is calculated as the ratio of the share of the value of the export of a certain product in the total export of the country and the share of the export of this product in the total volume of world exports.

2) index of relative export advantages (Relative Export Advantage, RXA) – a modified version of the RCA indicator, which is similar to it, but in the calculation of which certain types of products (services) are not taken into account;

3) the index of relative trade advantages (Relative Trade Advantage, RTA), which is calculated as the difference between the index RXA and RMA (index of relative import dependence);

4) trade coverage index (Trade Coverage, TC), which is equal to the ratio of the cost of exporting a certain product to a certain country or group of countries to the cost of importing this product from this country or group of countries;

5) export market share (Export Market Share, EMS) – an indicator that assesses what share of the world market of a certain product is covered by a certain manufacturer (country) and others.

In particular, the scientific works of S. Kvashi, O. Zhemoyda, and O. Luka presented the calculations of indices of actual comparative advantages (RCA) and indices of relative trade advantages (RTA), which confirmed the competitiveness of agricultural products of Ukraine as a whole and its main types (cereals, sunflower seeds and sunflower oil, beef, butter, skimmed milk powder) on the world market [5].

It should be noted that the calculation of these indices is based on the actual indicators of export and import of a certain type of product in a certain country, their shares in world export and import, and these indicators reflect the actual state of competitiveness of the industry or its individual types of products on the world market, but do not allow establishing factors of such competitiveness and assess potential competitiveness.

Scientists have developed coefficients that allow assessing the state of competitiveness in terms of the cost-price component both in the past and current periods, as well as its future prospects [5]. In particular, the coefficient of the internal cost of resources (Domestic Resource Cost ratio, DRC) is equal to the ratio of the alternative costs of a certain production (the cost of the main resources – land, labor, capital according to their alternative use, as well as the cost of services that cannot be purchased) with the added value at world prices market. Thus, it makes it possible to assess whether a country has real advantages in production costs and prices of certain products, or whether such advantages are the result of state export subsidies or non-equivalence, in which the level of income does not provide normal conditions for the reproduction of resources involved in the production of the products under study. This coefficient is calculated according to the formula [5].

$$DRC_i = \frac{\sum_{j=k+1}^l a_{ij} \cdot V_j}{VA_i^b},$$
$$VA_i^b = P_i^b - \sum_{n=1}^k a_{in} \cdot P_n^b,$$

where DRC_i is the coefficient of the internal cost of resources used in the production of the i -th type of product;

a_{ij} is the technological coefficient for the j -th resource in the production of the i -th type of product;

V_j is the alternative internal price of the j -th resource;

VA_i^b is the added value of i -th type of product at world prices;

P_i^b – the price of the i th type of product on the world market;

a_{in} – the technological coefficient for the n th resource in the production of the i th type of product;

P_n^b is the price of the n th resource on the world market.

Accordingly, if the DRC is greater than one, then domestic production, even at current competitiveness, does not have its stock and is inefficient when taking into account alternatives for the use of resources, since the alternative cost of resources is higher than the added value at world prices. The alternative cost of resources represents the social price of these resources at the marginal efficiency of their use. For example, the price of hired labor can be accepted as the payment of labor of similar quality, taking into account the accrual of mandatory social and pension insurance. The rent for land of a given quality can be accepted as the land price. Based on the calculations of this indicator, an assessment of the competitiveness of agricultural production of Slovenia was carried out in the works of S. Boynets, of Hungary in the works of M. Banze, T. Bargel and others [5], which revealed the relative nature of the current competitiveness of some types of agricultural products in these countries and the lack of real advantages for them, which was confirmed by the strengthening of openness and the accession of these countries to the European Union. The assessment of the price competitiveness of agro-food products of Ukraine, which would take into account the alternative costs of production, has not yet found adequate coverage.

The Private Resource Cost ratio (PRC) is similar to DRC in terms of calculation method, but takes into account actual production costs and the amount of costs for alternative use of resources in the national economy [5].

$$PRC_i = \frac{\sum_{j=k+1}^l a_{ij} \cdot V_j}{VA_i^d},$$

$$VA_i^d = P_i^d - \sum a_{in} \cdot P_n^d,$$

where PRC_i is the coefficient of the private cost of resources employed in the production of the i -th type of product;

a_{ij} is the technological coefficient for the j -th resource in the production of the i -th type of product;

V_j is the alternative internal price of the j -th resource;

VA_i^d is the added value of i -th type of product at actual domestic prices;

P_i^d – the price of the i th type of product on the domestic market;

a_{in} – the technological coefficient for the n th resource in the production of the i th type of product;

P_n^d is the price of the n th resource on the domestic market.

Accordingly, the value of the PRC_i coefficient greater than one will indicate that the alternative (effective) cost of resources is higher than their actual cost, and, therefore, about the price advantages of products that were formed when using labor, land, and capital at lower prices when they are used alternatively in the economy. Under such conditions, there are threats to the outflow of resources from this production and deterioration of competitiveness. On the contrary, when the value of the coefficient of the private cost of resources is less than one, the exchange ratio provides additional benefits for this producer, since the owners of resources employed in this production receive incomes above their social level.

But the calculation of these coefficients requires data that are not always easily and quickly available in the company's management. Applying this methodological approach to the assessment of efficiency and the cost-price component of competitiveness, we suggest, among other indicators, to calculate such an indicator as the coefficient of modified cost of production (MdCR), which is calculated on the basis of the actual costs (cost) of a certain production and their modification on

the basis of the alternative cost of resources (in the national economy or at world market prices). This cost modification can be applied to change all cost elements. For further assessment of competitiveness, the value of the modified cost price is compared with the price of products on the domestic or, accordingly, foreign markets. In the event that the modified cost price remains less than the market prices, correspondingly, the coefficient of the modified cost price is less than 1, the producer has a valid potential for competitiveness, because even at the alternative cost of resources, the level of his costs allows generating profit.

$$MdCR = \frac{MdC}{P}$$

where MdCR is the coefficient of the modified cost of production, MdC is the modified cost of production, P is the price of products.

If $MdCR \geq 1$, then the manufacturer does not have competitive advantages in terms of costs, its competitiveness is due to the use of resources when they are paid for at prices lower than with alternative consumption. For $MdCR < 1$, the modified cost of products is lower than the price of such products on the domestic or world markets, therefore, such products have real competitive advantages in terms of cost-price competitiveness.

An additional indicator based on this approach can be the Modified Cost Change Index (MdCCI), which is equal to the percentage deviation of the modified cost from the actual:

$$MdCCI = \frac{MdC}{C} 100\% - 100\%$$

where MdCCI is the modified cost change index;
MdC is the modified cost of production;
C is the cost of production.

Note that the modification of costs can be carried out when using alternative prices for the resources of the market for which the competitiveness of products is evaluated, and in the calculation, both individual and all elements of costs can be modified.

It is advisable to compare the index of changes in the modified cost price with the profitability of sales of products on the domestic market (p') or their export (pe'). If $MdCSI < p'$, $MdCSI < pe'$, the product has the potential to be competitive on the domestic and global markets, respectively.

In the case of $MdCSI \geq p'$, $MdCSI \geq pe'$, the product, the competitiveness of which is being investigated, does not have the potential of competitiveness for the domestic and/or world market, respectively.

Among the advantages of using the proposed indicators are ease of calculation, availability of data, the possibility of modification based on the alternative value of various resources, sensitive to which is the cost price of a certain type of product.

Among the main methods of presenting indicators of competitiveness, we note: the method of discrete indicators; tabular; matrix; graphic.

Among the graphic methods of competitiveness assessment, such as the polygon of competitiveness, the radar of competitiveness, the method of profiles, the model of consumer satisfaction and others are quite common.

Polygonal competitiveness is a figure that is built by combining the values of the company's product evaluations (and separately, competitors' products) according to the most significant

criteria, for example, price, quality, brand recognition, service, etc. The quantitative value of the parameters (characteristics) of the products is deposited in the coordinate plane in the form of dots on the axes, the number of which corresponds to the number of estimated characteristics of the competitiveness of the products. Connecting the dots for a certain type of product forms a polygon that clearly shows the differences between competing products according to certain criteria. When one polygon is superimposed on another, the parameters of the characteristics of the product under study are compared with the parameters of competitors. However, based on this method, it is difficult to obtain a generalized indicator of competitiveness, since all components are considered equal.

RADAR was proposed by the European Foundation for Management (EFQM). The model is based on the so-called RADAR logic, which consists of the following elements: Results, Approach, Development, Assessment, Refinement. This method clearly demonstrates the assessment of competitiveness according to certain criteria, and also allows you to calculate a generalizing (integral) indicator according to these criteria.

The competitiveness radar is built according to the following rules [8]:

- key indicators of competitiveness are selected according to various components (criteria), based on which an assessment of the current competitiveness of products is carried out, and a comparative assessment can be carried out in terms of frequency and space (compared to the products of other manufacturers);

- a circle is built and divided into equal sectors by radial evaluation scales, the number of which is equal to the number of criteria, while the scales on the radial lines are graduated so that all criteria values lie inside the evaluation circle and as the distance from the center of the circle increases, the value of the criterion improves. Note that the calculated values of competitiveness indicators according to different criteria will have different dimensions and measurement units, so they should be presented in a comparable form;

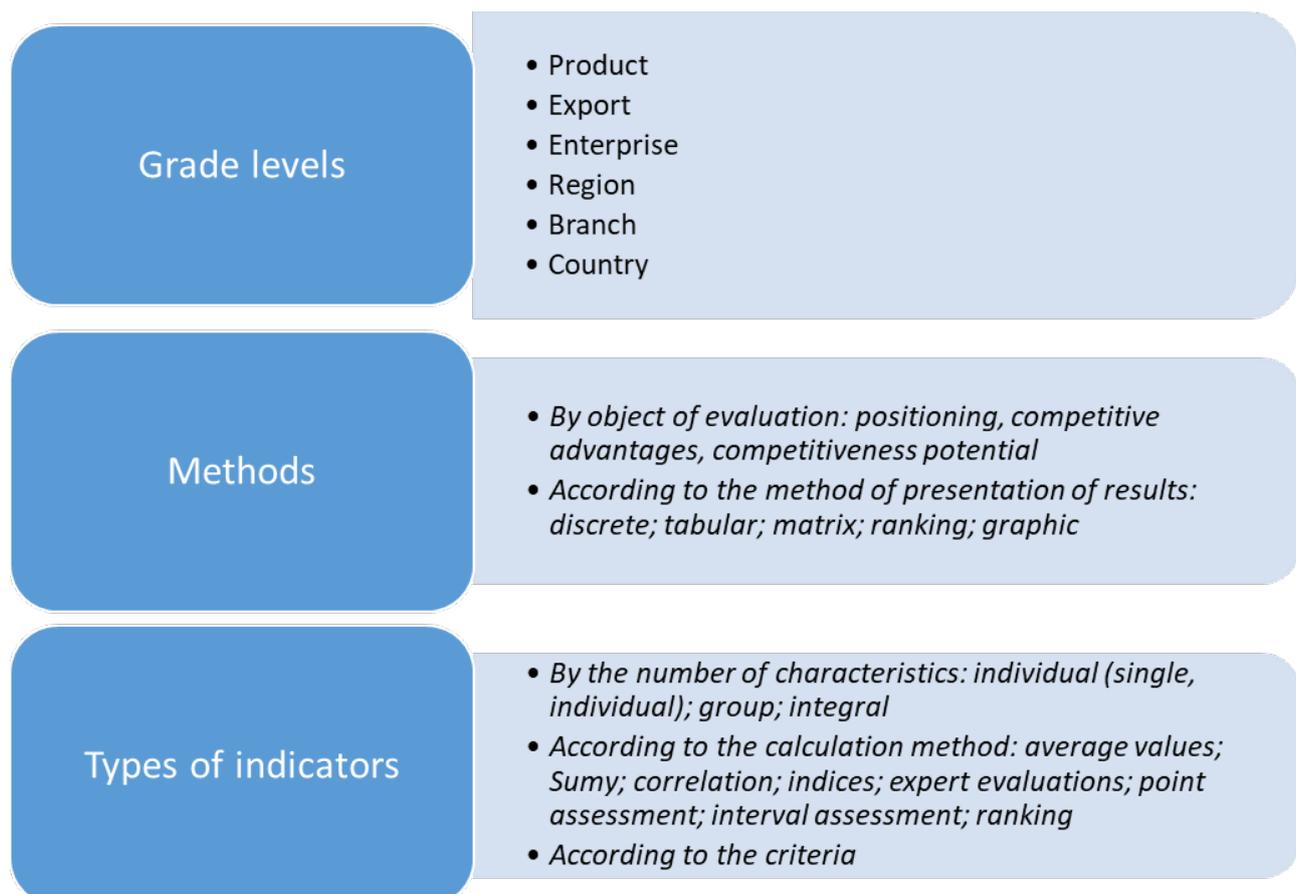
- to compare competitiveness in time and space, radars of previous estimates or estimates for competitors' products are built in the same circle.

Based on the calculation and comparison of the areas of the evaluation figures, the integral indicator of product competitiveness can be determined, and its comparison with others obtained for previous periods, products of competitors or reference products, also makes it possible to quantitatively assess the relative competitiveness of products and its changes over time.

Also, by calculating the area of the radar of competitiveness and the area of the entire evaluation circle, where the length of the radius of the evaluation circle will be a specified number of conditional units, corresponding to the maximum possible number of points, the general indicator of competitiveness is calculated as the ratio of the area of the radar to the total area of the circle [4]. The larger the area of the competitiveness radar and, accordingly, the closer its value is to the area of the circle, the higher the competitiveness according to the specified criteria.

Among the advantages of the "competitiveness radar" method, scientists include [8]: the clarity of the image, as well as the fact that the weights for all indicators of the competitiveness of products are taken to be the same, which excludes the factor of subjectivity in the process of evaluation by the expert method. The disadvantages of the method are the time-consuming calculations, construction and calculation of the radar area, especially with a large number of indicators. But rightly noted that both the competitiveness polygon and the competitiveness radar have the following drawback: they do not take into account the importance of indicators [6]. In addition, in the competitiveness radar, the area of the radar depends, among other things, on the sequence of indicators (if the indicators are changed, the value of the generalized indicator changes), which reduces the objectivity of the assessment.

One of the widespread methods of assessing the competitiveness of products is the "profiles" method. This method allows you to evaluate the level of competitiveness of products taking into account a certain set of criteria. When applying the profile method, selected indicators of product competitiveness are graphically displayed according to certain rules. The profile of products, the competitiveness of which is being studied, is used to assess its level by comparing it with the profile of other products built on the same evaluation field [9]. For the graphic display of the profile, the most significant criteria are selected, their list is placed in the left part (column) of the profile, and the values of their indicators are placed in the right rectangular evaluation field. The width of the evaluation field is chosen arbitrarily. On the dividing scales, the qualitatively worst possible value of the product indicator is placed on the left, and qualitatively the most qualitatively possible better value is placed on the right. Each product indicator is placed on a dividing scale. As a result, the larger the area of the profile, that is, the shaded area of the evaluation field (the area of the figure is outlined by the line connecting the evaluation points), the higher the competitiveness of the products. The number of competitiveness criteria used for its assessment is unlimited. This is one of the advantages of this method of evaluating the competitiveness of products. Also, on the basis of this method, the integral indicator of competitiveness can be calculated according to the selected criteria, as the ratio of the area of the profile to the area of the rectangle; a comparison of competitiveness in frequency and space can be made.

Source: generated by the author.

Fig. 1. Levels, methods and types of competitiveness assessment indicators

The model of consumer satisfaction (attractive quality) by Noriaka Kano is based on the creation of a list of possible attributes, which for analysis and presentation in the coordinate plane

(the horizontal axis is used to display the level of product (service) quality, the vertical axis is the level of consumer satisfaction) are divided into 4 groups: 1) necessary, standard (must-be): those attributes of a product or service, in the absence of which the consumer does not even consider this product or service as an alternative. At the same time, the presence of these attributes or the increased quality of these attributes does not lead to high buyer satisfaction, because it is considered by the buyer as a given or the buyer is not ready to pay for the increased quality; 2) critical, one-dimensional: those attributes for which consumer satisfaction is higher.

Depending on the tasks of the research, the method of assessing competitiveness and a set of its indicators will be chosen. But a comprehensive assessment should take into account all the criteria of competitiveness and be based on the determination of indicators by all the criteria. In Table 1 we present possible indicators for evaluating the competitiveness of products of flour milling enterprises according to the proposed list of criteria (components): sustainability, cost-price, efficiency, quality and compliance with standards, innovativeness; social responsibility of the producer; environmental friendliness; availability and completeness of product information; reputation of the manufacturer; fair competition.

Table 1

Criteria and indicators of competitiveness

Criterion	Indicator
1	2
Constancy	Volumes of production and sale of products, net income from sale of products, their indices Market shares (local, regional, national, foreign) of flour, their indices The share of the export value in the net income from the sale of products, its index Export market share (EMS) index of actual comparative advantage (RCA), index of relative export advantage (RXA), index of relative trade advantage (RTA), index of trade coverage (TC)
Cost-price	The ratio of the price of certain products to the average (lowest, highest) price on the market The ratio of the cost price of a certain manufacturer's products to the lowest (average) cost price of competitors' products. Coefficients of internal and individual cost of resources (DRC, PRC) Modified Cost Ratio (MdCR) Modified Cost Change Index (MdCCI)
Efficiency	Profitability of production Profit from the sale of products Productivity Total Factor Productivity (TFP)
Quality and compliance with standards	The share of the highest and first class products in the volume of production Shares of certified products according to certain standards The share of products with the presence of harmful impurities Product storage period Share of organic products Level of consumer satisfaction
Innovativeness	Number of introduced innovations for the previous year Periodicity of product updates R&D expenditures

End of table 1

1	2
Social responsibility	The ratio of the actual wages of those employed in production to the average in the economy The share of labor costs in the cost of production The ratio of growth rates of profit and wages Share of those dismissed during the research period at the initiative of the employer in the total number of employees, staff turnover rate Industrial injury rate Costs for improving working conditions per employee Health care costs per employee The ratio of social investment and profit Index of corporate benevolence
Environmental friendliness	Generation of waste per unit of cost of manufactured products Share of secondary use of certain types of waste Energy intensity of production and its index Share of organic products
Availability and completeness of product information	The level of consumer awareness of the product The level of consumer awareness of the manufacturer
Reputation of the manufacturer	Brand Development Index (BDI), Brand loyalty
Fairness of competition	Herfindahl-Hirschman index Index of economic freedom (for region, industry, country). Producer Support Score (PSE)

Source: fairness of competition.

Conclusions. Note that the proposed list of criteria and indicators for evaluating the competitiveness of products is not complete and can be specified for different types of products or special research tasks. The indicators were chosen based on the principles of information availability, expediency, objectivity, and economy. This list of indicators or a part of it can be used to calculate the integral indicator of product competitiveness or conduct its express analysis. We propose to evaluate the competitiveness of products in the following stages:

Stage 1. Determination of the type of evaluation: full, partial, express.

Stage 2. Selection of indicators according to criteria. Formation of a set of evaluation indicators.

Stage 3. Collection and formation of a database for calculating indicators.

Stage 4. Calculation of indicators. Completion of calculation results.

Stage 5. Comparative analysis of calculated indicators with similar products of competitors, reference products, with the value of indicators for previous periods. Formulation of conclusions regarding the actual level of competitiveness in space, its changes over time, threats to product competitiveness in the future.

Stage 6. Use of assessment results to develop and adopt management measures to ensure product competitiveness.

Statistical and financial reporting of enterprises, statistical information of the State Statistics Service of Ukraine, statistical services of other countries, and the World Trade Organization serve as sources of information for assessing competitiveness.

The evaluation of the competitiveness of products according to the proposed stages takes into account the variety of its methods and indicators, it can be adapted in accordance with the tasks of the research, available information, and time.

References

Література

1. Kelichavyi, A. V. (2015). Evoliutsiia konkurentsii: vid zarozhennia poniattia do suchasnykh osoblyvostei [The evolution of competition: from the birth of the concept to modern features]. <i>Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy = Socio-economic problems of the modern period of Ukraine</i>, 5 (115), 58–63. URL: http://ird.gov.ua/sep/sep20155(115)/sep20155(115)_058_KelichavyiAV.pdf [in Ukrainian]. 2. Kaplan, S. The Invisible Advantage. URL: https://www.sorenkaplan.com/ 3. Report of United States International Trade Commission (2010). ASEAN: Regional Trends in Economic Integration, Export Competitiveness, and Inbound Investment for Selected Industries. URL: http://www.usitc.gov/publications/332/pub4176.pdf. 4. Klofsten, M., Norrman, C., Cadorin, E. et al. (2020). Support and development of small and new firms in rural areas: a case study of three regional initiatives. <i>SN Appl. Sci.</i>, 2(1102020). https://doi.org/10.1007/s42452-019-1908-z. 1. Yermoshenko, M. M., Hanushchak-Iefimenko, L. M. (2010). Mekhanizm rozvytku innovatsiinoho potentsialu klasteroob'iednanykh pidpriemstv: nauk. monohr. [Mechanism of development of innovative potential of cluster-united enterprises: scientific monograph]. Kyiv: National Academy of Management. 236 p. [in Ukrainian]. 6. Porter, M. E. (2005). Clusters of Innovation Initiative: Regional Foundations of U.S. Competitiveness. Washington, DC: Council on Competitiveness. 7. Pasichnyk, Yu. V. (2022). Derzhavna pidtrymka finansuvannia innovatsiinykh proqram importozamishchennia plodoovochevoi produktsii [State support for financing innovative import substitution programs for fruit and vegetable products].	1. Келічавий А. В. Еволюція конкуренції: від зародження поняття до сучасних особливостей. <i>Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України</i>. 2015. Вип. 5 (115). С. 58–63. URL: http://ird.gov.ua/sep/sep20155(115)/sep20155(115)_058_KelichavyiAV.pdf. 2. Kaplan S. The Invisible Advantage. URL: https://www.sorenkaplan.com/ 3. Report of United States International Trade Commission (2010), ASEAN: Regional Trends in Economic Integration, Export Competitiveness, and Inbound Investment for Selected Industries. URL: http://www.usitc.gov/publications/332/pub4176.pdf. 4. Klofsten M., Norrman C., Cadorin E. et al. Support and development of small and new firms in rural areas: a case study of three regional initiatives. <i>SN Appl. Sci.</i> 2020. 2(1102020). https://doi.org/10.1007/s42452-019-1908-z. 5. Єрмошенко М. М., Ганущак-Єфіменко Л. М. Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: наук. моногр. К.: Національна академія управління, 2010. 236 с. 6. Porter M. E. Clusters of Innovation Initiative: Regional Foundations of U.S. Competitiveness. Washington, DC: Council on Competitiveness, 2005. 7. Пасічник Ю. В. Державна підтримка фінансування інноваційних програм імпортозаміщення плодовоовочевої продукції. <i>Innovation and sustainability</i>. 2022. Iss. 1. С. 34–43.

Innovation and sustainability, 1, 34–43 [in Ukrainian].

8. Visim derzhavnykh stymuliv dlia rozvytku innovatsii [Eight state incentives for the development of innovations]. *uteka.ua*. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-vosem-gosudarstvennykh-stimulov-dlya-razvitiya-innovacij> [in Ukrainian].

9. Finansuvannya innovatsiinoi diialnosti – Innovatsiinyi menedzhment [Financing of innovative activities – Innovative management]. URL: https://stud.com.ua/13173/investuvannya/finansuvannya_innovatsiynoyi_diyalnosti [in Ukrainian].

10. Vykonannya biudzhetu v umovakh viiny: prohnost tendentsii [Budget implementation in wartime conditions: a forecast of trends]. *National Institute of Strategic Studies (niss.gov.ua)*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannyabyudzhetu-v-umovakh-viiny-prohnosttendentsiy> [in Ukrainian].

11. Palchevych, H. T., Petrenko, L. M. (2019). Formy i metody derzhavnoi finansovoi ta kredytnoi pidtrymky investytsiinoinnovatsiinoho rozvytku ekonomiky [Forms and methods of state financial and credit support for investment and innovation development of the economy]. *Tsentralkoukrainskyi naukovyi visnyk. Ekonomichni nauky = Central Ukrainian scientific bulletin. Economic sciences*, 3, 172–182 [in Ukrainian].

12. Karpov, V., Komarnytska, V. (2017). Otsinka dynamiky konkurentospromozhnosti vynorobnykh pidpriemstv Ukrainy [Assessment of the dynamics of competitiveness of winemaking enterprises of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Odeskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu = Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*, 7–8, 100–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2017_7-8_10 [in Ukrainian].

13. Piliushenko, V. L., Dubnytskyi, V. I., Hanzhela, I. P. (2014). Osoblyvosti analizu koniunktury tovarnoho rynku ta konkurentospromozhnosti produktsii v umovakh marketynhovo-oriietovanoho upravlinnia [Peculiarities of the analysis of the commodity market situation and the competitiveness of products in the conditions of marketing-oriented management]. *Prometei = Prometheus*, 2, 163–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prom_2014_2_30 [in Ukrainian].

14. Seredynska, V. M., Zahorodna, O. M., Fedorovych, R. V. (2010). Ekonomichniy analiz [Economic analysis: a study guide]. Ternopil: Vydavnytstvo Aston. 624 p. [in Ukrainian].

8. Вісім державних стимулів для розвитку інновацій. *uteka.ua*. URL: <https://uteka.ua/ua/publication/news-14-delovye-novosti-36-vosem-gosudarstvennykh-stimulov-dlya-razvitiya-innovacij>.

9. Фінансування інноваційної діяльності – Інноваційний менеджмент. URL: https://stud.com.ua/13173/investuvannya/finansuvannya_innovatsiynoyi_diyalnosti.

10. Виконання бюджету в умовах війни: прогноз тенденцій. *Національний інститут стратегічних досліджень (niss.gov.ua)*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/vykonannyabyudzhetu-v-umovakh-viiny-prohnosttendentsiy>.

11. Пальчевич Г. Т., Петренко Л. М. Форми і методи державної фінансової та кредитної підтримки інвестиційноінноваційного розвитку економіки. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2019. Вип. 3. С. 172–182.

12. Карпов В., Комарницька В. Оцінка динаміки конкурентоспроможності виноробних підприємств України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2017. № 7–8. С. 100–115. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2017_7-8_10.

13. Пілюшенко В. Л., Дубницький В. І., Ганжела І. П. Особливості аналізу кон'юнктури товарного ринку та конкурентоспроможності продукції в умовах маркетингово-орієнтованого управління. *Прометей*. 2014. № 2. С. 163–172. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prom_2014_2_30.

14. Серединська В. М., Загородна О. М., Федорович Р. В. Економічний аналіз: навч. посібник. Тернопіль: Видавництво Астон, 2010. 624 с.

УДК 657.62:338.24.001.893.3

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.3

Тетяна М. Власюк

Київський національний університет технологій та дизайну

ЕТАПИ РОЗВИТКУ АНАЛІЗУ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ ОСВІТИ

У статті проведено дослідження становлення економічного аналізу в системі освіти. На підставі логічного та порівняльного аналізу визначені основні етапи розвитку економічного аналізу та вищої освіти, на підставі методів індукції та дедукції побудована хронологія розвитку аналізу економічної діяльності в системі освіти. Визначено, що в епоху середньовіччя (X–XV ст.) економічний аналіз був направлений лише на фіксацію фактів господарського життя, які стосувалися переважно обмінних товарних операцій; в епоху відродження (XVI–XVII ст.) та епоху просвітництва (XVII – початок XIX ст.) відбувалася кількісна оцінка фактів господарського життя діяльності закладів освіти та якісна оцінка зареєстрованої інформації; в індустріальну епоху (кінець XIX – початок XX ст.) проводився аналіз балансу окремих закладів освіти та рахунковий аналіз; постіндустріальна епоха (друга половина XX ст.) ознаменувала виокремлення аналізу як окремої функції управління, відбувається розвиток двох аналітичних підходів – зовнішнього аналізу (система освіти) та внутрішнього аналізу (окремий заклад освіти). В епоху трансформації та діджиталізації економіки до рівня Industry 4.0 та Society 5.0 (початок XXI ст.) продовжується розвиток економічного аналізу в системі освіти, з'являються дослідження з аналізу розвитку світового ринку вищої освіти, розвитку національного та регіонального ринків освітніх послуг, аналізу економічної діяльності окремих закладів освіти. Обґрунтовано, що наразі аналіз економічної діяльності в системі освіти повинен бути направлений на виявлення сильних і слабких сторін нормативно-правового забезпечення, ресурсного потенціалу (матеріально-технічного, навчально-методичного, інформаційного), формування контингенту студентів, кадрового забезпечення, наукового потенціалу, міжнародної діяльності, господарської діяльності та фінансових результатів діяльності.

Ключові слова: аналіз; економічний аналіз; аналітична наука; хронологія; економічна діяльність ЗВО.

Tatiana M. Vlasiuk

Kyiv National University of Technologies and Design

STAGES OF THE DEVELOPMENT OF THE ANALYSIS OF ECONOMIC ACTIVITY IN THE EDUCATION SYSTEM

The article studies the development of economic analysis in the system of education. The main stages of the development of economic analysis and higher education are determined on the basis of logical and comparative analysis, a chronology of the development of the analysis of economic activity in the education system is built on the basis of deductive and inductive methods. It was determined that in the medieval period (10th–15th centuries) economic analysis was aimed only at recording the facts of economic life, which mainly related to commodity exchange transactions; in the Renaissance (16th–17th centuries) and the Enlightenment (17th – the beginning of the 19th centuries) quantitative assessment of the economic life of educational establishments and qualitative evaluation of registered information were carried out; in the industrial era (the end of the 19th – beginning of the 20th centuries), the analysis of balance sheets of some educational institutions and accounting analysis were conducted; the post-industrial era (the second half of the 20th century) was marked by the formation of analysis as a separate function of management, two analytical approaches were developed – external analysis (of the system of education) and internal analysis (of an educational institution). In the era of economic transformation and digitalization to

the levels Industry 4.0 and Society 5.0 (the beginning of the 21st century), economic analysis in education continues its development, studies on the analysis of the development of the world market of higher education, on the development of national and regional markets of educational services, and on the analysis of economic activity of some educational institutions appear. It is substantiated that currently the analysis of economic activity in the education system should be aimed at identifying the strengths and weaknesses of regulatory and legal support, resource potential (material and technical, educational and methodical, informational), students contingent formation, personnel support, scientific potential, international activity, economic activity and its financial results.

Keywords: *analysis; economic analysis; analytical science; chronology; economic activity of higher education institutions.*

Постановка проблеми. Освіта в Україні тривалий час відповідала вимогам командно-адміністративної економіки, де управління закладом вищої освіти (далі – ЗВО) відповідало принципам стабільності і передбачуваності. Особливості ринкової економіки зумовили принципово нові умови функціонування закладів, що змінює ключові основи розвитку системи вищої освіти [1, с. 126]. Після набуття ЗВО автономії перед ними постало завдання ідентифікувати, оцінити та регулювати фактори, що впливають на їх розвиток. В цих умовах значно зростає роль аналізу економічної діяльності, оскільки його прийоми і методи дозволяють виявити, кількісно та якісно виміряти причинно-наслідкові зв'язки між економічними явищами та процесами.

Аналіз останніх публікацій з проблеми. Економічний аналіз залишається «одним із найсуперечливіших і одночасно найбільш затребуваних розділів економіки. Протягом десятиліть тривають дискусії з приводу концептуальних питань, а саме визнання економічного аналізу як науки, місця економічного аналізу серед інших наук, адекватності назви змістовному наповненню та цільовій спрямованості» [2, с. 15].

Проблеми аналітичної науки розглядалися у працях вітчизняних науковців – Ф.Ф. Бутинця, Л.Т. Гіляровської, Л.М. Кіндрацької, Я.Д. Крупки, Т.М. Ковальчук, І.Д. Лазаришиної, С.О. Левицької, Є.В. Мних, О.В. Олійник, Л.О. Примостки, М.Г. Чумаченка, Ю.С. Цал-Цалка. Питання економіко-аналітичних досліджень розкриті у працях закордонних вчених-економістів – Х. Андерсона, Дж.В. Бейлі, Ю. Брігхем, Р. Ентоні, В. МакКензі, Р. Томаса, У.Ф. Шарпа, Й.А. Шумпетера.

Окремим аспектам аналізу економічної діяльності закладів освіти присвятили свої праці українські вчені, а саме: М.Ю. Авксентьев, Л.І. Антошкіна, Т.М. Боголіб, А.І. Бутенко, Н. І. Верхоглядова, В.М. Геєць, О.А. Грішнова, І.М. Грищенко, Б.М. Данилишин, М.П. Денисенко, Г.А. Дмитренко, Д.О. Ільницький, І.С. Каленюк, А.О. Касич, О.А. Комарова, І.С. Кочарян, О.А. Кратт, В.Г. Кремень, В.І. Куценко, О.В. Куклін, А.В. Ломоносов, В.І. Луговий, О.Б. Моргулець, С.Г. Натрошвілі, Т.Є. Оболенська, О.В. Пащенко, О.С. Падалка, А.Б. Почтовюк, О.О. Романовський, О.М. Свінцов, О.П. Сологуб, Д.М. Стеченко, І.О. Тарасенко, М.Р. Терованесов, І.В. Тимошенко, Л.І. Федулова, А.В. Шевчук та зарубіжні вчені – Г. Беккер, Е. Боуен, Е. Денісон, П. Друкер, Дж. Кендрік, Я. Мінсер, Е. Тоффлер, Х. Тоффлер, Т. Шульц.

Основна увага вчених була націлена на вивчення еволюції економічного аналізу як наукової діяльності. При цьому питанням класифікації періодів розвитку економічного аналізу приділялося мало уваги.

Невирішені частини дослідження. Історичний підхід до вивчення явищ і процесів є основою дослідження розвитку аналізу як науки і практики. Його використання дозволяє

уникнути загрози неврахування помилок та проблем, що виникали протягом усього періоду становлення аналізу як науки, а також шляхів їх подолання.

Наразі практично відсутні дослідження з історії економічного аналізу як практичної діяльності, що обумовлює актуальність дослідження та обґрунтування етапів розвитку економічного аналізу в системі освіти.

Метою дослідження є виокремлення етапів розвитку аналізу в системі освіти з метою виявлення тенденцій еволюційного розвитку кінцевих показників економічної діяльності закладів освіти.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Будь-яка з функцій управління, у тому числі аналіз, розкривається у своїй багатогранності в контексті ретроспективи. Історичний підхід є основою дослідження розвитку як науки і практики, його застосування дозволяє уникнути загрози неврахування помилок та проблем, що виникали протягом усього періоду становлення економічного аналізу, а також шляхів їх подолання [2, с. 15]. Слід відзначити, що аналіз в ході свого історичного розвитку зазнав кардинальних змін.

Термін «аналіз» грецького походження (*αναλυσις* – розкладання, англ. *analysis*, нім. *analyse*), прийшов у слов'янську мову у XVIII столітті з французької, та означав пізнавальну процедуру уявного, а також часто і реального розкладання об'єкту або явища (предмета пізнання) на частини, виділення його окремих сторін та абстрагування від інших.

За ствердженням І.Д. Лазаришиної «виникнення аналізу як практичної діяльності було пов'язане з появою фактів господарського життя. Коли ці факти мали поодинокий характер, потреба в їх аналізі, вірогідно, була незначною. Однак, у процесі розвитку товарних відносин, коли факти господарського життя стали набувати масового характеру, з'явилася необхідність у їх обліку та відповідній оцінці» [3, с. 70]. Тобто, виникнення аналізу відноситься до бронзового віку (з кінця 4-го до початку 1-го тисячоліття до н.е.), коли аналіз стосувався переважно аналізом обмінних товарних операцій. У XX столітті (монополістичний капіталізм) аналіз сформувався як практична діяльність, що найкраще виконує функції обслуговування капіталу (аналіз за даними фінансового обліку та аналіз в системі управлінського обліку).

Р.В. Яковенко стверджує, що аналіз означає аналізувати, піддавати аналізу, виведення закономірностей із відповідних факторів діяльності [4, с. 9]. Вважаємо, що аналіз – це «спосіб пізнання предметів та явищ оточуючого середовища, що оснований на розчленуванні цілого на складові частини та вивченні їх в усьому різноманітті зв'язків та залежностей» [5, с. 5].

І.Д. Лазаришина аналіз деталізує і виокремлює за такими періодами: 1) аналіз у доіндустріальному періоді; 2) економічний аналіз в епоху капіталістичного циклу; 3) економічний аналіз в післяжовтневий період; 4) економічний аналіз в період становлення та розвитку ринкових відносин у постсоціалістичних країнах. Чотири етапи періодизації характерні для країн, які у своєму історичному розвитку пройшли етап економіки соціалізму. Для інших країн притаманним є виділення двох перших етапів, що пов'язано з виокремленими особливостями аналізу як практики пізнання соціально-економічних відносин [3, с. 102–103].

Й.А. Шумпетер у праці «Історія економічного аналізу» виділив чотири періоди у розвитку аналізу, поклавши в основу періодизації метод дослідження: 1) період від греко-римської економічної думки до А. Сміта включно – аналіз перебував у стадії формування і розвивався в межах всеохоплюючих систем Аристотеля, батьків церкви, Хоми Аквінського та інших мислителів; 2) учення класиків, до яких Й. Шумпетер відносить і К. Маркса (1790–1870) – формується специфічний аналітичний інструментарій, що ґрунтується на трудовій теорії вартості; 3) включає різні напрями економічного аналізу, що виникли на руїнах

системи Рікардо: маржиналізм, нова історична школа, інституціоналізм (1870–1914 рр.); 4) сучасний макроаналіз [6].

М.Г. Чумаченко та Л.Ф. Киселюк пропонують історію розвитку економічного аналізу поділити на такі періоди: «1) до революції 1917 року; 2) післяреволюційний період; 3) період переходу до ринкових відносин» [7, с. 31].

О.В. Олійник виділено «підходи до генезису економічного аналізу, виходячи з періодизації розвитку економічної науки: 1) економічний аналіз як дослідження економіки – у центрі уваги економістів як об'єкт дослідження знаходилась економіка загалом, до рівня окремого господарюючого суб'єкта, як правило, не опускалися (середина XVIII – кінець XIX ст.); 2) економічний аналіз діяльності суб'єкта господарювання, а саме розвиток двох аналітичних підходів – зовнішнього та внутрішнього аналізу – досліджуються питання економіки окремих суб'єктів, починають поступово систематизуватися принципи управління підприємством, що оформилися в теорію фірми, надалі – неокласична теорія фінансів (з кінця XIX ст.); 3) аналізу балансу, балансознавство (на початку XX ст., а саме до 20-х рр.); 4) рахунковий аналіз, аналіз господарської діяльності (30-ті роки XX ст.); 5) відбувається заміна назви «аналіз господарської діяльності» на «економічний аналіз», виділення теорії аналізу господарської діяльності – надалі теорія економічного аналізу (друга половина XX ст.)» [2, с. 28–30].

Варто погодитись з періодизацією О.В. Олійник, оскільки перші підручники з аналізу з'явилися тільки на початку XX століття, вони були присвячені аналізу балансу та мали тільки методичну спрямованість. «В 30-і роки аналіз був введений до програми ЗВО, тобто саме в 30-і роки й відбулося становлення аналізу, як науки. За передвоєнні роки з питань економічного аналізу було видано біля трьохсот книжок та біля шестисот наукових статей. За умов воєнного часу економічний аналіз набув особливого значення, оскільки сприяв зростанню випуску високоякісної продукції з найменшими витратами. Післявоєнний час можна охарактеризувати як період ґрунтовної розробки теоретичних питань аналізу. В той же час аналіз органічно вписується і в практику управління господарством на рівні як окремого суб'єкта господарювання, так і економіки країни. Поступово розробляються самостійні напрями методології економічного аналізу: порівняльний, техніко-економічний, оперативний, економіко-математичний, функціонально – вартісний» [5, с. 7]. В умовах ринкової економіки «необхідно створити єдину систему економічного аналізу, яка б інтегрувала аналіз діяльності на всіх рівнях. Існує необхідність у підвищенні оперативності економічного аналізу, перебудові інформаційних потоків» [5, с. 8].

Історію економічного аналізу необхідно розглядати паралельно з історією розвитку суспільства, історією економічних вчень, історією управління, історією філософії, історією економіки. У свою чергу, розвиток економічного аналізу як напряму наукової діяльності здійснював та продовжує здійснювати вплив на інші напрями [3, с. 68].

Труднощі у формуванні методики аналізу економічної діяльності закладів освіти пояснюються тим, що «тривалий час освіта розглядалась як сфера економіки, що споживається домогосподарствами на основі перерозподілу їхніх доходів у процесі споживання» [8, с. 136].

Так, М.Р. Терованесов у процесі розвитку вищої освіти виділяє такі етапи: 1) XI – початок XVI сторіччя – зародження системи вищої освіти, створення перших університетів; 2) XVI–XVII сторіччя – фундаментальні відкриття у науці, початок промислової революції, вплив суспільства і науки на систему вищої освіти, що призвело до закриття університетів, створення спеціалізованих вищих шкіл; 3) XIX – початок XX сторіччя – зміни у системі вищої освіти зумовлені структурними перетвореннями в економіці, переходом до індустріального суспільства, що призвело до модернізації системи вищої освіти, зростання

кількості закладів вищої освіти і кількості студентів; 4) друга половина XX – 80-і роки XX сторіччя – розвиток системи вищої освіти визначається економічним піднесенням, протистоянням антагоністичних систем, що сприяло зближенню освітніх систем, міжнародної інтеграції в освітній сфері; 5) кінець XX – початок XXI сторіччя – використання інноваційних технологій в освітній сфері [9, с. 34].

О.Б. Моргулець досліджуючи хронологію еволюційного розвитку ідеї університету в контексті соціально-економічного укладу суспільства виділяє етапи розвитку вищої освіти: 1) середньовічний університет (XVI–XVII сторіччя); 2) доіндустріальний соціально-економічний уклад – ліберальний університет (І. Кант, 1794); утилітарне знання (Й. Фіхте, 1798); дослідницький університет (К.В. фан Гумбельт, 1810); 3) індустріальний соціально-економічний уклад – інтелектуальний університет (Дж.Г. Ньюмен); ліберально-гуманістичний університет (М. Вебер, 1918); просвітницький університет (Х. Ортега-і-Гассет, 1930); дослідницько-культурний університет (К. Ясперс, 1949); 4) постіндустріальний соціально-економічний уклад – ліберальний університет (Р. Хатчинс, 1953); мультиверситет, К. Керр, 1963); транснаціональний університет (Б. Рідінгс, 1994); 5) інформаційний соціально-економічний уклад (економіка знань) – трансформаційний університет (Р. Барнетт, 1997); третинне навчання (З. Бауман, 1997); підприємницький університет (Б. Кларк, 1998); інноваційний (проектно-орієнтований) університет (О. Гудзинський, 2004) [10, с. 87].

Т. Мак-Кован при оцінці університету як головної інституції глобальної системи вищої освіти виділяє п'ять основних інституційних моделей: середньовічний університет (передача знань); університет Гумбольдта (наукові дослідження та відкриття); університет розвитку (застосування знань); мультиуніверситет (мультиплікативні, множинні функції); підприємницький університет (комерціалізація знань) [11]. При аналізі вищої освіти науковець виділяє внутрішню цінність знань (саморозвиток особистості) та зовнішню (інструментальну) цінність – наскільки отримані знання будуть сприяти досягненню індивідуальних і суспільних цілей, економічних, політичних і культурних інтересів.

О.С. Гринькевич при оцінці становлення інститутів вищої освіти виділяє такі історичні періоди: 1) епоха Середньовіччя – систематизація знань про людину, суспільство та Бога з домінуванням релігійного світогляду; 2) епоха Відродження – упорядкування та систематизація знань про людину та Бога – зміщення уваги на пізнавальні здібності людини; 3) епоха просвітництва – концепція Вільгельма Гумбольда, яка базується на філософських і наукових дослідженнях, поєднання навчальної й дослідницької функцій системи вищої освіти); 4) індустріальна епоха – орієнтація системи вищої освіти на види діяльності, які забезпечують розвиток економіки та суспільства; 5) постіндустріальна епоха – розвиток мультиуніверситетів з різноманітними функціями та структурними підрозділами, поява підприємницьких університетів) [12].

Узагальнення наукових публікацій свідчить, що теоретичні напрацювання щодо періодизації економічного аналізу та розвитку системи вищої освіти досліджувалися ученими окремо один від одного. Доцільним є проведення дослідження щодо етапів розвитку економічного аналізу в системі вищої освіти (табл. 1).

Саме зараз, коли у «світовому співтоваристві відбувається процес трансформації індустріальної економіки в економіку, засновану на інтелектуальному капіталі, знаннях, інформації, дослідження в даній області набувають особливої актуальності. ЗВО відіграють важливу роль не лише в системі освіти, а й у розвитку національної інноваційної інфраструктури, забезпечуючи зв'язок між освітою, науковими дослідженнями та інноваційним процесом в цілому» [13, с. 383]. Заклади освіти «все більш набувають рис децентралізованих автономних організацій, які надають освітні послуги і, по факту, діють як підприємство» [14, с. 165], тому аналіз економічної діяльності ЗВО має бути орієнтований на

виявлення сильних і слабких сторін: нормативно-правового забезпечення, ресурсного потенціалу (матеріально-технічного, навчально-методичного, інформаційного), формування контингенту студентів, кадрового забезпечення, наукового потенціалу, міжнародної діяльності, господарської діяльності та фінансових результатів діяльності [15, с. 62].

Таблиця 1

Етапи розвитку аналізу економічної діяльності в системі освіти

Періоди	Представники	Модель університету	Напрями економічного аналізу
Епоха середньовіччя (X–XV ст.)	Григоріанська реформа (Папа Римський Григорій VII)	середньовічний університет	аналіз господарських фактів, які стосувалися переважно обмінних товарних операцій
Епоха відродження (XVI–XVII ст.)	І. Кант, Й. Фіхте	ліберальний університет	кількісна оцінка фактів господарського життя діяльності закладів освіти, якісна оцінка зареєстрованої облікової інформації
Епоха просвітництва (XVIII – початок XIX ст.)	король Пруссії Фрідріх II, австрійські імператори Марія-Терезія, Йосип II (реформи «освічених монархів»), К.В. фон Гумбольдт, Дж.Г. Ньюмен, А. Сміт, К. Маркс, Г. Сковрода, Я. Козельський	класичний університет	логічне порівняння не однакових за змістом та формою показників, таких, як доходи й витрати закладів освіти
Індустріальна епоха (кінець XIX ст. початок XX ст.)	Й. Шумпетер, М. Вебер, К. Ясперс	інтелектуальний університет	балансознавство (аналіз балансу закладів освіти), рахунковий аналіз
Постіндустріальна епоха (друга половина XX ст.)	К. Керр, Б. Рідінгс, Р. Барнетт, З. Бауман, Б. Кларк	інформаційний університет (економіка знань)	виокремлення аналізу як окремої функції управління, розвиток двох аналітичних підходів – зовнішнього (система освіти) та внутрішнього аналізу (окремий заклад освіти)
Епоха трансформації та діджиталізації економіки до рівня Industry 4.0 та Society 5.0 (XXI ст.)	Д. Чарльз, Дж. Френкель, Н. Валлен, Х Хюн, Дж. Гіке, Дж. Брунер, Дж. Кембел, О. Гудзинський, Л. Федулова, І. Грищенко	інноваційний університет	з 2001 року «освіта» почала відображатися як окремий вид діяльності, з'являються дослідження з аналізу розвитку світового ринку вищої освіти, розвитку національного та регіонального ринків освітніх послуг, аналізу економічної діяльності окремих закладів освіти

Джерело: складено автором за даними [2, 3, 6, 9–12].

При цьому інформація, яка використовується для проведення економічного аналізу системи освіти повинна відповідати певним вимогам: «по-перше, достовірність джерела отримання даних; по-друге, забезпечення їх однозначного трактування всіма зацікавленими особами; по-третє, здатність інформації бути кількісно інтерпретованою; по-четверте, релевантність інформації у контексті визначеного завдання; по-п'яте, економічність інформації, тобто дотримання раціонального з погляду дослідника співвідношення між зусиллями на отримання необхідних відомостей і результатами від їх подальшого використання» [16, с. 75].

Висновки. Хронологічний принцип розгляду етапів економічного аналізу в системі освіти поряд із систематизацією зародження, поширення, розвитку аналізу господарських процесів, забезпечує більш чітке уявлення про середовище в межах відповідних суспільно-економічних формацій, яке обумовлювало ті чи інші напрями використання інформації аналітичного характеру.

«Не дивлячись на трансформацію ціннісних орієнтацій, у наш час інституціональна автономія і академічна свобода – необхідні принципи університетського життя» [14, с. 14]. Саме в таких умовах, задля підвищення ефективності діяльності ЗВО необхідно забезпечувати комплексність аналізу. Оскільки ЗВО «здійснює економічну діяльність, результатом якої є виробництво освітніх, наукових та непрофільних продуктів; проводить фінансово-господарську діяльність, бере участь у формуванні статутного капіталу інноваційних структур і утворених за їх участю малих підприємств, засновує підприємства для провадження інноваційної та/або виробничої діяльності, спрямовує кошти на соціальну підтримку науково-педагогічних, наукових, педагогічних та інших працівників та здобувачів вищої освіти» [15, с. 13], комплексний аналіз повинен бути основою управлінської інформаційної системи, важливим елементом підготовки управлінських рішень, інструментом оперативного контролю прийнятих рішень та дієвим засобом запобігання неефективної економічної діяльності.

References

Література

1. Shymanovska-Dianich, L. M., Boiko, H. S. (2018). Osoblyvosti funktsionuvannia ta rozvytku vyshchoho navchalnoho zakladu v umovakh stanovlennia ekonomiky znan u konteksti rozvytku intelektualnoho kapitalu suspilstva [Features of the functioning and development of a higher educational institution in the conditions of the formation of the knowledge economy in the context of the development of the intellectual capital of society]. *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli = Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade*, No. 3 (88), P. 126–132 [in Ukrainian].
1. Шимановська-Діаніч Л. М., Бойко Г. С. Особливості функціонування та розвитку вищого навчального закладу в умовах становлення економіки знань у контексті розвитку інтелектуального капіталу суспільства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 3 (88). С. 126–132.
2. Oliinyk, O. V. (2009). Rozvytok ekonomichnoho analizu v umovakh instytutsiinykh zmin: teoriia, metodolohiia, orhanizatsiia: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.09 [Development of economic analysis in conditions of institutional changes: theory, methodology, organization: dissertation of Doctor of Economic Sciences: 08.00.09]. Zhytomyr. 429 p. [in Ukrainian].
2. Олійник О. В. Розвиток економічного аналізу в умовах інституційних змін: теорія, методологія, організація: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.09. Житомир, 2009. 429 с.

3. Lazaryshyna, I. D. (2006). Ekonomichnyi analiz: teoriia, metodolohiia, praktyka: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.06.04 [Economic analysis: theory, methodology, practice: dissertation of Doctor of Economic Sciences: 06.08.04]. Ternopil. 384 p. [in Ukrainian].
4. Yakovenko, R. V. (2015). Tlumachnyi anhlo-ukrainskyi slovnyk ekonomichnykh terminiv z elementamy teorii ta problematyky. Dydaktychnyi dovidnyk [Interpretive English-Ukrainian dictionary of economic terms with elements of theory and issues. Didactic guide]. 2nd edition, corrected. Kirovohrad: publishing house Lysenko V. F., 2015. 130 s. [in Ukrainian].
5. Chyhrynska, O. S., Vlasiuk, T. M. (2006). Teoriia ekonomichnoho analizu [Theory of economic analysis]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. 232 p. [in Ukrainian].
6. Schumpeter, J. A. History of economic analysis. URL: <http://digamo.free.fr/schumphea.pdf>.
7. Chumachenko, M. H. et al. (2001). Ekonomichnyi analiz [Economic analysis]. Edited by Acad. NASU, prof. M. H. Chumachenko. Kyiv: KNEU. 540 p. [in Ukrainian].
8. Tytarenko, T. B. (2008). Sutnist i pryntsyipy formuvannia rehionalnoi polityky rozvytku rynku osvithnikh posluh v Ukraini [The essence and principles of forming a regional policy for the development of the educational services market in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk NHU = Economic Bulletin of NSU*, Dnipropetrovsk, 2008. No. 4, P. 134–138 [in Ukrainian].
9. Terovanesov, M. R. (2015). Metodolohichni zasady inertsiinosti rozvytku systemy vyshchoi osvity: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.07 [Methodological principles of the inertia of the development of the higher education system: dissertation of the Doctor of Economic Sciences: 08.00.07]. Kharkiv. 450 p. [in Ukrainian].
10. Morhulets, O. B. (2017). Metodolohichni osnovy upravlinnia vyshchym navchalnym zakladom yak sub'iektom rynku posluh: dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.04 [Methodological foundations of management of a higher educational institution as a subject of the service market: dissertation of the Doctor of Economic Sciences: 08.00.04]. Kyiv. 480 p. [in Ukrainian].
11. McCowan, T. (2016). Universities and the post-2015 development agenda: an analytical framework.
3. Лазаришина І. Д. Економічний аналіз: теорія, методологія, практика: дис. ... д-ра екон. наук: 08.06.04. Тернопіль, 2006. 384 с.
4. Яковенко Р. В. Тлумачний англо-український словник економічних термінів з елементами теорії та проблематики. Дидактичний довідник. Вид-во 2-ге, випр. Кіровоград: вид-во Лисенко В. Ф., 2015. 130 с.
5. Чигринська О. С., Власюк Т. М. Теорія економічного аналізу. К.: Центр навчальної літератури, 2006. 232 с.
6. Schumpeter J. A. History of economic analysis. URL: <http://digamo.free.fr/schumphea.pdf>.
7. Економічний аналіз. За ред. акад. НАНУ, проф. М. Г. Чумаченка. К.: КНЕУ, 2001. 540 с.
8. Титаренко Т. Б. Сутність і принципи формування регіональної політики розвитку ринку освітніх послуг в Україні. *Економічний вісник НГУ*. Дніпропетровськ, 2008. № 4. С. 134–138.
9. Терованесов М. Р. Методологічні засади інерційності розвитку системи вищої освіти: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.07. Харків, 2015. 450 с.
10. Моргулець О. Б. Методологічні основи управління вищим навчальним закладом як суб'єктом ринку послуг: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.04. Київ, 2017. 480 с.
11. McCowan T. Universities and the post-2015 development agenda: an analytical

- High Educ.*, No. 72, P. 505–523. DOI: 10.1007/s10734-016-0035-7. URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10734-016-0035-7>.
12. Hrynkevych, O. S. (2018). *Upravlinnia konkurentospromozhnistiu vyshchoi osvity ukrainy (metodolohiia analizu i systemy monitorynhu): dys. ... d-ra ekon. nauk: 08.00.03 [Management of the competitiveness of higher education in Ukraine (methodology of analysis and monitoring system): dissertation of the Doctor of Economic Sciences: 08.00.03].* Lviv. 619 p. [in Ukrainian].
13. Talanova, Zh. V. (2008). *Identyfikatsiia vyshchoi osvity ta yii rezultaty (porivniannia mizhnarodnoho i natsionalnoho dosvidu) [Identification of higher education and its results (comparison of international and national experience)].* *Vyshcha osvita Ukrainy = Higher education of Ukraine*, No. 3 (dod. 2), Vol. 1, P. 382–389 [in Ukrainian].
14. Vorobiova, O. P., Horetska, T. O., Dem'ianenko, N. M., Kalashnikova, S. A., Kovalenko, O. M., Luhovyi, V. I., Sych, O., Sliusarenko, O. M., Talanova, Zh. V., Tkachenko, V. P. (2015). *Avtonomiia ta vriaduvannia u vyshchii osviti: monohrafiia [Autonomy and governance in higher education: monograph].* Kyiv: Institute of Higher Education of the National Academy of Sciences of Ukraine. 192 p. [in Ukrainian].
15. Vlasiuk, T. M. (2016). *Mekhanizm stratehichnoho upravlinnia diialnistiu vyshchych navchalnykh zakladiv Ukrainy [The mechanism of strategic management of the activities of higher educational institutions of Ukraine].* *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnolohii ta dyzainu. Ekonomichni nauky = Bulletin of the Kyiv National University of Technology and Design. Economic sciences*, No. 3 (99), P. 60–66 [in Ukrainian].
16. Hanushchak-Iefimenko, L. M. (2013). *Upravlinnia rozvytkom innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv maloho i serednoho biznesu na osnovi ekonomichnoi intehratsii [Management of the development of the innovative potential of small and medium-sized enterprises based on economic integration].* *Aktualni problemy ekonomiky = Actual Problems of Economics*, No. 6 (144), P. 72–79 [in Ukrainian].
- framework. *High Educ.* 2016. № 72. P. 505–523. DOI: 10.1007/s10734-016-0035-7. URL: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10734-016-0035-7>.
12. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Львів, 2018. 619 с.
13. Таланова Ж. В. Ідентифікація вищої освіти та її результати (порівняння міжнародного і національного досвіду). *Вища освіта України*. 2008. № 3 (дод. 2). Т. 1. С. 382–389.
14. Воробйова О. П., Горецька Т. О., Дем'яненко Н. М., Калашнікова С. А., Коваленко О. М., Луговий В. І., Сич О., Слюсаренко О. М., Таланова Ж. В., Ткаченко В. П. Автономія та врядування у вищій освіті: монографія. К.: Інститут вищої освіти НАПН України, 2015. 192 с.
15. Власюк Т. М. Механізм стратегічного управління діяльністю вищих навчальних закладів України. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Економічні науки*. 2016. № 3 (99). С. 60–66.
16. Ганущак-Єфіменко Л. М. Управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств малого і середнього бізнесу на основі економічної інтеграції. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 6 (144). С. 72–79.

УДК 338.1

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.4

Наталія М. Котвицька

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Київ, Україна
**ІННОВАЦІЙНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ:
СУТНІСТЬ, ЗНАЧЕННЯ, ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ**

Інноваційний потенціал агропродовольчої сфери є ключовим елементом розвитку сільського господарства та харчової промисловості. Він визначає можливості галузі для впровадження нових технологій, виробничих процесів, продуктів, що можуть забезпечити підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності на ринку. Сутність інноваційного потенціалу полягає у здатності до інноваційних перетворень, нововведень та ефективного використання наявних ресурсів. Включає технічні, організаційні, економічні, кадрові та інші можливості, які можуть бути використані для створення та виробництва нових продуктів, вирішення проблем та підвищення якості виробництва. Значення інноваційного потенціалу для агропродовольчої сфери полягає в тому, що він дозволяє галузі підтримувати своє місце на ринку та забезпечувати ріст виробництва, якості продукції та конкурентоспроможності на міжнародному рівні. Інноваційний потенціал допомагає впроваджувати нові технології, що зменшують витрати виробництва, підвищують врожайність та якість продукції, знижують вплив на довкілля та забезпечують безпеку харчових продуктів. Проблеми розвитку можливостей для інновацій агропродовольчої сфери пов'язані зі складністю технологічних процесів та недостатнім фінансуванням досліджень та впровадження новітніх технологій. У статті досліджено інноваційний потенціал в агропродовольчій сфері, розглянуто різні трактування та підходи до визначення поняття «інноваційний потенціал» та обґрунтовано його сутність. Автор аналізує вплив інноваційного потенціалу на розвиток агропродовольчої сфери, висвітлює важливість інноваційних процесів у цій галузі та досліджує проблеми, що перешкоджають його розвитку. У статті запропоновано модель координації інноваційних процесів в агропродовольчій сфері України, яка враховує наявні ресурси та можливості. Зокрема, розглянуто можливості використання інноваційних технологій, впровадження новітніх методів управління та залучення фінансування для розвитку інноваційної діяльності в агропродовольчій галузі. Досліджено також фактори, які стимулюють інноваційну діяльність в агропродовольчій сфері, такі як: науково-технічний потенціал, ринкові умови, галузева конкуренція, ефективність управління тощо. Окрім цього, у статті проаналізовано питання розвитку інфраструктури та створення інноваційних кластерів для забезпечення співпраці між підприємствами та науковими установами в агропродовольчому секторі. Запропоновано модель координації інноваційних процесів в агропродовольчій сфері України, а також визначено низку факторів, що стимулюють інноваційну діяльність у цій галузі.

Ключові слова: *аграрнопродовольча сфера; інноваційний потенціал; інноваційний розвиток; інноваційна діяльність; потенціал.*

Nataliia M. Kotvytska

Private Higher Education Institution «European University», Kyiv, Ukraine
**INNOVATIVE POTENTIAL OF AGRICULTURAL AND FOOD INDUSTRY:
NATURE, IMPORTANCE, DEVELOPMENT CHALLENGES**

The innovative potential of the agro-food sector is a key element in the development of agriculture and the food industry. It determines the industry's opportunities for implementing new technologies, production processes, and products that can increase production efficiency and competitiveness in the market. The essence of the innovative potential lies in the industry's ability to

undergo innovative transformations, innovations, and effective use of available resources. The innovative potential includes technical, organizational, economic, personnel, and other opportunities that can be used to create and produce new products, solve problems, and improve production quality. The significance of the innovative potential for the agro-food sector is that it allows the industry to maintain its place in the market and ensure growth in production, product quality, and competitiveness at the international level. The innovative potential helps to implement new technologies that reduce production costs, increase crop yields and product quality, reduce environmental impact, and ensure food safety. The challenges of developing the innovative potential of the agro-food sector are related to the complexity of technological processes and insufficient funding for research and implementation of cutting-edge technologies. The article explores the concept of innovation potential in the agro-food sector. It discusses different interpretations and approaches to defining the concept of «innovation potential» and substantiates its essence. The article analyzes the impact of innovation potential on the development of the agro-food sector, highlights the importance of innovation processes in this industry, and investigates the problems hindering its development. The article proposes a model for coordinating innovation processes in the Ukrainian agro-food sector, taking into account available resources and opportunities. In particular, it discusses the possibilities of using innovative technologies, introducing the latest management methods, and attracting funding to develop innovative activities in the agro-food industry. The article also examines factors that stimulate innovation in the agro-food sector, such as scientific and technical potential, market conditions, industry competition, management efficiency, and more. Additionally, the article addresses the issue of developing infrastructure and creating innovation clusters to facilitate collaboration between businesses and research institutions in the agro-food sector. A model for coordinating innovation processes in the Ukrainian agro-food sector is proposed, and a number of factors that stimulate innovation activity in this industry are identified.

Keywords: *agricultural and food sector; innovation potential; innovative development; innovation activity; potential.*

Постановка проблеми. Аграрна сфера відіграє важливу роль у розвитку національної економіки, забезпечуючи стійке зростання сільськогосподарської продукції, продовольчу та економічну безпеку держави та покращення рівня життя населення. Однак через кризи, які сьогодні існують в світі та в Україні, проблема аграрного виробництва є дуже актуальною. Її вирішення передбачає удосконалення аграрних відносин, підвищення ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, модернізацію державної аграрної політики та створення сприятливих умов для використання науково-технічного потенціалу аграрної сфери національної економіки. Реалізація цих заходів дозволить країні зменшити негативний вплив кризи, залежність від імпорту та забезпечити зростання прибутку від участі в міжнародному поділі праці. Наявний природно-ресурсний та трудовий потенціал України дозволяє створити ефективне та конкурентоспроможне на світовому рівні сільське господарство, проте це можливо лише з технологічною модернізацією аграрної сфери та використанням високопродуктивних методів, новітніх технологій та сучасної системи екологічних відносин. У цій сфері процес інноваційного розвитку передбачає постійне перетворення наукових знань в інновації, дослідження та розробки нових технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні та методологічні аспекти інноваційного розвитку в аграрній сфері досліджували О. Амоша, М. Кондратьєв, Б. Санто, Й. Хартман, Й. Шумпетер і інші. Окрім того, найактуальніші проблеми інноваційного розвитку аграрної сфери в сучасних умовах розглядали В. Амбросов, П. Гайдуцький,

М. Гладій, С. Дем'яненко, О. Єрмаков, І. Лукінов, М. Кропивко, М. Малік, В. Месель-Веселяк, П. Саблук, В. Чабан, О. Шпикуляк та інші.

Метою дослідження є обґрунтування необхідності технологічної модернізації агропродовольчої сфери національної економіки.

Виклад основного матеріалу. Поняття «потенціал» (від латинського «potentia») означає приховану можливість чи здатність, яка може проявитися (втілитися у реальність) за певних умов [1, 16]. В економічній науці виділяють різні види потенціалу: природно-ресурсний, виробничий, людський, інтелектуальний, трудовий, фінансовий, інвестиційний, інформаційний, підприємницький, науково-технічний, інноваційний тощо. У теперішній час, у зв'язку з актуалізацією завдань реалізації на практиці досягнень науки і техніки, саме інноваційний потенціал становить значний інтерес для дослідження. Особливо важливим є підходи до його аналізу й оцінювання.

Поняття інноваційного потенціалу багато вчених ототожнюють із теоретично-методологічними детермінантами інноваційного розвитку [2].

Так, М.Ф. Безкровний, визначає інноваційний потенціал агросфери різних рівнів (держави, території, підприємства) як комплекс різних видів ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інтелектуальних та ін.), необхідних для реалізації інноваційної діяльності в аграрному виробництві [3].

Отже, інноваційні процеси в агропродовольчій сфері ґрунтуються на ресурсах, що, на думку дослідників, і формують безпосередньо інноваційний потенціал [4, 17]. Ресурсна база інноваційного процесу в агропродовольчій сфері загалом включає такі види ресурсів:

- інтелектуальні ресурси: техдокументація, ліцензії, патенти на винаходи, авторські свідоцтва, корисні моделі, техніко-економічні обґрунтування та бізнес-плани інноваційних проєктів тощо;

- матеріальні ресурси: лабораторно-дослідницька база, дослідне обладнання, дослідні аграрні площі тощо;

- фінансові ресурси: власні кошти підприємства, позикові кошти (кредити, інвестиції, держане фінансування, гранти);

- людські ресурси: керівники проєктів, автори інноваційних розробок, команда проєкту, досвідчений та компетентний персонал, маркетингологи, економісти, юристи тощо;

- інфраструктурні ресурси: наявність у складі підприємства власного дослідницького підрозділу, лабораторії контролю якості, відділу патентно-ліцензійної роботи тощо.

Прихильники системного підходу при вивченні поняття «інноваційний потенціал» не визнають його простою сукупністю ресурсів, аргументуючи це тим, що за різних умов використання, однаковий набір ресурсів призводить до різних економічних результатів.

Зміст поняття «інноваційний потенціал», на їхню думку, охоплює три рівні економічних відносин:

- перший – ресурсний потенціал інноваційної діяльності;

- другий – інноваційний процес;

- третій – матеріальне відтворення.

Водночас, на наш погляд, можливість реалізувати інновації у агропродовольчій сфері виражає прихована здатність, сформована на стику науково-технічного прогресу та соціального розвитку, втілена в оптимальному поєднанні чинників та ресурсів виробничо-господарської діяльності, що і є інноваційним потенціалом галузі.

Аналогічну думку висловлюють й інші дослідники [5]. Вони визначають інноваційний потенціал як здатність, спроможність або можливість, готовність суб'єкта інноваційної діяльності мобілізувати необхідні ресурси та сформувати організаційно-економічний

механізм (оргструктуру та процеси) його реалізації у встановлені терміни з дотриманням визначеного рівня витрат.

Доцільно вказати, що загалом дослідники згодні, що інноваційний потенціал тісно пов'язаний із ресурсною базою, необхідною для реалізації нововведень на практиці [6]. Він являє собою матеріальну передумову інноваційного розвитку підприємства, реалізацію інновацій у продуктовому, технологічному, соціальному сенсах.

Отже, інноваційний потенціал складається з набору необхідних ресурсів та спроможності їх використання для забезпечення інноваційних процесів у агропродовольчій сфері. З цього погляду необхідно визначити та проаналізувати складові ресурсної бази інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери, а також особливості їх використання учасниками інноваційного процесу.

Відомо, що конкурентне середовище визначає необхідність пошуку шляхів найбільш раціонального використання наявної обмеженої кількості ресурсів, що досягається лише шляхом впровадження нових організаційно-економічних та техніко-технологічних засад діяльності підприємства. Конкуренція виступає стимулом, ключовою детермінантою прагнення суб'єктів інноваційної діяльності мобілізувати всі види ресурсів та запустити в дію організаційний механізм [7].

Окрім цього, слід враховувати, що процеси відтворення за останні періоди набули певної специфіки. На це вказують актуальні тренди господарської діяльності, коли економічний розвиток все більшою мірою залежить від здатності підприємства бути інноваційно-активним, мати можливість швидко освоювати нововведення. Отже, ресурсна складова та здатність її ефективного використання є основними характеристиками рівня та стану інноваційного потенціалу підприємства [8].

Отож, спираючись на викладене, можна стверджувати, що інноваційний потенціал агропродовольчої сфери включає в себе матеріальні, технічні, технологічні, інвестиційно-фінансові, людські (трудові та інтелектуальні), інформаційні, ресурси, а також організаційно-економічний механізм суб'єкта господарювання, регіону, агропродовольчої сфери, спроможний забезпечити ефективне впровадження інновацій у практику господарювання.

Це визначення передбачає, що ресурсна складова та здатність її реалізації при впровадженні інновацій у практику господарювання працюють як один організм, системна єдність.

Отже, аналіз й оцінювання ресурсної бази інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери має першорядне значення у системі менеджменту інноваційного розвитку галузі.

Її доцільно досліджувати в межах етапів/стадій інноваційної діяльності процесу: «генерація ідей – розробка – новація (нововведення) – інновація».

Кожна стадія інноваційного процесу реалізується певним суб'єктом, який використовує відповідну необхідну ресурсну базу.

До суб'єктів, що реалізують стадії інноваційного процесу, доцільно віднести таких:

- на стадіях «генерація ідей – розробка» – науково-дослідні установи та дослідно-конструкторські організації (установи системи НАНУ та НААН, інші науково-дослідні установи, конструкторські бюро, навчальні заклади, які здійснюють наукові дослідження та прикладні розробки в агропродовольчій сфері);

- на стадії «новація (нововведення)» – установи й організації, що здійснюють первинну апробацію розробки. Ці організації переважно є нерозривно технологічно пов'язаними із передніми – науково-дослідними установами та дослідно-конструкторськими організаціями (малі впроваджувальні фірми і організації науково-дослідної сфери, інноваційні технологічні центри, які діють на базі великих підприємств, селекційні та племінні господарства);

- на стадії «інновація» – підприємства агропродовольчої сфери (великі аграрні організації – агрофірми, підприємства первинної переробки сировини, підприємства продовольчої сфери тощо), а також інфраструктурні підприємства й організації (збутові, транспортні тощо). До важливих суб'єктів, що діють на цій стадії слід також зарахувати особисті підсобні господарства населення, фізичних осіб-підприємців, що багато в чому визначають розвиток населених пунктів й сільських територій через внутрішнє споживання виробленої аграрної та харчової продукції та внутрішнє приватне інвестування соціальної сфери села. Не слід також забувати про домогосподарства, які фактично є масовим споживачем агропродовольчої продукції.

Відокремлена діяльність суб'єктів господарювання агропродовольчої сфери має негативні наслідки з точки зору реалізації інноваційних процесів у галузі. Забезпечення їхнього розвитку вимагає належної організації, що стає можливим лише в умовах тісної взаємодії та співпраці суб'єктів. Науково-дослідні установи та конструкторські організації агропромислової сфери до цього часу нагромадили суттєвий науковий базис фундаментальних та прикладних досліджень, сформували науково-технологічну платформу, забезпечену кадрами вищої кваліфікації. Водночас розвиток інноваційно-інвестиційних процесів у агропродовольчому виробництві вказує на недостатній рівень реалізації інноваційного потенціалу галузі в практиці господарювання. Тобто спостерігається невисока здатність економічних суб'єктів галузі в освоєнні нововведень, зокрема радикальних, у виробництві, переробці та збуті продукції галузі. Отже, можна говорити й про низьку сприйнятливість інновацій підприємствами агропродовольчої сфери.

Інноваційна активність підприємств, індикатором якої є частка підприємств й організацій, які займаються розробкою, впровадженням та використанням інновацій. Цей показник протягом останніх років суттєво зменшився. У харчовій сфері частка інноваційно-активних підприємств скоротилася з 37,2% у 2016–2018 роках до 14,8 у 2018–2020 роках. Ця тенденція у 2020–2021 роках значно посилилася через пандемічні обмеження, а у 2022 р. через війну інноваційна активність підприємств галузі практично зведена до нуля.

Подальший розвиток інноваційної діяльності агропромислових підприємств прямо пов'язаний із наявністю та оптимальним використанням інноваційного потенціалу галузі [9].

Слід наголосити на певних диспропорціях, які спостерігаються в процесі реалізації стадій інноваційного процесу «генерація ідеї – розробка – новація (нововведення) – інновація» у галузі. Ці диспропорції безпосередньо пов'язані із процесами розробки, впровадження та розповсюдження інновацій агропродовольчими підприємствами, оскільки вони:

- виступають замовниками інновацій або самостійно генерують ідеї та здійснюють розробки;
- безпосередньо здійснюють реалізацію нововведень у практику;
- є споживачами техніко-технологічних інновацій у виробничому процесі;
- є основною ланкою у трансфері споживчої вартості у вигляді готової принципово нової чи суттєво покращеної агропродовольчої продукції від виробника до кінцевого споживача.

Отже, ще одним джерелом підвищення результативності реалізації інновацій у галузі є партнерські взаємозв'язки та особисті відносини працівників підприємств галузі, що впроваджують інновації, із науковими установами [10].

Отримання економічного та соціального ефекту від реалізації наявного ресурсного потенціалу агропродовольчої сфери, його перетворення на реальні інноваційні продукти, техніку та технології безпосередньо залежить від правильного вибору варіантів використання ресурсної бази.

Ефективна реалізація ресурсного потенціалу інноваційного розвитку агропродовольчої сфери вимагає дотримання принципу оптимальності комбінування різних видів ресурсів за стадіями та суб'єктами інноваційного процесу та забезпечення умов раціонального використання цих ресурсів на кожній стадії.

При нагромадженні та використанні інноваційного потенціалу окремих підприємств і організацій агропродовольчої сфери, ресурсна база виконує такі функції:

- на стадіях «генерація ідеї – розробка» ресурсна база є базисом реалізації інноваційного процесу. Тут насамперед йдеться про інтелектуальні, людські та інформаційні ресурси;

- на стадії «новація (нововведення)» ресурси забезпечують перетворення знань власне в інновації. На цій стадії залучаються організаційно-управлінські та інфраструктурні складові ресурсної бази;

- на стадії «інновація» власне відбувається активізація інноваційного процесу. Для забезпечення виконання функцій цієї стадії використовуються матеріально-технічні, організаційні, фінансово-кредитні, інвестиційні, інформаційні та інші види ресурсів.

Отже, в управлінні інноваційним розвитком агропродовольчого виробництва особливого значення набуває завдання покращення ресурсного забезпечення та посилення контролю за раціональним використанням наявних ресурсів.

Від розміру та комплексності реалізації інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери залежить можливість вибору конкретного сценарію галузевого розвитку. У випадку, коли підприємства агропродовольчої сфери будуть забезпечені всіма видами необхідних ресурсів (у потрібній кількості) для розробки та реалізації проривних (базових) та покращуючи (локальних) інновацій, можливе переведення цієї галузі України на інноваційні рейки розвитку. У випадку, коли інноваційно-ресурсний потенціал української агропродовольчої сфери використовуватиметься не комплексно, не оптимально, то галузь надалі розвиватиметься за інерційним сценарієм.

Саме тому підприємства і організації агропродовольчої сфери економіки, які обрали для розвитку інноваційний сценарій, завжди матимуть перевагу, отримуватимуть високий економічний і соціальний ефект, характеризуватимуться високою конкурентоспроможністю на внутрішньому та зовнішньому ринках, матимуть перспективи подальшого прогресивного розвитку.

Нагромадження й реалізація інноваційного потенціалу в агропродовольчій сфері багато в чому залужить від специфіки інноваційного процесу саме у цій галузі, особливо – у сільськогосподарському виробництві. Такими особливостями є:

- множинність організаційних форм аграрних та харчових виробників, складність та невпорядкованість їхніх взаємозв'язків із інноваційним середовищем;

- переважна відокремленість агропродовольчих підприємств від наукових установ, проектних організацій, підприємств, що реалізують результати науково-технічного прогресу тощо;

- брак дієвого організаційно-економічного механізму трансферу досягнень науки і техніки підприємствам агропродовольчої сфери, що веде до її відчутного відставання в інноваційному розвитку [11].

Ці специфічні характеристики суттєво впливають на ефективність реалізації інноваційно-ресурсного потенціалу агропродовольчої сфери за наявних умов господарювання. Проте ці особливості самі значною мірою зумовлюються інноваційною активністю аграрних та переробних підприємств галузі. Отже, тут прослідковується чітка взаємозалежність і взаємообумовленість причин та наслідків виникнення специфіки інноваційної діяльності у галузі.

Інноваційна діяльність у агропродовольчій сфері знаходиться під вирішальним впливом організаційно-управлінських засад, які визначають ефективність взаємодії організаційно-управлінської та виробничої підсистем підприємств галузі. Зміст і характер цих організаційно-економічних засад визначається, як ефективністю галузевого механізму міжфірмової взаємодії у ході інноваційного процесу в галузі, так і ефективністю організаційно-управлінських механізмів окремих підприємств й організацій. Ці механізми охоплюють усі функції менеджменту, а саме такі як планування, організація, мотивація, координація, контроль, а також специфічні функції – інноваційну, маркетингову тощо.

Змістовні характеристики інноваційно-ресурсного потенціалу агропродовольчої сфери визначаються структурною побудовою галузі. Оптимізація галузевої структури сприятиме системному та комплексному використанню ресурсної бази інноваційного процесу, підвищуючи можливості реалізації інновацій. Інакше кажучи, оптимізація структури галузі підвищує її сприйнятливість до якісних перетворень.

У наукових працях зустрічається різна структуризація інноваційного потенціалу, що викликано множинністю наукових підходів до самого базового поняття «інноваційний потенціал», а також галузевою орієнтацією досліджень.

У межах системного підходу виділяють два ключові напрямки структуризації інноваційного потенціалу. Перший підхід до структуризації інноваційного потенціалу охарактеризовано у табл. 1.

Таблиця 1

Структуризація інноваційного потенціалу галузі

Складові інноваційного потенціалу	Зміст
Інституційний потенціал	- ринкові інститути (торговельні посередники, біржі, тощо); - формальні інститути (загальнодержавні, галузеві, регіональні).
Інфраструктурний потенціал	Елементи інфраструктури, потрібні для забезпечення інноваційного циклу у галузі (інформаційні агенції, аналітико-консалтингові фірми, оцінювачі, аудитори, рекламні агенції тощо).
Кадровий потенціал	Забезпечення інноваційного процесу кваліфікованими кадрами, здатними сприйняти та реалізувати інновації.
Інвестиційний потенціал	Наявність необхідних інвестиційних коштів для здійснення досліджень, створення і впровадження інновацій.
Науково-технічний потенціал	Наявність науково-технічної бази інноваційного розвитку, спроможної створювати власні новації, а також адаптувати сторонні розробки до умов галузі.

Джерело: побудовано автором.

У межах зазначеного підходу структура інноваційного потенціалу галузі складається з елементів ресурсної бази. Однак інноваційний потенціал галузі формується не лише з ресурсних складових, як ми вже вказували, але й з наявних можливостей, а також спроможності використовувати ці можливості у інноваційному процесі. Тому вказаний підхід до структуризації не повною мірою описує інноваційний потенціал галузі.

Другий підхід до визначення структури галузевого інноваційного потенціалу складається з трьох основних частин: ресурсна складова, внутрішня складова та результативна складова [12].

Ресурсна складова галузевого інноваційного потенціалу є первинним базисом забезпечення і супроводження інноваційного процесу протягом всіх його етапів: від виникнення ідеї до розповсюдження інновацій. Ресурсна складова включає до свого складу

елементи, які виконують різне функціональне призначення: інформаційні ресурси, людські ресурси, матеріально-технічні ресурси, фінансові ресурси тощо.

Внутрішня складова інноваційного потенціалу покликана створити можливості й умови для ефективного використання ресурсної складової. Внутрішня складова є економічним механізмом, використання якого забезпечує комплексність та оптимальність використання всіх видів наявних ресурсів інноваційного розвитку. Внутрішня складова визначає потребу в інноваціях, а також життєздатність та соціально-економічну ефективність діяльності господарської системи галузі. Саме ця складова виступає як цільовий орієнтир інноваційного розвитку, характеризує кількісні та якісні зміни самої виробничої системи та її інноваційного потенціалу, визначає здатність та характери використання ресурсів розвитку.

Водночас просто наявність достатньої ресурсної бази не є єдиною умовою успішної реалізації галузевого потенціалу інноваційного розвитку. Важливим також є структурний склад ресурсів, їхнє співвідношення та розподіл серед учасників інноваційного процесу. Інакше кажучи, ефективна діяльність кожного учасника інноваційного процесу визначається збалансованістю різних видів ресурсів та характером взаємодії підприємств і організацій галузі з метою забезпечення оптимального розподілу ресурсної складової для досягнення цілей галузевого розвитку. Зокрема, у сфері науково-дослідних робіт основним ресурсом виступає людський капітал. Справді, при розробці нового продукту чи технології, ключова роль належить інтелектуальним здібностям дослідників, інженерів, конструкторів, наявності у них необхідної інформації. Водночас на етапі переходу від стадії «новації (нововведення)» до стадії «інновації» ключовими ресурсами стають управлінські – спроможність керівництва учасника інноваційного процесу вбудувати власний потенціал в інноваційну систему галузі для створення синергічного ефекту.

З огляду на потреби технічного переоснащення агропродовольчої сфери, зокрема аграрного сектору, вагомості набувають інвестиційні ресурси. Отже, різні види ресурсів інноваційного розвитку можуть бути класифіковані за рівнями ієрархії.

Результативна складова галузевого інноваційного потенціалу виступає у якості його цільової настанови. Саме результативна складова характеризує остаточний результат реалізації наявної бази ресурсів та можливостей їх використання у вигляді процесних, продуктових чи соціальних інновацій. Значення результативної складової зумовлюється складом та змістом функцій інноваційної діяльності та специфікою інноваційного процесу. Результат інноваційного процесу – інновація, виконує три основні функції: відтворення, інвестування та стимулювання. Це, у свою чергу, визначає розвиток ресурсної та внутрішньої складових галузевого інноваційного потенціалу.

Отже, результативна складова інноваційного потенціалу характеризує кількісні та якісні перетворення та створює можливості переведення соціально-економічної системи галузі на більш високий рівень діяльності.

Роль кожної з структурних складових галузевого інноваційного потенціалу – ресурсної, внутрішньої та результативної, а також їхнє співвідношення і зв'язок визначають:

- по-перше, оптимальність співвідношення цих структурних складових в інноваційному потенціалі галузі, зважаючи на їхню вагомість та роль у створенні інноваційного потенціалу. Зокрема, невелика частка ресурсної складової в структурі інноваційного потенціалу галузі вказує на перевагу якісних змін у процесі розвитку над кількісними, що може розцінюватися як позитивний момент;

- по-друге, оптимальність складу внутрішньої структури самих структурних складових інноваційного потенціалу, зокрема, збалансованість різних видів ресурсів учасників інноваційного процесу.

Ще одним важливим компонентом, як ми вважаємо, є самі суб'єкти інноваційної діяльності в галузі. Ефективність їхньої діяльності зумовлюється реалізацією потенціалу інновацій. Тому структура інноваційного потенціалу галузі може бути узагальнена у такий спосіб (рис. 1).

Джерело: побудовано автором

Рис. 1. Змістовна структура інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери

Отже, змістовна структура інноваційного потенціалу агропродовольчої сфери складається з ресурсного компонента, можливостей (умов та спроможності) використання наявних ресурсів в інноваційному процесі та суб'єктів, що беруть участь у цьому процесі на різних стадіях.

Ефективність використання ресурсної складової інноваційного потенціалу визначається:

- по-перше, якісно-кількісним складом та збалансованістю всіх видів ресурсів;
- по-друге, можливостями забезпечення інноваційного процесу в галузі.

Ефективність використання можливостей інноваційного розвитку визначається результатом взаємодії підприємств і організацій агропродовольчої сфери за етапами інноваційного процесу. Ця взаємодія передбачає проведення НДДКР, технологічне переоснащення виробництва, розробка, випробування та впровадження нової продукції або технологій, виробництво нової або покращеної продукції, просування її на ринок, формування та подальший розвиток галузевої інноваційної інфраструктури, підготовка та перепідготовка кадрів, проведення експертиз інноваційних проєктів, надання консалтингових послуг, фінансування інноваційних проєктів тощо.

Отож, та сама ідея, розробка, нововведення, інновація в різних суб'єктах господарювання агропродовольчої сфери буде реалізуватися у різний спосіб. Та сама інновація в одному випадку може модернізувати виробничий процес чи оновлювати продукт, бути джерелом якісних та/або кількісних трансформацій, а в іншому не мати ефекту взагалі, або взагалі мати негативний результат, будучи джерелом занепаду.

Отже, кожен суб'єкт господарювання, що є учасником інноваційного процесу (зокрема, науково-дослідні установи, аграрні, переробні, харчові та ін. підприємства і організації), виробляючи готовий продукт (сформульована ідея, розробка, нововведення, інновація) шляхом перетворення ресурсів, насамперед зважає на наявні можливості та власну спроможність.

Варто зазначити, що кожне підприємство чи організація галузі залежно від виконуваних функцій та особливостей діяльності має свій власний набір можливостей, що робить неможливим їх повний перелік і деталізацію. Водночас є низка загальних можливостей, властивих багатьом суб'єктам інноваційного процесу в агропродовольчій сфері.

Організаційно-економічні моделі та можливості суб'єктів керувати інноваційним процесом визначаються сформованими структурами управління, обраним типом управлінської поведінки, а також характером взаємодії з іншими суб'єктами.

Незважаючи на множинність типів управлінської поведінки, доцільно виділити два базові протилежні: екстенсивний та підприємницький [13].

Екстенсивний тип управлінської поведінки передбачає формування цілей організації на основі вже досягнутого результату із збереженням усталеної траєкторії розвитку. Він орієнтований на зведення відхилень від традиційного ходу процесів до мінімуму. Це стосується як внутрішніх процесів організації, так і її відносин із суб'єктами зовнішнього середовища. Суб'єкти, які обрали цей тип управлінської поведінки, бажають уникнути або хоча б обмежити зміни.

Підприємницький тип управлінської поведінки базується на стимулюванні постійних якісних та кількісних перетворень. Організація, що взяла на озброєння цей тип управлінської поведінки, прагне будь-яких змін із урахуванням наявних та перспективних можливостей та ризиків. Процес відтворення у такій організації передбачає вибір з числа можливих альтернативних варіантів найбільш ефективного способу виробництва, що визначає успішність всієї системи, зумовлює реалізацію конкретних інновацій.

Окремо слід зупинитися на такому елементі «спроможності» як рівень капіталізації, що створює сприятливі передумови та забезпечує комплексне, ефективне використання наявної ресурсної бази інноваційного розвитку. Капіталізація тут розглядається в контексті залучення стороннього капіталу для розвитку суб'єкта господарювання та перетворення його резервів у капітал через процеси інтеграційної взаємодії.

Загальний стан та перспективи розвитку інфраструктури, що забезпечує інноваційний процес в агропродовольчій сфері, визначається станом її базового елемента – галузевої науки (аграрної та харчової), яка є джерелом знань про інноваційне перетворення продуктів та процесів в галузі, а також забезпечує їх апробацію, впровадження та наступне розповсюдження інновацій.

Інноваційна інфраструктура складається з великої кількості організацій, що виконують різноманітні функції в інноваційному процесі – галузевих бізнес-інкубаторів, агротехнопарків, дослідних та експериментальних господарств, центрів трансферу технологій тощо.

Ця інфраструктурна мережа виконує функцію розширення та урізноманітнення видів ресурсів інноваційного розвитку шляхом створення й підтримки нових інноваційних суб'єктів.

Галузева інфраструктура інноваційної діяльності складається з таких елементів:

- фінансова інфраструктура;
- фізична інфраструктура – галузеві бізнес-інкубатори, агротехнопарки, дослідні та експериментальні господарства тощо;
- територіальна інфраструктура – спеціальні економічні зони, території пріоритетного розвитку, технополіси, інноваційні кластери, альянси тощо [14, 18].

Висновки. Інноваційна інфраструктура є найбільш важливим елементом галузевої системи інноваційної діяльності. Ключовим напрямком її розвитку має бути підвищення можливостей галузевих підприємств щодо сприйняття та впровадження інновацій.

Водночас завдання створення комплексної, результативної, постійно розвиненої галузевої підсистеми наукових досліджень і розробок, вимагає формування відповідної інституційної підсистеми, яка сприяє відтворенню інновацій, підвищенню соціально-економічної ефективності інноваційної інфраструктури, робить реальною можливість комерціалізації знань у галузі.

Комплекс вказаних умов здійснення інноваційної діяльності в агропродовольчій сфері формує інвестиційний клімат галузі. Інвестиційний клімат – це умови діяльності учасників інноваційного процесу, що забезпечують реалізацію інноваційно-інвестиційного потенціалу, шляхом вкладення ресурсів у такі види активності:

- виробництво принципово нових або значно покращених видів агропродовольчої продукції та послуг (продуктові та процесні інновації);
- інноваційні трансформації соціальних відносин (соціальні інновації);
- впровадження нових форм і методів менеджменту (організаційно-управлінські інновації);
- формування нових методів і механізмів просування, розподілу й збуту виготовленої продукції на ринку (ринкові інновації);
- придбання та використання в діяльності суб'єктів господарювання патентів, ліцензій, ноу-хау, комерціалізація знань;
- підвищення інституційних переваг (удосконалення нормативно-правової бази, встановлення особливих режимів оподаткування, покращення умов кредитування);
- розвиток державно-приватного партнерства.

References

1. Movchan, P. M., Nimchuk, V. V., Klichak, V. Y. (eds.) (2009). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Dnipro. 1332 p. [in Ukrainian].
2. Buzko, I. R., Vartanova, O. V., Holubenko, H. O. (2002). Stratehichne upravlinnia investytsiamy ta innovatsiina diialnist pidpriemstva: monohrafiia [Strategic investment management and innovative activity of the enterprise: monograph]. Luhansk: Publishing House SNU im. V. Dalia. 176 p. [in Ukrainian].

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Кер. вид. проекту П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Кличак. Київ: Дніпро, 2009. 1332 с.
2. Бузько І. Р., Вартанова О. В., Голубенко Г. О. Стратегічне управління інвестиціями та інноваційна діяльність підприємства: монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. 176 с.

3. Bezкровnyi, M. F. (2017). Systema orhanizatsiino-ekonomichnykh зв'язkiv silskohospodarskoi doradchoi sluzhby z orhanamy upravlinnia, orhanizatsiiny naukovoho zabezpechennia APV [The system of organizational and economic relations of the agricultural advisory service with management bodies, scientific support organizations of APR]. *Ahrosvit = Agroworld*, 17: 15–19 [in Ukrainian].
4. Bystrov, A. H. (2011). Systematyzatsiia pidkhodiv do klasyfikatsii innovatsii [Systematization of approaches to the classification of innovations]. *Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva = Project management and production development*, 3: 41–45 [in Ukrainian].
5. Vikarchuk, O. I., Klimova, I. O. (2018). Sutnist innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva [The essence of the innovative potential of the enterprise]. *Ekonomika. Upravlinnia. Innovatsii = Economy. Management. Innovations*, Vol. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_2_6 [in Ukrainian].
6. Hanechko, I. H., Zelinskyi, D. E., Skliarenko, O. V. (2018). Praktychni aspekty otsiniuvannia innovatsiinoho potentsialu pidpriemstva [Practical aspects of evaluating the innovative potential of the enterprise]. *Ekonomika i upravlinnia = Economics and management*, 1: 51–56 [in Ukrainian].
7. Kryvov'iazuk, I. V., Tsybaliuk, I. O. (2009). Mekhanizm rehuliuвання konkurentnykh vidnosyn na rehionalnykh syrovynnykh rynkakh: monohrafiia [Mechanism of regulation of competitive relations in regional commodity markets: monograph]. Lutsk: RVV LNTU. 215 p. [in Ukrainian].
8. Hryenko, T. V. Problemy formuvannia kontseptsii innovatsiinoho rozvytku promyslovosti Ukrainy [Problems of forming the concept of innovative development of Ukrainian industry]. URL: http://econindustry.org/arhiv/html/2013/63_16.pdf [in Ukrainian].
9. Hutorov, A. O. (2018). Innovatsiinyi potentsial rozvytku aharnoho sektora ekonomiky [Innovative potential of the development of the agrarian sector of the economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky = Bulletin of the Khmelnytskyi National University. Economic sciences*, 3(2): 183–192 [in Ukrainian].
10. Dzhoshar, A. V. (2015). Stratehichni napriamy ahroinnovatsiinoho rozvytku [Strategic directions of agro-innovative development]. *Naukovyi visnyk*
3. Безкровний М. Ф. Система організаційно-економічних зв'язків сільськогосподарської дорадчої служби з органами управління, організаціями наукового забезпечення АПВ. *Агросвіт*. 2017. № 17. С. 15–19.
4. Бистров А. Г. Систематизація підходів до класифікації інновацій. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2011. № 3. С. 41–45.
5. Вікарчук О. І., Клімова І. О. Сутність інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка. Управління. Інновації*. 2018. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2018_2_6.
6. Ганечко І. Г., Зелінський Д. Е., Скляренко О. В. Практичні аспекти оцінювання інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка і управління*. 2018. № 1. С. 51–56.
7. Кривов'язюк І. В., Цимбалюк І. О. Механізм регулювання конкурентних відносин на регіональних сировинних ринках: монографія. Луцьк: РВВ ЛНТУ, 2009. 215 с.
8. Гринько Т. В. Проблеми формування концепції інноваційного розвитку промисловості України. URL: http://econindustry.org/arhiv/html/2013/63_16.pdf.
9. Гудоров А. О. Інноваційний потенціал розвитку аграрного сектора економіки. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2018. № 3(2). С. 183–192.
10. Джошар А. В. Стратегічні напрями агроінноваційного розвитку. *Науковий вісник Національного університету*

- Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Tekhnika ta enerhetyka APK = Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Technology and energy of agricultural industry. Vol. 226, P. 221–229 [in Ukrainian].*
11. Drahan, O. I. (2015). Metodolohichni pidkhody do upravlinnia rozvytkom innovatsiinoho potentsialu pidpriemstv [Methodological approaches to managing the development of innovative potential of enterprises]. *Intelekt XXI = Intelligence XXI*, 3: 41–46 [in Ukrainian].
11. Драган О. І. Методологічні підходи до управління розвитком інноваційного потенціалу підприємств. *Інтелект XXI*. 2015. № 3. С. 41–46.
12. Dotsenko, O. Yu. (2012). Investytsiyni potentsial pozabiudzhethnykh fondiv v umovakh innovatsiinoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Investment potential of extrabudgetary funds in the conditions of innovative development of the regions of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Natsionalnoho hirnychoho universytetu = Economic Bulletin of the National Mining University*, 4: 4–11 [in Ukrainian].
12. Доценко О. Ю. Інвестиційний потенціал позабюджетних фондів в умовах інноваційного розвитку регіонів України. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2012. № 4. С. 4–11.
13. Yermak, S. O. (2017). Komparatyvna kharakterystyka ekonomichnykh katehorii "innovatsiina diialnist" ta "innovatsiyni protses" [Comparative characteristics of the economic categories "innovative activity" and "innovative process"]. *Ekonomichnyi prostir = Economic space*, 125: 150–160 [in Ukrainian].
13. Єрмак С. О. Компаративна характеристика економічних категорій "інноваційна діяльність" та "інноваційний процес". *Економічний простір*. 2017. № 125. С. 150–160.
14. Zubkov, R. S. (2017). Zarubizhnyi dosvid investytsiino-innovatsiinoho rozvytku rehionu [Foreign experience of investment and innovation development of the region]. *Investytsii: praktyka ta dosvid = Investments: practice and experience*, 10: 11–16 [in Ukrainian].
14. Зубков Р. С. Зарубіжний досвід інвестиційно-інноваційного розвитку регіону. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 10. С. 11–16.
15. Trusova, N., Demchenko, I., Kotvytska, N., Nevchuk, A., Yeremenko, D., Prus, Yu. (2021). Foreign-Economic Priorities of the Development of Investment Infrastructure of Agri-Food Production Entities. *Scientific Horizons*, Vol. 24, No. 5.
15. Trusova N., Demchenko I., Kotvytska N., Nevchuk A., Yeremenko D., Prus Yu. Foreign-Economic Priorities of the Development of Investment Infrastructure of Agri-Food Production Entities. *Scientific Horizons*. 2021. Vol. 24, No. 5.
16. Busel, V. T. (compiler and editor-in-chief) (2004). Velykyi tлумachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]. Kyiv; Irpin: VTF "Perun". 1736 p. [in Ukrainian].
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укладач і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1736 с.
17. Vyshnivska, B. V. (2014). Sutnist innovatsiinoho potentsialu ahrarnykh pidpriemstv [The essence of the innovative potential of agricultural enterprises]. *Naukovy visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Tekhnika ta enerhetyka APK = Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Technology and energy of agricultural industry. Vol. 226, P. 221–229 [in Ukrainian].*
17. Вишнівська Б. В. Сутність інноваційного потенціалу аграрних підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія: Техніка та енергетика АПК*. 2014. № 6(11). С. 221–229.

- bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes = Scientific Bulletin of the National University of Bioresources and Nature Management of Ukraine. Series: Economics, agricultural management, business. Vol. 200(1), P. 72–75 [in Ukrainian].*
18. Tulchynska, S. O. (2009). *Intelektualno-innovatsiina modernizatsiia ekonomiky Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty: monohrafiia* [Intellectual and innovative modernization of the economy of Ukraine: theoretical and methodological aspects: monograph]. Kyiv: NTUU "KPI". 488 p. [in Ukrainian].
- i pryrodokorystuvannia Ukrainy. Serii: Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes. 2014. Vip. 200(1). S. 72–75.*
18. Тульчинська С. О. *Інтелектуально-інноваційна модернізація економіки України: теоретико-методологічні аспекти: монографія*. Київ: НТУУ "КПІ", 2009. 488 с.

УДК 330.34

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.5

Ганна С. Медвідь

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна
**ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЧНО-ОРІЄНТОВАНОЇ МОДЕЛІ
СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ**

Існуюча система стратегічного управління не може забезпечити ефективне виконання державно-управлінських функцій, спрямованих на реалізацію довгострокових цілей сталого розвитку регіонів, тому не може повністю усунути накопичені в соціально-економічному розвитку диспропорції та запобігти їх виникненню в майбутньому. Важливим для сталого розвитку регіонів є формування стратегічно-орієнтованої моделі. Мета статті: сформувати стратегічно-орієнтовану модель сталого розвитку регіону. Методи дослідження: загальнонаукові методи: аналіз, синтез, індукція, дедукція, системний підхід і моделювання – для дослідження теоретичних питань формування стратегічно-орієнтованої моделі сталого розвитку регіонів; метод узагальнення – для формування стратегічно-орієнтованої моделі сталого розвитку регіонів. В статті проведено дослідження концептуальних засад формування стратегічно-орієнтованої моделі сталого розвитку регіонів. Розроблено концептуальну стратегічно-орієнтовану модель сталого розвитку регіонів. Сформульовано принципи управління сталим соціально-економічним розвитком на регіональному рівні. Запропоновано напрямки стратегічно-орієнтованого сталого розвитку регіонів. Комплексна стратегія сталого розвитку регіонів на основі стратегічно-орієнтованої моделі базується на ефективному управлінні його соціально-економічним потенціалом, виходячи з логіки «принципи – процес – результати», інтегруючи методи дослідження інституційної економічної теорії та ресурсні методи. Найважливішими очікуваними результатами зазначених заходів є підвищення якості життя населення, підвищення соціально-економічного потенціалу регіону, сталий розвиток усієї регіональної соціально-економічної системи. Подальші дослідження слід присвятити аналізу практики реалізації концепції сталого розвитку регіонів України.

Ключові слова: *сталий розвиток; концепція сталого розвитку; навколишнє природне середовище; територіальні громади; соціо-еколого-економічна система регіону.*

Hanna S. Medvid

Vadym Hetman Kyiv National University of Economics, Ukraine
**FORMATION OF A STRATEGIC-ORIENTED MODEL
OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF REGIONS**

The current system of strategic management cannot ensure the effective implementation of public administration functions aimed at achieving long-term goals of sustainable development of regions, so it can not completely eliminate the accumulated imbalances in socio-economic development and prevent them in the future. The formation of a strategically oriented model is important for the sustainable development of regions. Objective: To form a strategically oriented model of sustainable development of the region. Research methods: general scientific methods: analysis, synthesis, induction, deduction, systems approach and modeling – to study the theoretical issues of forming a strategically-oriented model of sustainable development of regions; generalization method – for the formation of a strategically oriented model of sustainable development of regions. The article examines the conceptual foundations of the formation of a strategically oriented model of sustainable development of regions. A conceptual strategic-oriented model of sustainable development of regions has been developed. The principles of sustainable socio-economic development management at the regional level are formulated. The directions of

strategically-oriented sustainable development of the regions are offered. The comprehensive strategy for the sustainable development of regions based on a strategic-oriented model is based on the effective management of its socio-economic potential, based on the logic of "principles – process – results", integrating research methods of institutional economic theory and resource methods. The most important expected results of these measures are improving the quality of life of the population, increasing the socio-economic potential of the region, sustainable development of the entire regional socio-economic system. Further research should be devoted to the analysis of the practice of implementing the concept of sustainable development of the regions of Ukraine.

Keywords: *sustainable development; the concept of sustainable development; the natural environment; territorial communities; socio-ecological-economic system of the region.*

Постановка проблеми. У середині 20 століття виникла об'єктивна необхідність зміни парадигми розвитку людства. Основна ідея – забезпечення сталого розвитку соціальної економічної системи. Її потреби зумовлені зростанням економічних та екологічних загроз, пов'язаних із прагненням економічного зростання, надмірним споживанням матеріальних благ і ресурсів, зростанням економічної нерівності між країнами, регіонами, соціальними класами населення, а також стихійними лихами та незворотними процесами навколишнього середовища.

Слід звернути увагу на концепцію сталого розвитку, акцентується увага не тільки на екологічні аспекти, а й на «зелену» економіку. До того ж сталий розвиток – це основа для економічного зростання та задоволення потреб нинішнього покоління, проте не загрожує здатності майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби, тобто має за мету дотримання інклюзії між поколіннями [1].

Органи державної влади керують стратегічним розвитком регіонів, виконуючи державно-розпорядчі функції, спрямовані на реалізацію довгострокових цілей соціально-економічного розвитку, що відіграє надзвичайно важливу роль у забезпеченні сталого розвитку соціально-економічної системи. Управління стратегічним сталим розвитком регіонів в сучасних умовах має особливу роль і значення. Існуюча система стратегічного управління не може забезпечити ефективне виконання державно-управлінських функцій, спрямованих на реалізацію довгострокових цілей сталого розвитку регіонів, тому не може повністю усунути накопичені в соціально-економічному розвитку диспропорції та запобігти їх виникненню в майбутньому. У зв'язку з цим відсутність високопродуктивних робочих місць веде до зменшення зайнятості та зростання безробіття. Недостатнє фінансування соціальних об'єктів призводить до зниження якості надання послуг населенню. Зношеність комунальної інфраструктури може призвести до аварій та небезпеки для життя та здоров'я людей. Погіршення якості доріг та автомобілізації може привести до заторів та втрати часу на дорозі, а неефективність громадського транспорту може змусити людей користуватися власним транспортом, що призводить до забруднення навколишнього середовища.

Питання забезпечення сталого розвитку є стратегічним. Стратегії сталого розвитку мають базуватися на системному підході та забезпечувати інтеграцію екологічних, економічних, соціальних та інституційних компонентів, в тому числі у розрізі регіонів. Враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що формування стратегічно-орієнтованої моделі є важливим для сталого розвитку регіонів України.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Концептуальне обґрунтування сталого соціально-економічного розвитку регіонів є одним із провідних напрямків сучасної теорії та практики регіональної економіки присвячені наукові праці таких відомих українських вчених як: Т.М. Кришталь, В.М. Бондаренко, О.Г. Підвальна [2], М.А. Хвесик, І.К. Бистряков, Л.В. Левковська, В.В. Пилипів [3], Б. Данилишин, М. Долішній, О. Другов,

Т. Заяць, В. Кистанов, Н. Копилов [4], О.Ф. Новікова, О.І. Амоша, В.П. Антонюк [5], О.В. Ольшанська, М.О. Хмелевський [6] та ін.

В.С. Дяченко [7] ідентифікує особливості механізмів забезпечення сталого розвитку регіонів. Дослідженням державного управління інноваційним розвитком, за рахунок системного підходу займається О.І. Ляшевська [8].

У своїх працях С.І. Богуславська формулює «основні напрямки стратегії ресурсного забезпечення, що базується на самовідтворення ресурсів і передбачає активні дії з саморозвитку економіки і організаційно-економічних відносин в регіонах» [9]. А І.М. Семененко визначає «можливість застосування інститутів для культивування та поширення в усіх сферах діяльності концепції сталого розвитку» [10].

Слід зазначити, що Л.В. Оліфіренко розглядає «основні положення концепції сталого регіонального розвитку, окреслено цілі та завдання розвитку в контексті державної регіональної політики» [11]. А визначенням проблеми у сфері сталого економічного розвитку міст і регіонів та обґрунтує значимість розробки стратегічного плану розвитку міста досліджує Т.М. Громова [12].

Також, І.О. Іртищева [13] розкриває стратегічні імперативи сталого розвитку регіону в трансформаційних умовах.

З.В. Герасимчук зазначає, що «сталій розвиток регіону, це процес постійного перетворення якісних та кількісних характеристик регіональної соціо-еколого-економічної системи, спрямованого на досягнення динамічної рівноваги між суспільством, економікою та довкіллям, що забезпечує при цьому добробут нинішніх та майбутніх поколінь» [18]. Щодо методологічного підходу оцінки сталого розвитку регіонів на основі загального індексу сталості, то Ю.О. Коваленко визначає «фактори та напрями інноваційної політики в контексті розвитку соціо-еколого-економічної системи регіону» [14].

Стаття Т.М. Качали [15] присвячена визначенню структури та технологій організаційно-економічного механізму впровадження регіональної політики сталого розвитку.

У своїй праці К.Є. Бабенко визначає, що «територіальний розвиток є інструментом забезпечення ефективного та сталого соціально-економічного розвитку країни» [17].

Б.А. Карпінський, І.М. Васильків, А.Б. Шевців, О.Б. Карпінська сформуливали «модель сталого розвитку економіки (модель Карпінського-Божка) та запропонували збалансований (знаннєво-природний) імператив до формування сталого розвитку економіки» [19], який дає змогу визначати напрямки його досягнення з економіко-інноваційних позицій.

Невирішені частини дослідження. Незважаючи та глибинні дослідження, низка питань, пов'язаних з визначенням структури та формуванням стратегічно-орієнтованої моделі регіонального сталого розвитку, реалізацією та модернізацією його потенціалу потребують подальшого вивчення.

Мета дослідження. Сформулювати стратегічно-орієнтовану модель сталого розвитку регіону, яка враховуватиме особливості та потенціал кожного конкретного регіону, з метою забезпечення його стійкого та збалансованого розвитку з урахуванням соціальних, економічних, екологічних та культурних аспектів.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. У сучасному світі регіони, як територіальні одиниці, виступають важливими компонентами сталого розвитку. Регіони є осередками економічної активності, соціального прогресу та збереження природних ресурсів, вони впливають на життя місцевого населення та мають значний вплив на загальний розвиток країни. Однак, існує ряд викликів, з якими стикаються регіони, і ці виклики стають все складнішими, вимагаючи комплексного та інтегрованого підходу до їх розвитку.

Сталість розвитку регіонів вимагає забезпечення гармонійного поєднання економічного зростання, соціального розвитку та збереження природних ресурсів. Це означає, що економічна активність в регіоні повинна здійснюватись в рамках сталого розвитку, де забезпечується економічна ефективність, соціальна справедливість та екологічна рівновага, а це є важливою метою управління збалансованим регіональним розвитком.

Управління збалансованим регіональним розвитком має базуватися на чітко сформульованій регіональній політиці, через реалізацію регіональних стратегій, концепцій, планів та підпланів розвитку регіонів та визначення ефективних сфер діяльності. Стратегія є основним елементом, що визначає орієнтири розробки та реалізації необхідних цілей за умов збалансованості та стабільності регіональної соціально-економічної системи. Стратегія сталого розвитку регіону є комплексом заходів, спрямованих на досягнення довгострокових цілей соціально-економічного розвитку країни з урахуванням розумного внеску регіону у вирішення тих завдань, що визначається реальними передумовами обмеження його розвитку. Стійке зростання економіки регіону в основному базується на підвищенні рівня інновацій. При цьому сталий розвиток передбачає, що цивілізація не знищить навколишню природу, а навпаки, врахує закономірності свого розвитку та впливаючі з цього обмеження та заборони.

Стратегія сталого розвитку регіону має передбачати довгостроковий розвиток в рамках загальної стратегії країни, спрямованої на підвищення рівня та якості життя населення, переведення економіки на фундамент інноваційного розвитку без шкоди для навколишнього середовища. Довгострокове бачення сталого розвитку регіону, його місія та роль у соціально-економічному розвитку України дозволяють визначити основні цілі та пріоритети подальшого розвитку кожного регіону та врахувати їх у процесі розвитку. Стратегія визначає завдання кожного регіону щодо розвитку людського та економічного потенціалу, промислової та соціальної інфраструктури, вирішення екологічних проблем.

Крім того, керівні принципи, визначені в рамках Стратегії сталого розвитку, включають принципи відповідального управління, прозорості, участі громадян, гендерної рівності, захисту прав людини, співпраці та партнерства. Ці принципи сприяють побудові суспільства, яке є стійким, справедливим та інклюзивним.

Для реалізації Стратегії необхідно дотримуватися керівних принципів, 17 глобальних Цілей сталого розвитку та 169 завдань Порядку денного. Стратегія встановлює цілісну систему стратегічних та операційних цілей переходу до інтегрованого економічного, соціального та екологічного розвитку країни до 2030 року [20].

Сталий розвиток полягає у вирішенні проблем населення на регіональному рівні та досягненні збалансованості соціально-економічного та екологічного розвитку з метою поліпшення умов проживання населення в регіоні, а також на основі раціонального використання загального ресурсного потенціалу регіону, включаючи регіональні географічні характеристики, а також пов'язані з регіоном економічні, інфраструктурні, промислові особливості та потенціал окремих міст.

Застосування концепції сталого розвитку має на меті забезпечення гармонійного розвитку суспільства, економіки та природного середовища.

У економічній сфері концепція сталого розвитку застосовується для створення ефективних та стійких економічних систем, які забезпечують стабільний економічний розвиток, збереження природних ресурсів та захисту екологічної рівноваги.

У соціальній сфері концепція сталого розвитку застосовується для забезпечення сталого соціального розвитку та підвищення якості життя населення, зокрема шляхом забезпечення доступу до освіти, охорони здоров'я та інших соціальних послуг.

У сфері екології концепція сталого розвитку застосовується для збереження біорізноманітності, зменшення впливу людської діяльності на природне середовище та забезпечення сталого використання природних ресурсів.

У сфері науки та технологій концепція сталого розвитку застосовується для створення нових технологій та інновацій, які сприятимуть сталому розвитку та зменшенню негативного впливу на довкілля.

Крім того, концепція сталого розвитку застосовується у різних галузях політики, включаючи міжнародну політику, національну політику, регіональну та місцеву політику, зокрема для формулювання та реалізації стратегій розвитку, законодавчих та регуляторних актів, а також для вирішення конкретних проблем, пов'язаних з економічним, соціальним та екологічним розвитком.

Концепція сталого розвитку є дуже важливою для забезпечення сталого розвитку суспільства. Вона має на меті забезпечити баланс між економічним розвитком, соціальними потребами та захистом природного середовища. Реалізація цієї концепції може сприяти підвищенню ефективності використання природних ресурсів, зменшенню відходів та забруднення довкілля, підвищенню якості життя людей та забезпеченню сталого економічного розвитку.

У світі вже багато країн та компаній використовують концепцію сталого розвитку для реалізації своїх стратегій розвитку. Для цього вони використовують різні інструменти, такі як екологічні стандарти, сертифікацію продукції, захист довкілля, соціально-відповідальність бізнесу та інші.

Однак, на жаль, не всі країни та компанії дотримуються концепції сталого розвитку, що призводить до негативного впливу на природне середовище та загроз до сталого розвитку суспільства в цілому. Тому дуже важливо забезпечити широке застосування концепції сталого розвитку в усіх сферах діяльності та підвищити свідомість населення щодо необхідності збереження природи та забезпечення сталого розвитку.

Реалізація концепції сталого розвитку вимагає багатьох різних заходів і дій в різних галузях та на різних рівнях – від індивідуального до глобального.

Концепція сталого розвитку поєднує в собі характеристики інституційної економічної теорії та ресурсних методів, що дозволяє забезпечити більш ефективне управління регіонами та досягнення сталого розвитку.

Ресурсний підхід в цій концепції полягає в тому, що регіон вважається основною стратегічною змінною, а ресурси, які він має, є ключовими факторами його сталого розвитку. Такий підхід дозволяє зосередитися на забезпеченні оптимального використання ресурсів регіону, що забезпечить досягнення стратегічних цілей.

Управління регіональною економічною та соціальною політикою відіграє важливу роль у забезпеченні сталого розвитку регіонів. Інструменти такого управління повинні сприяти сталому розвитку регіонів, забезпечуючи економічну стійкість та соціальну забезпеченість населення. Важливим елементом є також участь громадськості та інших зацікавлених сторін у процесі прийняття рішень, що забезпечує більш широку участь у формуванні стратегії сталого розвитку та збільшує шанси на успішну її реалізацію.

Отже, ресурсний підхід в концепції сталого розвитку доповнює інституційну економічну теорію, що дозволяє забезпечити більш ефективне управління регіонами та досягнення сталого розвитку.

В рамках концепції сталого розвитку регіону на основі стратегічно-орієнтованої моделі важливо розуміти, що для досягнення загального добробуту необхідно враховувати інституційні аспекти економіки. Регіональний менеджмент повинен визнавати, що головним пріоритетом є реалізація загального добробуту, а не лише збільшення власного прибутку.

Для досягнення цієї мети використовуються інструменти планування, переважно стратегічні, з метою регіонального соціального розвитку. Таким чином, концепція сталого розвитку вимагає комплексної роботи на різних рівнях, включаючи індивідуальний, організаційний та глобальний рівні, з використанням різноманітних інструментів, щоб забезпечити ефективну і стійку реалізацію цієї концепції.

Процес формування стратегії сталого розвитку регіону на основі стратегічно-орієнтованої моделі відповідно до логіки стратегічного планування повинен включати етапи постановки цілей, аналізу середовища, розробки сценаріїв, вибору та конкретизації стратегій.

На першому етапі формування стратегії сталого розвитку регіону на основі стратегічно-орієнтованої моделі визначаються (коригуються) цілі сталого розвитку кожного регіону на основі концепцій та досліджень довгострокового соціально-економічного розвитку України.

Другий етап – аналіз зовнішнього середовища та конкурентних переваг регіонального розвитку. Аналіз зовнішнього середовища регіонального розвитку включає виявлення та дослідження:

1) економічних, технічних, соціальних і політичних факторів, що впливають на сталий розвиток регіону;

2) споживачів та постачальників ресурсів, продуктів і послуг, конкуренції та посередників на території, що відносяться до певного регіону.

Аналіз конкурентних переваг регіону також включає оцінку його природно-ресурсного, трудового, виробничого, інфраструктурного, інституційного та фінансового потенціалу.

Третій етап – проведення SWOT-аналізу: визначення переваг та недоліків регіону, можливості розвитку та загроз зовнішньому середовищу, а також методи використання можливостей та мінімізації загроз.

Четвертий етап – формулювання основних стратегічних сценаріїв регіонального сталого розвитку, аналіз та оцінка стратегічних альтернатив, вибір базових стратегій.

П'ятий, заключний етап – конкретизація базової стратегії сталого розвитку регіону за трьома основними напрямками, зокрема формування:

1) стратегії розвитку пріоритетного напрямку управління регіоном;

2) функціональної стратегії регіонального розвитку;

3) стратегії сталого розвитку обласних міст.

Стратегія сталого розвитку в регіоні реалізується на основі стратегічного планування, прогнозування та цільових механізмів регулювання соціально-економічного розвитку України та її суб'єктів. При формуванні регіональної стратегії сталого розвитку необхідно враховувати:

- організацію та економічний механізм регіонального управління;
- збалансований підхід до використання природних ресурсів, що передбачає забезпечення їх сталого використання та збереження природного середовища;

- пріоритетні напрями діяльності щодо реалізації регіональної економічної політики, що відображають глобальну тенденцію вдосконалення регіонального управління: глобалізацію, рівень інтеграції країни, створення регіональної структури компаній, регіональну товарну логістику, управління регіональною мережею, регіональну віртуалізацію економіки, розвиток підприємництва та підтримка малих та середніх підприємств, залучення інвестицій, розвиток інноваційних технологій, розвиток туризму та інших секторів економіки;

- на основі використання диверсифікованих результатів статистичного аналізу, постійний моніторинг реалізації основних стратегічних заходів.

Одним із інструментів реалізації концептуально-стратегічно орієнтованої моделі сталого розвитку регіону є моніторинг середньострокового плану соціально-економічного розвитку регіону, планів розвитку районів та міст, інвестиційних проектів та заходів, що здійснюються в регіоні, з метою реалізації плану. Важливим елементом процесу формування та реалізації концепції реалізації сталого розвитку регіону на основі стратегічно-орієнтованої моделі є формування ресурсів, інституцій та організаційного забезпечення планів і проектів, що реалізуються в її рамках.

Послідовність формування стратегічно-орієнтованої моделі сталого розвитку регіону можна представити у вигляді алгоритму, що дозволяє досягти поставлених цілей за допомогою механізмів забезпечення сталого розвитку (організації, закони, установи, фінансово-економічні, інформаційно-комунікаційні, соціальні партнерства). У реальній практиці вони використовуються при розробці та реалізації цільових планів та супутніх проектів за основними напрямками сталого розвитку кожного регіону. Зміст комплексної стратегії сталого розвитку регіону на основі ефективного управління її соціально-економічним потенціалом ілюструє концептуальна модель на рис. 1.

Джерело: розроблено автором.

Рис. 1. Стратегічно-орієнтована модель сталого розвитку регіону

Модель відображає логіку процесу сталого розвитку регіону, а також принципи, зміст та основні результати формування та реалізації соціально-економічного потенціалу регіону як основи його сталого розвитку. Автором сформульовано принципи управління сталим соціально-економічним розвитком на регіональному рівні:

- соціальна спрямованість управління;
- системний підхід до управління соціально-економічним розвитком регіону;
- стратегічний напрямок управління;

- ефективність управління.

Ці принципи є ключовими у формуванні комплексної стратегії сталого розвитку регіону на основі стратегічно-орієнтованої моделі. Соціальна спрямованість управління передбачає врахування і задоволення потреб та інтересів різних соціальних груп населення, а також забезпечення їхньої участі у процесах прийняття рішень. Системний підхід передбачає розгляд регіону як комплексної системи, в якій взаємодіють різні економічні, соціальні, екологічні та інші аспекти. Стратегічний напрямок управління передбачає визначення довгострокових цілей та завдань, які повинні бути досягнуті в процесі сталого розвитку регіону. Важливо забезпечити відповідність цілей та завдань потребам та можливостям регіону, а також забезпечити їхню реалізацію з урахуванням принципів ефективності управління.

Принципи соціальної спрямованості, системного підходу та ефективності управління дають змогу сформулювати наукові методи формування механізму управління сталим розвитком регіону та побудови ключових стейкхолдерів – регіональних державних органів, взаємовідносин між бізнес-спільнотою, громадськими об'єднаннями та населенням території. Керівний принцип стратегічного управління спрямований на те, щоб цілі регіонального механізму управління сталим розвитком відповідали довгостроковим пріоритетам розвитку території. Побудова концепції за принципом інструкції може підтвердити її зміст, сформувати еталон процесу оцінювання, конкретизувати результат концептуалізації.

Використання стратегічно-орієнтованої моделі дозволяє створити комплексну стратегію сталого розвитку регіону, яка враховує різноманітні аспекти розвитку та принципи управління на різних рівнях. Для досягнення успіху необхідно забезпечити участь громадськості та експертного середовища в процесі формування та реалізації стратегії, а також забезпечити системне моніторингове та оціночне забезпечення її реалізації.

Сталий розвиток регіону передбачає перетворення наявного соціально-економічного потенціалу території в перспективний, забезпечення необхідних умов для досягнення якості життя населення, що відповідає вимогам регіональної стратегії. Процес трансформації можна виразити у вигляді низки заходів, під час яких створюються та реалізуються необхідні передумови для ефективного використання наявного потенціалу території та розвитку його до перспективного потенціального рівня. Сталий розвиток регіону передбачає, що наявний соціально-економічний потенціал регіону визначає рівень розвитку регіону та статус-кво економічної та соціальної сфер, перетворює його на перспективний регіон. Можливість його майбутнього функціонування та розвитку забезпечує необхідні умови для підвищення якості життя населення, що відповідає вимогам регіональної стратегії. Процес трансформації можна виразити у вигляді низки заходів, під час яких створюються та реалізуються необхідні передумови для ефективного використання наявного потенціалу території та розвитку його до перспективного потенціального рівня. Для того, щоб описати суть процесу, модель втілює технологію, процес, процедуру та операцію. Стратегія також передбачає удосконалення механізму формування та реалізації загальнодержавного цільового плану, розвиток державно-приватного партнерства, підвищення ефективності надання фінансової підтримки підприємствам, підвищення якості управління бюджетом та мобілізацію фінансів для стимулювання розвитку регіонів.

Тільки тоді, коли країна проводить ефективну регіональну політику та поєднує інтереси країни та регіону, вона може забезпечити сталий розвиток регіону. Конкурентоспроможність регіону є основним напрямком регіонального розвитку, це не стільки доступність ресурсів, скільки ефективно їх використання. Конкурентоспроможність регіону формується певною цілеспрямованою та активною політикою, яка забезпечує:

привабливість інвестицій в регіон, раціональне використання ресурсів, удосконалення технологічної та транспортної інфраструктури, розвиток фінансових механізмів, підвищення рівня та якості знань тощо.

В індикаторах та системі індикаторів для оцінки рівня сталого розвитку однакове значення надається всім чотирьом сферам: економіці, інноваціям, суспільству та довкіллю, оскільки недооцінка будь-якої сфери не відповідає концепції сталого розвитку функціонування регіону в економічній, соціальній та екологічній сферах. У системі цінностей сучасного економічного середовища елементи інноваційного розвитку епохи «шостого технологічного устрою» діють так само, як і чисті економічні елементи, від успіху яких в соціальній та екологічній сферах залежить конкурентоспроможність та адаптованість кожного регіону до зовнішніх викликів. Екологічний та соціальний розвиток не можна виміряти одним показником. Існуючі статистичні показники не можуть повністю відображати екологічні умови. Йдеться про потенційну природу екологічного та соціального розвитку як будь-якого складного явища чи процесу. Створення системи показників екологічного та соціального розвитку потребує чіткої концепції регіонального екологічного та соціального розвитку.

Щоб реалізувати стратегії сталого розвитку регіонів уряди повинні забезпечити розвиток ефективних механізмів управління та координації діяльності різних секторів, включаючи громадськість та приватний сектор. Для цього необхідно впроваджувати нові підходи до планування та управління розвитком регіонів, такі як партнерство між державними органами, громадськістю та приватним сектором. Тому, зокрема, можливі такі пропозиції:

- 1) коригувати існуючі форми і методи організаційно-управлінських впливів регіональних органів влади на вирішення екологічних та соціальних проблем у регіонах;
- 2) розширити повноваження регіональної влади щодо співпраці на прикордонних територіях та територіях, які мають спільні інтереси з іншими країнами щодо захисту вододілів, що протікають через їх території; зосередити увагу на озелененні всіх сфер життя;
- 3) забезпечити підвищення ролі ринкових механізмів у покращенні екологічних умов;
- 4) приділяти більше уваги екологічній культурі та культурі інновацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, стратегічно-орієнтована модель сталого розвитку регіону базується на ефективному управлінні його соціально-економічним потенціалом, виходячи з логіки «принципи – процес – результати», інтегруючи методи дослідження інституційної економічної теорії та ресурсні методи. Найважливішими очікуваними результатами зазначених заходів є підвищення якості життя населення, підвищення соціально-економічного потенціалу регіону, сталий розвиток усієї регіональної соціально-економічної системи. Сталий розвиток країни та її регіонів значною мірою залежить від її становища у світовому господарстві та взаємодії з іншими країнами, у тому числі від розвитку науки, техніки та інновацій. Для забезпечення ефективності такого співробітництва від учасників вимагається активне залучення до інноваційного процесу. У контексті регіональних інновацій та розвитку держава відіграє важливу роль у подоланні різного роду перешкод (фінансових, організаційних), щоб учасники процесу могли повноцінно проявити себе.

Подальші дослідження слід присвятити аналізу практики реалізації концепції сталого розвитку регіонів України.

References

Література

1. Petrivskyi, O., Medvid, H. (2022). Financial inclusion as a factor in the transformation of financial
1. Petrivskyi O., Medvid H. Financial inclusion as a factor in the transformation

markets in the context of sustainable development. *Three Seas Economic Journal*, No. 3(1), P. 145–152.

2. Kryshchal, T. M., Bondarenko, V. M., Pidvalna, O. H. (2019). Stalyi sotsialno-ekonomichnyi rozvytok rehionu: problemy, tsili, zavdannia [Sustainable socio-economic development of the region: problems, goals, tasks]. *Problems and prospects of ensuring stable socio-economic development = Problemy ta perspektyvy zabezpechennia stabilnoho sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: Zb. nauk. pr. Don. derzh. un-tu upravlinnia* (Mariupol). *Seriia: Ekonomika*, Vol. XIX, Iss. 309, P. 6–13 [in Ukrainian].

3. Khvesyk, M. A., Bystriakov, I. K., Levkovska, L. V., Pylypiv, V. V. (2012). Stalyi rozvytok: svitohliadna ideolohiia maibutnoho: monohrafiia [Sustainable development: worldview ideology of the future: monograph]. Kyiv: Vyd-vo DU In-tu ekonomiky pryrodokorystuvannia ta staloho rozvytku NAN Ukrainy [in Ukrainian].

4. Danylyshyn, B., Dolishnii, M., Druhov, O., Zaiats, T., Kystanov, V., Kopylov, N. (2019). Problemy rehionalnoho rozvytku ta shliakhy yikh vyrishennia [Problems of regional development and ways to solve them]. *Biudzhethna detsentralizatsiia ta yii vplyv na rehionalnyi rozvytok v Ukraini = Budget decentralization and its impact on regional development in Ukraine*. 72 p. [in Ukrainian].

5. Novikova, O. F., Amosha, O. I., Antoniuk, V. P. (2012). Stalyi rozvytok promyslovoho rehionu: sotsialni aspekty: monohrafiia [Sustainable development of the industrial region: social aspects: monograph]. Donetsk: NAN Ukrainy, In-t ekonomiky prom-sti. 534 p. [in Ukrainian].

6. Olshanska, O. V., Khmelevskiy, M. O. (2021). Rehionalno-systemna orhanizatsiia ekonomiky yak chynnyk realizatsii tsilei staloho rozvytku [Regional and systemic organization of the economy as a factor in realizing the goals of sustainable development]. *Imperatyvy ekonomichnoho zrostannia v konteksti realizatsii hlobalnykh tsilei staloho rozvytku = Imperatives of economic growth in the context of the implementation of global goals of sustainable development*, P. 17–21 [in Ukrainian].

7. Dyachenko, V. S. (2019). Osoblyvosti mekhanizmu zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv [Features of the mechanism of sustainable development of

of financial markets in the context of sustainable development. *Three Seas Economic Journal*. 2022. № 3 (1). P. 145–152.

2. Кришталь Т. М., Бондаренко В. М., Підвальна О. Г. Сталий соціально-економічний розвиток регіону: проблеми, цілі, завдання. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку: збірник наук. пр. Дон. держ. ун-ту управління* (Маріуполь). *Серія: Економіка*. 2019. Т. XIX, Вип. 309. С. 6–13.

3. Хвесик М. А., Бистряков І. К., Левковська Л. В., Пилипів В. В. Сталий розвиток: світоглядна ідеологія майбутнього: монографія. К.: Вид-во ДУ Ін-ту економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, 2012.

4. Данилишин Б., Долішній М., Другов О., Заяць Т., Кистанов В., Копилов Н. Проблеми регіонального розвитку та шляхи їх вирішення. *Бюджетна децентралізація та її вплив на регіональний розвиток в Україні*. 2019. 72 р.

5. Новікова О. Ф., Амоша О. І., Антонюк В. П. Сталий розвиток промислового регіону: соціальні аспекти: монографія. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки пром-сті, 2012. 534 с.

6. Ольшанська О. В., Хмелевський М. О. Регіонально-системна організація економіки як чинник реалізації цілей сталого розвитку. *Імперативи економічного зростання в контексті реалізації глобальних цілей сталого розвитку*. 2021. С. 17–21.

7. Дяченко В. С. Особливості механізму забезпечення сталого розвитку регіонів. *Економічний вісник Донбасу*. 2019. № 1.

- regions]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu = Economic Bulletin of Donbass*, No. 1, P. 90–93 [in Ukrainian].
8. Lyashevskaya, O. I. (2019). Derzhavne upravlinnia innovatsiynym rozvytkom staloho rozvytku rehioniv [State management of innovative development of sustainable development of regions]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu tsyvilnoho zakhystu Ukrainy = Bulletin of the National University of Civil Defense of Ukraine*, Vol. 1, P. 288–293 [in Ukrainian].
9. Boguslavskaya, S. I. (2019). Stratehiia resursnoho zabezpechennia staloho rozvytku rehionu [Strategy of resource provision of sustainable development of the region]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V. I. Vernadskoho = Scientific notes of Tavriya National University named after V.I. Vernadsky*, Vol. 30 (69), № 5 (1), P. 154–158 [in Ukrainian].
10. Semenenko, I. M. (2019). Instytutsiine zabezpechennia staloho rozvytku rehionu: sutnist i struktura [Institutional support of sustainable development of the region: essence and structure]. *Ekonomika. Finansy. Pravo = Economy. Finances. Right*, № 8 (1), P. 26–30 [in Ukrainian].
11. Olifirenko, L. (2019). Indykatory zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv Ukrainy [Indicators of sustainable development of the regions of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia = Problems and prospects of economics and management*, № 4, P. 265–277 [in Ukrainian].
12. Gromova, T. M. (2020). Stalyi ekonomichnyi rozvytok mist i rehioniv: problemy ta perspektyvy [Sustainable economic development of cities and regions: problems and prospects]. *Ekonomichnyi prostir = Economic space*, № 156, P. 15–19 [in Ukrainian].
13. Irtysheva, I. O. (2020). Stratehichni imperatyvy staloho rozvytku rehionu v transformatsiynikh umovakh [Strategic imperatives of sustainable development of the region in transformational conditions]. *Visnyk KhNAU = Bulletin of KhNAU*, № 1, P. 392–404 [in Ukrainian].
14. Kovalenko, Yu. O. (2020). Pidkhody shchodo otsinky staloho rozvytku rehioniv na osnovi sotsio-ekoloho-ekonomichnykh pokaznykiv [Approaches to the assessment of sustainable development of regions on the basis of socio-ecological and economic indicators]. *Menedzher = Manager*, № 3, P. 45–55 [in Ukrainian].
- С. 90–93.
8. Ляшевська О. І. Державне управління інноваційним розвитком сталого розвитку регіонів. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. 2019. Вип. 1. С. 288–293.
9. Богуславська С. І. Стратегія ресурсного забезпечення сталого розвитку регіону. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. 2019. Т. 30 (69), № 5 (1). С. 154–158.
10. Семененко І. М. Інституційне забезпечення сталого розвитку регіону: сутність і структура. *Економіка. Фінанси. Право*. 2019. № 8 (1). С. 26–30.
11. Оліфіренко Л. Індикатори забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2019. № 4. С. 265–277.
12. Громова Т. М. Сталий економічний розвиток міст і регіонів: проблеми та перспективи. *Економічний простір*. 2020. № 156. С. 15–19.
13. Іртишева І. О. Стратегічні імперативи сталого розвитку регіону в трансформаційних умовах. *Вісник ХНАУ*. 2020. № 1. С. 392–404.
14. Коваленко Ю. О. Підходи щодо оцінки сталого розвитку регіонів на основі соціо-еколого-економічних показників. *Менеджер*. 2020. № 3. С. 45–55.

Ukrainian].

15. Качала, Т. М. (2021). Struktura ta tekhnologii orhanizatsiino-ekonomichnoho mekhanizmu vprovadzhennia rehionalnoi polityky staloho rozvytku [Structure and technologies of organizational and economic mechanism of implementation of regional policy of sustainable development]. *Vcheni zapysky univertsytetu "KROK" = Scientific notes of KROK University*, Iss. 1, P. 10–21 [in Ukrainian].

16. Boguslavskya, S. I. (2021). Transformatsiia rehionalnoho menedzhmentu v umovakh hlobalizatsii dlia zabezpechennia staloho rozvytku rehioniv Ukrainy [Transformation of regional management in the conditions of globalization for maintenance of sustainable development of regions of Ukraine]. *Biznes Inform = Business Inform*, № 4, P. 90–97 [in Ukrainian].

17. Babenko, K. (2020). SWOT-analiz terytorii yak peredumova formuvannia stratehichnoho bachennia ii ekonomichnoho rozvytku [SWOT-analysis of the territory as a prerequisite for the strategic vision formation of its economic development]. *Ekonomika ta derzhava = Economy and the state*, Vol. 6, P. 126–130. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.126 [in Ukrainian].

18. Gerasymchuk, Z. V. (2008). Regionalna polityka staloho rozvytku: teoriya, metodologija, praktuka: monografija [Regional policy of sustainable development: theory, methodology, practice: monograph]. Lutsk: Nadstytja. 528 p. [in Ukrainian].

19. Karpinsky, B., Vasylykiv, I., Karpinska, O., Shevtsiv, A. (2016). Model staloho rozvytku ekonomiky: formuvannia i porivnialna dynamika zmin. Ch. II [Model of sustainable economic development: formation and comparative dynamics of change. Part II]. *Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy = Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*, No. 26 (2), P. 7–21. <https://doi.org/10.15421/40260201> [in Ukrainian].

20. Pro tsili staloho rozvytku Ukrainy na period do 2030 roku: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 30.09.2019 № 722/2019 [On the goals of sustainable development of Ukraine for the period up to 2030: Decree of the President of Ukraine dated September 30, 2019 No. 722/2019]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019> [in Ukrainian].

15. Качала Т. М. Структура та технології організаційно-економічного механізму впровадження регіональної політики сталого розвитку. *Вчені записки університету "КРОК"*. 2021. Вип. 1. С. 10–21.

16. Богуславська С. І. Трансформація регіонального менеджменту в умовах глобалізації для забезпечення сталого розвитку регіонів України. *Бізнес Інформ*. 2021. № 4. С. 90–97.

17. Бабенко К. Є. SWOT-аналіз території як передумова формування стратегічного бачення її економічного розвитку. *Економіка та держава*. 2020. № 6. С. 126–130. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.6.126.

18. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія. Луцьк: Надстир'я, 2008. 528 с.

19. Карпінський Б. А., Васильків І. М., Карпінська О. Б., Шевців А. Б. Модель сталого розвитку економіки: формування і порівняльна динаміка змін. Ч. II. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2016. № 26(2). С. 7–21. <https://doi.org/10.15421/40260201>.

20. Про цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019>.

УДК 336.714

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.6

Nataliia V. Reznikova

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Olena V. Ptashchenko

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine

Oleksii A. Chugayev

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Oksana A. Ivashchenko

National Academy of Statistics, Accounting and Audit, Kyiv, Ukraine

Y-REALITY AS A SHIFT FROM "GREAT MODERATION"

**TO "GLOBAL CHAOS": ASSESSMENT OF GLOBAL MACROECONOMIC
AND CRISIS PROCESSES THROUGH THE PRISM OF GENERATIONAL
DIALOGUE AND DEVELOPMENT ISSUES**

The purpose of the article is to determine the features of the development of the world economy during the formation of the predominant role of Gen Y in the structure of the population, Y-reality is defined as a common historical context for generations that affects their economic behavior and predetermines challenges that limit the choice of consumption patterns, savings and other economic activity for Gen Y (millennial), the maturation process occurred during the Great Moderation period, which lasted from mid-1980 until at least 2007. Great Moderation was characterized by a low level of inflation, stable economic growth, the end of the "era" of uncertainty, an increase in the willingness to take risks, an increase in the prices of financial assets, and a decrease in the volatility of business cycle fluctuations in developed countries compared to previous decades. The period of Great Moderation ended with the onset of the global financial crisis of 2008–2009. The "New Norm" of the world economy or "Global Chaos" since 2008 has been characterized by eight trends: deterioration of US-China relations; aggravation of political fragmentation within the EU; further accumulation of debts and injection of artificial liquidity not into the financial, but into the real sector; inflation; increasing tax pressure on the rich as one of the tools to combat economic inequality; actualization of environmental topics, in particular, the climate issue with the prospect of introducing a carbon tax; technological revolution and technological confrontation, which will be determined by the coexistence of different technological standards; intensifying intergenerational competition with Gen Y predominating by 2030, which will set the global agenda and ultimately the demand for policy and how it is implemented. It is noted that in the conditions of the formation of the information and digital economy, Gen Y revised their approaches to employment, which is accompanied by the transformation of Gen Y human capital into network human capital. Y-reality is characterized by: the transition from efficiency to sustainability in strategic planning, which will affect the slowdown in productivity growth; increased demand from market agents for government participation; development of public-private partnership; increased deglobalization, which will accelerate the decline in productivity; rising unemployment; decrease in consumption; decrease in savings; an increase in debt; declining coordination of international economic policy. The impact of the coronavirus crisis on the economy (corononomics) not only provokes a temporary drop in production, but also changes the basis for the functioning of the world economy, laying the foundations for sustainable economic imbalances. A specific feature of Y-reality is recognized as a change in approaches to monetary policy (quantitative easing and hedge money), as well as a human-centric quantitative easing known as "basic guaranteed income". Y-reality will be characterized by the search for new indicators of well-being and economic growth, in particular, which will lead to the realization of a new purpose of economic systems and the formation of a "new norm" of rational economic behavior, taking into

account the impact of human activities on the environment. The slowdown in economic growth under Y-reality conditions becomes sustainable, it is objectively determined by the presence of numerous imbalances, and therefore it should be treated as a given. "Global disorder" came to mean not only the existing state of affairs and contradictory trends, but also the desired state, transforming the meaningful content of the concept of "crisis", giving it the connotation of a stage of the cycle, which can give impetus to development. The acronyms SPOD, VUCA and BANI were considered, which characterized the transformational processes in the modern economic system and the formation of Y-reality.

Keywords: *Gen Y(millennial); macroeconomic instability; problems of economic development; crisis; generational approach; generation Y; fiscal and monetary policy; basic guaranteed income; network human capital.*

Наталія В. Резнікова

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Олена В. Птащенко

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

Олексій А. Чугаєв

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

Оксана А. Іващенко

Національна академія статистики, обліку і аудиту, Київ, Україна

**У-РЕАЛЬНІСТЬ ЯК ЗРУШЕННЯ ВІД «ВЕЛИКОЇ ПОМІРНОСТІ»
ДО «ГЛОБАЛЬНОГО БЕЗЛАДУ»: ОЦІНКА ГЛОБАЛЬНИХ
МАКРОЕКОНОМІЧНИХ І КРИЗОВИХ ПРОЦЕСІВ КРИЗЬ ПРИЗМУ
ПОКОЛІННОГО ДІАЛОГУ І ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ**

Мета статті полягає у визначенні особливостей розвитку світової економіки в період становлення переважної ролі Gen Y у структурі населення, Y-reality визначено як загальний для поколінь історичний контекст, який впливає на їх економічну поведінку та визначає виклики, що обмежують можливості вибору моделей споживання, заощадження та інших економічної активності для Gen Y(millennial), процес дорослішання яких припав на період Great moderation, який тривав з середини 1980 і принаймні до 2007. цін на фінансові активи, зменшенням нестабільності коливань ділового циклу у розвинених країнах порівняно з попередніми десятиліттями. Період Great Moderation завершився із початком глобального фінансового кризи 2008–2009. «Нова норма» світової економіки або «Глобальний безлад» з 2008 року характеризується вісьмома тенденціями: погіршенням відносин США та Китаю; загостренням політичної фрагментації в межах ЄС; подальшим накопиченням боргів та вливанням штучної ліквідності не в фінансовий, а в реальний сектор; інфляцією; зростанням податкового тиску на багатих як одним із інструментів боротьби з економічною нерівністю; актуалізацією екологічної тематики, зокрема, кліматичного питання з перспективою запровадження углецевого податку; технологічною революцією та технологічним протистоянням, що буде визначатися співіснуванням різних технологічних стандартів; загостренням конкуренції між поколіннями з переважанням вже до 2030 року за чисельністю Gen Y, що визначатиме глобальну повестку дня і, нарешті, запит на політику та спосіб її реалізації. Зазначено, що в умовах становлення інформаційної та цифрової економіки Gen Y переглянули підходи до трудоустрою, що супроводжується трансформацією людського капіталу Gen Y у мережевий людський капітал. Y-reality характеризується: переходом від ефективності до стійкості при стратегічному плануванні, що вплине на зниження темпів зростання продуктивності; посиленням запиту з боку ринкових агентів щодо участі з боку уряду; розвитком державно-приватного

партнерства; посиленням деглобалізації, що прискорить падіння продуктивності; підвищення рівня безробіття; зменшення споживання; зниженням накопичень; збільшенням боргу; зниження координації міжнародної економічної політики. Вплив коронакризи на економіку (коронаноміка) як провокує тимчасове падіння обсягів виробництва, а й змінює основи функціонування світової економіки, закладаючи передумови стійких економічних дисбалансів. Специфічним ознакою Y-reality визнано зміну підходів до монетарної політики (кількісне пом'якшення та гвинтокрильні гроші), а також людиноцентричне кількісне пом'якшення, відоме під назвою «базовий гарантований дохід». Y-reality буде характеризуватись пошуком нових показників добробуту та економічного зростання зокрема, що призведе до усвідомлення нового призначення економічних систем та формування «нової норми» раціональної економічної поведінки з урахуванням впливу життєдіяльності людини на навколишнє середовище. Уповільнення економічного зростання в умовах Y-reality стає стійким, воно об'єктивно зумовлено наявністю чисельних дисбалансів, а тому до нього слід ставитися як до даності. «Глобальний безлад» став означати не тільки існуючий стан речей і суперечливі тенденції, але й бажаний стан, трансформуючи змістовне наповнення поняття «криза», надаючи їй конотації стадії циклу, що може дати поштовх до розвитку. Розглянуто акроніми SPOD, VUCA та BANI, які характеризували трансформаційні процеси у сучасній економічній системі та становлення Y-reality.

Ключові слова: макроекономічна нестабільність; проблеми економічного розвитку; криза; поколінний підхід; покоління Y; фіскально-монетарна політика; базовий гарантований дохід; мережевий людський капітал; Gen Y(millennial).

Introduction. The concept of "VUCA" (versatile, unstoppable, collaborative, audacious) first appeared in the work of the US Army War College in the late 1980s [1], and by the early 2000s it was in business strategy books. It is a cleverly coined acronym that illustrates the world that has emerged from a set of settings where networking and digitization processes have grown more and more. By the turn of the new century, instability, uncertainty, complexity, and ambiguity had become commonplace concepts among people working in strategy and planning. The concept of SPOD (steady, predictable, ordinary, definite), which prevailed before that, finally lost its relevance.

However, even now, using the VUCA concept to describe reality gives less and less understanding of reality. There is a phase of change in the nature of social, political, cultural and technological reality, in which Gen Y (1980–1994) prevails quantitatively. Возраст является исходной, но не достаточной характеристикой поколения в социологическом смысле. According to the authors, if we consider generations not as statistical, but as real social groups, then it is necessary to supplement the demographic approach with a historical and cultural approach, where a generation is not just an age cohort, but primarily a group of people who have jointly experienced some important historical events. events and, therefore, demonstrating a commonality of perceptions and practices of behavior. According to K. Mannheim, "to be contemporaries means to be exposed to the same influences, and not just to live in the same chronological period" [1]. Simultaneity acquires sociological significance only when people participate in the same historical and social events, share a common fate and common ideas. Empathy with these events leads to what K. Mannheim defines as "the assimilation of the form-building principles of interpreting new impressions and events that correspond to the template pre-established by the group." Generational change occurs every 20 ± 2 years.

BANI is a new acronym that characterizes the modern economic system. Behind each letter stands the definition of a new world - brittle, anxious, nonlinear, incomprehensible. In a fragile

world, any systems, actions, organizations we are used to can collapse at any moment. What comes to the fore is not the ability to understand and make predictions and plans that will come true, but the ability to quickly sense what is happening and adapt to it. These qualities are characteristic of people with a flexible worldview, those who can change their mental models and adapt to the complex processes unfolding today.

Recent literature review. J. Goodwin and H. O'Connor [2] studied the conceptualization of the temporal and spatial range of generations, while A. France and S. Roberts proposed criteria for identifying the generational change and features of intergenerational relations [3]. K. Mannheim [4] critically evaluated any approaches to generations, arguing that generations do not occur at equal intervals of time, instead, a social generation arises from different sociological processes, and therefore it is formed heterogeneously and specifically, depending on historical processes and place of residence. At the same time, K. Mannheim did not put forward a hypothesis about what should be the set of trigger events capable of "restarting" the characteristics of a generation, and therefore no clear and generally accepted criteria for defining a generation were proposed. K. Roberts [5], D. Woodman and C. Leccardi [6] emphasize different criteria (economic, political, cultural or demographic) or a certain combination of criteria that are considered decisive when changing generations or when distinguishing generations. M. Rubtsova analyzed the problems of self-determination of a person and the deepening of his competencies in the conditions of inclusive development of the world economy [7]. T. Blyznyuk explored theories of generations taking into account the value approach, applying the findings to the practice of personnel management [8]. Referring to the study of N. Hall and W. Strauss [9], T. Blyznyuk found that each generation goes through four "transformations" during its life: rise; awakening; destruction and crisis, each generation experiences these turns at different ages. The time frames of each generation are rather arbitrary, and at the junction of generations, borderline, so-called "echo" generations are distinguished, whose representatives are carriers of the values of both generations and act as a kind of intermediaries between generations.

The purpose of the research is to identify the features of the development of the world economy in the period of the formation of the predominant role of Gen Y in the structure of the population, which will make it possible to determine the historical context common to generations, which affects their economic behavior and predetermines the challenges that limit the choice of consumption patterns, savings and other economic activity.

Research results. The process of coming of age of Gen Y (millennial) coincided with the period of Great moderation, which lasted from the mid-1980s and at least until 2007. The Great moderation was characterized by low inflation, stable economic growth, the end of the "era" of uncertainty, increased willingness to take risks, rising prices for financial assets, by reducing the volatility of business cycle fluctuations in developed countries compared to previous decades.

The Great Moderation is believed to have been caused by institutional and structural changes, particularly in central bank policy, in the second half of the 20th century. Its driving forces were inflation targeting, a soft monetary policy, a drop in world commodity prices, the introduction of new technologies, and trust in the banking sector. But, as H. Minsky argued [10, p. 124], the internal dynamics of the modern economy do not move towards equilibrium, and even when the economic system reaches "equilibrium", the internal dynamics pushes it away from this state, because the system is unstable. And even if by some miracle we were lucky enough to reach a stable equilibrium twice, stability is destabilizing. This is because a general lull in the economy changes behavior, economic policy, and business opportunities [11]. Great moderation provoked a boom in real estate prices, "aggressive" behavior of banks, underestimation of risks, growth of global trade imbalances, artificial lowering of interest rates, growth of debt burden on the private sector.

The period of Great Moderation ended with the onset of the global financial crisis of 2008–2009. In 2012, the National Intelligence Council prepared the Global Trends 2030 report [12]. In this study, aimed at forming basic ideas about the future, the concepts of "megatrends" and "factors that change the rules of the game" are used. Megatrends include: expansion of rights and freedoms; dispersal of countries' influence; demographic situation; growing shortage of food, water and energy resources. Propensity to global economic crises, power deficits, the potential for conflict escalation, the expansion of regional instability, the impact of new technologies, and the role of the United States are recognized as game-changing factors.

Deutsche Bank strategist Jim Reid and his colleagues in September 2020 published a study [13] devoted to the formatting of our ideas about the new era. This will be an era of crises, chaos and money printing by central banks. "Century of global chaos", or "new abnormality" [14; 15], according to analysts, will be characterized by eight trends: the deterioration of relations between the United States and China, with the latter acquiring the characteristics of an economic leader; aggravation of political fragmentation within the EU as a result of economic stagnation as a result of the COVID-19 pandemic; further accumulation of debts and injection of artificial liquidity not into the financial, but into the real sector; inflationary expectations; increasing tax pressure on the rich as one of the tools to combat economic inequality; actualization of environmental topics, in particular, the climate issue with the prospect of introducing a carbon tax; technological revolution and technological confrontation, which will be determined by the coexistence of different technological standards; intensifying intergenerational competition with Gen Y predominating by 2030, which will set the global agenda and ultimately the demand for policy and how it is implemented.

In the context of the global information economy, traditional human capital is being transformed into networked human capital. Social networks today are not only a sphere of direct employment of people, in which national and geographical boundaries are becoming more and more permeable, but also an additional tool to assist in solving unemployment and employment issues, a channel for the redistribution of personnel in the digital economy. Social networks are a promising and constantly developing tool for solving the problem of employment and attracting qualified workers in the digital economy [16]. Network human capital can be defined as a set of capitalized integrative-distributed network abilities, skills and competencies of highly qualified employees used for effective interaction via the Internet with network government agencies, network business structures, network scientific and educational communities and social networks that are used to obtain variety of public goods, market benefits and network effects. Gen Y sees itself not as employees, but as creative generalists, the creative class, the bearers of national innovation capacity, the bearers of networked human capital with developed digital abilities and competencies, who are characterized by high network and geographic mobility and a focus on achieving career success.

By virtue of their digital and networked competencies and mindset, Gen Y is focused not so much on regional and national skilled labor markets, but on the advanced segments of the networked human capital of the global digital economy. Gen Y seek to capitalize and monetize their investment in their human capital and increase the return on investment in education. Gen Y prefer to enter the financial markets individually, focusing on their personal interests and preferences. At the same time, Gen Y are interested in capitalizing their digital competencies (network human capital) and their activity and status in social networks.

It's obvious that highly skilled workers benefit more from innovation and an open economy. The task of the state is to balance the opportunities of highly and low-skilled workers, which is foreseen by the concept of inclusive growth. For this, it is necessary to conduct an active policy on the labor market: to increase the level of mobility of the population within the country; to expand

the access of the most vulnerable segments of the population to financial services; to implement target programs for improving the level of qualifications and encouraging employment; develop the principle of life-long learning in order to adapt to constant technological changes, provide grants, interest-free loans.

"New abnormality" Jim Reid [13], has a lot in common with the concept of "new normal", proposed by the leading economic consultant of the multinational financial corporation Allianz M. El-Erian in May 2009 [17–19]. In particular, this is a pronounced slowdown in economic growth compared to the previous decade, an increase in debt problems [20], and demographic shifts. But if M. El-Erian views changes in demography through the prism of population aging with all the consequences of this process, then for Jim Reid they are a manifestation of the growing opportunities for Gen Y to shape a new reality already in 2030.

Another feature of the "new norm" according to M. El-Erian [17] or "disorder" according to J. Reid [13] is the aggravation of debt problems, which is directly related to the problems of population aging and unemployment. A country's willingness to reduce its debt declines as the nation ages. Therefore, creditors are more likely to reduce the volume of new loans to a country with an aging population. A shift in central bank policy toward higher interest rates will further reduce fiscal space (as fewer businesses can afford to build capacity or even remain in the market) and reduce budget revenues in many countries, especially those that import oil, gas, and food. Fiscal space is the difference between the current level of debt and the debt limit, exceeding which leads to a situation where the debt becomes unsustainable and its effective fiscal management becomes impossible. The aging of the nation affects the fiscal space in terms of both government revenues and expenditures. This once again confirms the thesis that the aging of the nation has a significant impact on all spheres of life in the country and society, and also requires new standards of state policy.

In 2020 M. El-Erian [18] introduced the concept of "New Normal 2.0", describing them: the transition from efficiency to sustainability in strategic planning, which will affect the slowdown in productivity growth; increased demand from market agents for participation from the government; development of public-private partnership; increased deglobalization, which will accelerate the fall in productivity; rising unemployment; reduced consumption; decrease in savings; increase in debt; reduced coordination of international economic policy.

The year 2020 has been a watershed year for governments, regardless of their level of development, in terms of assessing the existing room for maneuver and strategies for the future. Economic interdependence, as one of perhaps the most important manifestations of globalization, has always been characterized by the presence of so-called infection channels. And if people are at risk of catching the disease in at least three ways – airborne, airborne or contact, then countries become infected through general shocks and the similarity of macroeconomic conditions, through foreign trade, financial, informational and political channels. "International monsoons" – this is how poetically IMF expert Paul Masson [21] called global shifts in the world economy and, in particular, in the economies of leading countries, which can cause changes in international capital flows. R. Baldwin and B. Weder di Mauro [22] spoke on this topic even more precisely: since the G7 countries provide 60% of world supply and demand, 65% of world production and 41% of world exports, then when they sneeze, the rest of the world must will catch a cold.

The impact of the coronavirus crisis on the economy is called coronanomics or macroeconomic flu – it not only provokes a temporary drop in production, but also changes the basis for the functioning of the global economy, laying the foundations for sustainable economic imbalances. The outbreak has triggered de-globalization processes, forcing countries to block borders, thereby distorting the normal flows of goods, capital and people, as well as leading to the suspension of business and production. But if social distancing was prescribed by WHO experts as

an effective tool to minimize the spread of the virus, then economic distancing, which arose despite the constant recommendations of world regulators not to block trade, has become a real challenge for governments, and with economic distancing, they need to learn to live in a new way. The COVID-19 pandemic is both a supply and demand shock that has significantly slowed down aggregate trade flows. In addition, disruptions in production, the implementation of investment projects were inevitable due to the distortion of international supply chains. There are two key channels for distortion of global supply chains: one is production shocks and the other is shocks to trade flows due to transport and logistics disruption.

In 2020, the coronavirus pandemic intensified the problem of the productivity crisis [23] and the reduction of innovation efficiency. The Club of Rome classifies them as "innovation for innovation's sake," which is over-enthusiastic about big companies and development-incentivizing governments in an indiscriminate ramp-up of investment to carve out a share of the highly profitable market. This is a raw material super cycle with a simultaneous increase in the prices of gas and other resources, which are critically important for the implementation of digital and green transition strategies; and support of the population and business sectors that are not working during the lockdown; and a lack of understanding of the consequences of "propeller money" policies, and thus a loss of confidence in central banks by both big business and the public.

According to B. Bernanke [24], who in 2006–2014 was the head of the US Federal Reserve Board of Governors, "helicopter money" is a form of implementing an expansionary fiscal policy – increasing government spending or reducing taxes through the creation of money. Essentially, it is fiscal policy funded by the creation of money. Another formulation is offered by Adir Turner of the Institute for New Economic Thinking (INET) [25], defining monetary finance as a way to manage a fiscal deficit (or a larger deficit than it would be if there was no intervention in its correction), which is financed not through growth in interest-bearing debt, but through an increase in the money supply, i.e. non-repayable fiat non-interest bearing government/central bank money obligations. There are several ways to implement the helicopter money policy. The central bank can transfer money directly to the government account, can buy government bonds and turn them into perpetual bonds (without paying principal and interest). The central bank can also purchase public debt and assume the obligation to permanently postpone it (like restructuring) and return accrued interest to the budget, which corresponds to the content of the concept of "quantitative easing". The recipients of this money can be households – the so-called person-centric quantitative easing, also known as the "basic guaranteed income". Piketty T. propose a one-off state payment ("inheritance for all") of 120,000 Euros for all citizens when they reach the age of 25. This system of "inheritance for all" comes after a system of universal access to fundamental goods and public services, including education, health, pension and basic income. The objective is not to replace all of this, it comes in addition to all these other tools [26]. It is noteworthy that the activities of INET, in particular, are aimed at finding another alternative for ranking countries according to their achievements, which aims to refute the idea that the macroeconomic indicator of GDP corresponds to the size of the country's economy. And this means promoting alternative indicators (like the happiness index) of understanding the new purpose of economic systems and the formation of a "new normal" of human behavior and its impact on the environment.

Historicism is not an evidence base in the economic discussion, because the events of the past cannot be extrapolated to the future at all [27]. But the paradox is that the historical context determines much, if not everything. Now, years apart, we see a lot in common between the late 1970s and early 1980s (the birth of Gen Y) and the present (the period of Gen Y economic activity). In particular, the reasons for the decline in economic activity in the years of birth of Gen Y include: 1) oil shocks in combination with demand shocks and supply shocks under the influence of tight monetary policy; 2) decrease in productivity rates (both labor and capital); 3) the influence of trade

unions on restraining the reduction of wages, which made it impossible to adjust them in the conditions of a drop in demand, and therefore deprived the employer of the expediency of keeping such an employee; 4) low public trust in central banks; 5) the high role of oil in both production and consumption. The same processes are taking place even now under the influence of the Russian-Ukrainian war (2022–?) and the pandemic (2019–2022–?): this is also the energy crisis; this is also the choice of the Central Bank in favor of a tighter monetary policy in order to contain inflation, which, in fact, is inflation of supply, not demand, and therefore distrust on the part of the population is growing; this is also a decrease in labor productivity; these are also attempts by trade unions to strengthen their influence. It should be emphasized that strong unions (the shadowing of the labor market and the inability of immigrants to take advantage of their benefits due to low demands for working conditions) and a fixed minimum wage for all in rich countries are expected to reduce the demand for low-skilled labor from immigrants from poor countries, thereby effectively modifying international labor flows. Therefore, creating jobs in countries where a significant proportion of Gen Y is employed outside their borders should already be considered a national security priority today, because tomorrow it may be too late.

Conclusions. The slowdown in economic growth becomes sustainable, it is objectively determined by the presence of numerous imbalances, and therefore it should be treated as a given. The paradox also lies in the fact that "Global disorder" came to mean not only the existing state of affairs and contradictory trends, but also the desired state, transforming the content of the concept of "crisis", giving it the connotation of a stage of the cycle, which can give impetus to development.

The impact of financial and banking risks on global stability will depend on five factors: the scale of the socio-economic consequences of the pandemic at the global level; the scale of the socio-economic conditions and consequences of the Russian-Ukrainian war; the nature of the manifestation and consequences of the energy crisis; features of the response of fiscal and monetary authorities to shocks; regulatory measures applied to the banking sector. The interconnectedness of world commodity and financial markets, public sentiment and macroeconomic reality will complicate the implementation of policy measures. The development of an effective policy involves targeted financial assistance programs, taking into account the likelihood of bankruptcies and an exacerbation of the insolvency crisis, as well as the search for sources of necessary financing in order to avoid sliding into a stagnation trap.

Gradually, Gen Y will have to abandon the perception of the state as one that is obliged to create conditions for them to receive the right to self-realization through work. In other words, the replacement of thinking and planning for the future by the so-called short-termism, which involves perceiving oneself in life through the prism of a short-term planning horizon, removes the need for the state to implement a policy of long-term growth, which involves ensuring maximum employment. Given the growing rate of increase in household debt as a result of the use of credit resources to support current consumption, the problem of unemployment becomes even more threatening, not only causing a budget deficit, but also affecting the stability of the banking system. Of course, the idea of basic income security and reduction of inequality (by taxing the rich) is fully consistent with the idea of conserving natural resources and responsible consumption as the central themes of sustainable development policy.

Y-reality is characterized by: increased deglobalization, which will accelerate the decline in productivity; persistent economic imbalances; reduced coordination of international economic policy; energy crisis; the crisis of the global debt economy and the growing problem of debt servicing; the transition from efficiency to sustainability in strategic planning, which will affect the slowdown in productivity growth; increased demand from market agents for the participation of the government in counteracting crises, which, in turn, will require a revision of approaches to the implementation of monetary and fiscal policy; development of public-private partnership; rising

unemployment; decrease in consumption; decrease in savings; falling production volumes; A specific sign of Y-reality was recognized as a change in income to monetary policy (amount of assistance and guintokrylni pennies), as well as a people-centric kilkisne assistance (basic guarantees of income). Y-reality will be characterized by the search for new indicators of well-being and economic growth, in particular, which will lead to the realization of a new purpose of economic systems and the formation of a "new norm" of rational economic behavior, taking into account the impact of human activities on the environment. The slowdown in economic growth under Y-reality conditions becomes sustainable, it is objectively determined by the presence of numerous imbalances, and therefore it should be treated as a given. "Global disorder" came to mean not only the existing state of affairs and contradictory trends, but also the desired state, transforming the meaningful content of the concept of "crisis", giving it the connotation of a stage of the cycle, which can give impetus to development. The acronyms SPOD, VUCA and BANI were considered, which characterized the transformational processes in the modern economic system and the formation of Y-reality.

References

1. U.S. Army Heritage and Education Center (2018). "Who first originated the term VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity)? URL: <https://usawc.libanswers.com/faq/84869>.
2. Goodwin, J., O'Connor, H. (2009). Youth and generation: in the midst of an adult world. URL: https://www.researchgate.net/publication/281005247_Goodwin_J_and_O'Connor_H_2009_'Youth_and_Generation_'In_the_Midst_of_an_Adult_World''_pp_21-30_in_Furlong_A_ed_Handbook_of_Youth_and_Young_Adulthood_New_Perspectives_and_Agendas_London_Routledge.
3. France, A., Roberts, S. (2015). The problem of social generations: a critique of the new emerging orthodoxy in youth studies. *Journal of Youth Studies*, Vol. 18 (2), P. 215–230.
4. Mannheim, K. (1952). The problem of generations. URL: <https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/201/articles/27MannheimGenerations.pdf>.
5. Roberts, K. (2012). The end of the long baby-boomer generation. *Journal of Youth Studies*, Vol. 15 (4), P. 479–497.
6. Woodman, D., Leccardi, C. (2015). Generations, transitions and culture as practice: a temporal approach to youth studies". URL: https://www.researchgate.net/publication/304810233_Generations_Transitions_and_Culture_as_Practice_A_Temporal_Approach_to_Youth_Studies.

Література

1. U.S. Army Heritage and Education Center. Who first originated the term VUCA (Volatility, Uncertainty, Complexity and Ambiguity)? 2018. URL: <https://usawc.libanswers.com/faq/84869>.
2. Goodwin J., O'Connor H. Youth and generation: in the midst of an adult world. 2009. URL: https://www.researchgate.net/publication/281005247_Goodwin_J_and_O'Connor_H_2009_'Youth_and_Generation_'In_the_Midst_of_an_Adult_World''_pp_21-30_in_Furlong_A_ed_Handbook_of_Youth_and_Young_Adulthood_New_Perspective_s_and_Agendas_London_Routledge.
3. France A., Roberts S. The problem of social generations: a critique of the new emerging orthodoxy in youth studies. *Journal of Youth Studies*. 2015. Vol. 18 (2). P. 215–230.
4. Mannheim K. The problem of generations. 1952. URL: <https://marcuse.faculty.history.ucsb.edu/classes/201/articles/27MannheimGenerations.pdf>.
5. Roberts K. The end of the long baby-boomer generation. *Journal of Youth Studies*. 2012. Vol. 15 (4). P. 479–497.
6. Woodman D., Leccardi C. Generations, transitions and culture as practice: a temporal approach to youth studies. 2015. URL: https://www.researchgate.net/publication/304810233_Generations_Transitions_and_Culture_as_Practice_A_Tempor

7. Rubtsova, M., Reznikova, N. (2018). Problema samovyznachennia liudyny ta pohlyblennia yii kompetentsii v umovakh inkliuzyvnoho rozvytku svitovoho hospodarstva: zv'iazok z hlobalnymy problemamy liudstva [The problem of human's self-determination and deepening of his competencies in the conditions of inclusive development of the global economy: the relationship with global problems of the humanity]. *Efektivna ekonomika = Efficient economy*, Vol. 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6633> [in Ukrainian].
7. Рубцова М. Ю., Резнікова Н. В. Проблема самовизначення людини та поглиблення її компетенцій в умовах інклюзивного розвитку світового господарства: зв'язок з глобальними проблемами людства. *Ефективна економіка*. 2018. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6633>.
8. Blyznyuk, T. (2016). Teoriia pokolin v upravlinni personalom [Theory of generations in personnel management]. *Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti = Theoretical and Practical Aspects of Economics and Intellectual Property*, Vol. 14, P. 112–117 [in Ukrainian].
8. Близнюк Т. Теорія поколінь в управлінні персоналом. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2016. Вип. 14. С. 112–117.
9. Hall, N., Strauss, W. (2007). The Next 20 Years: How Customer and Workforce Attitudes Will Evolve. URL: <https://hbr.org/2007/07/the-next-20-years-how-customer-and-workforce-attitudes-will-evolve>.
9. Hall N., Strauss W. The Next 20 Years: How Customer and Workforce Attitudes Will Evolve. 2007. URL: <https://hbr.org/2007/07/the-next-20-years-how-customer-and-workforce-attitudes-will-evolve>.
10. Minsky, H. P. (2008). *Stabilizing an Unstable Economy*. McGraw-Hill Education, New York, US.
10. Minsky H. P. *Stabilizing an Unstable Economy*. New York: McGraw-Hill Education, 2008. 432 p.
11. Shiller, R. J. (2019). *Narrative Economics: How Stories Go Viral and Drive Major Economic Events*. Princeton University Press, Princeton, US.
11. Shiller R. J. *Narrative Economics: How Stories Go Viral and Drive Major Economic Events*. Princeton: Princeton University Press, 2019. 400 p.
12. The National Intelligence Council (2012). *Global Trends 2030: Alternative Worlds*. URL: https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf.
12. The National Intelligence Council. *Global Trends 2030: Alternative Worlds*. 2012. URL: https://www.dni.gov/files/documents/GlobalTrends_2030.pdf.
13. Reid, J., Templeman, L., Allen, H., Burns, N. and Nagalingam, K. (2020). The Age of Disorder – the new era for economics, politics and our way of life. URL: https://www.dbresearch.com/servlet/reweb2.ReWEB?rwsite=RPS_EN-PROD&rwobj=ReDisplay.Start.class&document=PROD0000000000511857.
13. Reid J., Templeman L., Allen H., Burns N., Nagalingam K. The Age of Disorder – the new era for economics, politics and our way of life. 2020. URL: https://www.dbresearch.com/servlet/reweb2.ReWEB?rwsite=RPS_EN-PROD&rwobj=ReDisplay.Start.class&document=PROD0000000000511857.
14. Panchenko, V., Reznikova, N. (2014). Nova norma svitovoi ekonomiky yak seredovyshche stanovlennia neoproteksionizmu [The new norm of the world economy as an environment for the formation of neo-protectionism]. *Mizhnarodni vidnosyny. Seriiia "Ekonomichni nauky" = al_Approach_to_Youth_Studies*.
14. Панченко В. Г., Резнікова Н. В. Нова норма світової економіки як середовище становлення неопротекціонізму. *Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»*. 2014. №4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/art

- International relations. Series "Economic Sciences"*, No. 4. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/view/3144 [in Ukrainian].
15. Reznikova, N., Ivashchenko, O. (2017). Nova norma svitovoi ekonomiky: zmist ta kluchovi oznaky hlobalnykh ryzykiv u konteksti neozalezhnosti [New normal of the global economy: the meaning and essential characteristics of global risks in the neodependence context]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid = Investments: practice and experience*, Vol. 9, P. 5–10 [in Ukrainian].
16. Rubtsova, M., Reznikova, N. (2018). Problema pidvyshchennia produktyvnosti pratsi liudyny ta rozvytku yii kompetentnostei v umovakh robotyzatsii sfer vyrobnytstva ta posluh [The problem of human's labor productivity enhancement and the development of his competencies in the conditions of robotization in production and service sectors]. *Efektivna ekonomika = Efficient economy*, Vol. 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6634> [in Ukrainian].
17. El-Erian, M. (2020). The New Normal: Mohamed El-Erian's Predictions for the Global Economy. URL: <https://www.brinknews.com/this-is-the-new-normal-mohamed-el-erians-predictions-for-the-global-economy/>
18. El-Erian, M. (2020). PERSPECTIVES: The New Normal 2.0. *The Journal of Portfolio Management*, Vol. 64 (7), P. 5–7.
19. El-Erian, M. (2010). Navigating the New Normal in Industrial Countries. URL: <https://m.elibrary.imf.org/display/book/9781455211685/ch01.xml?rskey=VeTQsz&result=29>.
20. Reznikova, N., Ivashchenko, O. and Rubtsova, M. (2020). Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Ekonomika ta derzhava = Economy and the state*, Vol. 7, P. 24–31.
21. Masson, P. (1998). Contagion: Monsoonal Effects, Spillovers, and Jumps Between Multiple Equilibria. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Contagion-Monsoonal-Effects-Spillovers-and-Jumps-Between-Multiple-Equilibria-2755>.
- icle/view/3144.
15. Резнікова Н. В., Іващенко О. А. Нова норма світової економіки: зміст та ключові ознаки глобальних ризиків у контексті незалежності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 9. С. 5–10.
16. Рубцова М. Ю., Резнікова Н. В. Проблема підвищення продуктивності праці людини та розвитку її компетентностей в умовах роботизації сфер виробництва та послуг. *Ефективна економіка*. 2018. №9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6634>.
17. El-Erian M. The New Normal: Mohamed El-Erian's Predictions for the Global Economy. 2020. URL: <https://www.brinknews.com/this-is-the-new-normal-mohamed-el-erians-predictions-for-the-global-economy/>
18. El-Erian M. PERSPECTIVES: The New Normal 2.0. *The Journal of Portfolio Management*. 2020. Vol. 64 (7). P. 5–7.
19. El-Erian M. Navigating the New Normal in Industrial Countries. 2010. URL: <https://m.elibrary.imf.org/display/book/9781455211685/ch01.xml?rskey=VeTQsz&result=29>.
20. Reznikova N., Ivaschenko O., Rubtsova M. Global problems as a subject of interdisciplinary studies in the focus of international economic security and sustainable development. *Економіка та держава*. 2020. № 7. С. 24–31.
21. Masson P. Contagion: Monsoonal Effects, Spillovers, and Jumps Between Multiple Equilibria. 1998. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2016/12/30/Contagion-Monsoonal-Effects-Spillovers-and-Jumps-Between-Multiple-Equilibria-2755>.

22. CEPR (2020). Economics in the Time of COVID-19. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/economics-time-covid-19>.
23. Osaulenko, O., Yatsenko, O., Reznikova, N., Rusak, D. (2020). The Productive Capacity of Countries Through the Prism of Sustainable Development Goals: challenges to international economic security and to competitiveness. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, Vol. 2 (33), P. 492–499.
24. Agarwal, S., Chakraborty, L. (2019). Helicopter Money: A Preliminary Appraisal. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/97897/1/MPRA_paper_97897.pdf.
25. Turner, A. (2015). The Case for Monetary Finance – An Essentially Political Issue. URL: <https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2015/arc/pdf/adair.pdf>.
26. Piketty, T. (2020). Inheritance for all. URL: <https://www.ips-journal.eu/interviews/inheritance-for-all-4207/>
27. Vidyakina, M., Reznikova, N. (2013). Determinanty kryzovyykh potriasin: makroekonomichni vymiry [Determinants of crisis shocks: macroeconomic dimensions]. *Visnyk Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya: Ekonomichni nauky = Bulletin of the Cherkasy State Technological University. Series: Economic Sciences*, Vol. 33 (P. II), P. 96–101 [in Ukrainian].
22. CEPR. Economics in the Time of COVID-19. 2020. URL: <https://cepr.org/publications/books-and-reports/economics-time-covid-19>.
23. Osaulenko O., Yatsenko O., Reznikova N., Rusak D. The Productive Capacity of Countries Through the Prism of Sustainable Development Goals: challenges to international economic security and to competitiveness. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2020. Vol. 2 (33). P. 492–499.
24. Agarwal S., Chakraborty L. Helicopter Money: A Preliminary Appraisal. 2019. URL: https://mpra.ub.uni-muenchen.de/97897/1/MPRA_paper_97897.pdf.
25. Turner A. The Case for Monetary Finance – An Essentially Political Issue. 2015. URL: <https://www.imf.org/external/np/res/seminars/2015/arc/pdf/adair.pdf>.
26. Piketty T. Inheritance for all. 2020. URL: <https://www.ips-journal.eu/interviews/inheritance-for-all-4207/>
27. Відякіна М. М., Резнікова Н. В. Детермінанти кризових потрясінь: макроекономічні виміри. *Вісник Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2013. Вип. 33 (Ч. II). С. 96–101.

УДК 339

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.7

Ірина О. Шевченко

Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна

СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В умовах сьогодення проблема цифровізації економіки є достатньо актуальним питанням сьогодення. Під впливом цифрових технологій та їх розвитком, відбуваються масштабні трансформації в соціальній та політичній сферах. Недостатньо розкритими є питання гармонізації уряду з бізнес-структурами шляхом створення стратегії розвитку цифрової економіки. Також є частка невирішених питань, які стосуються пропозиціям які можуть бути актуальними для розвитку цифрової економіки. Мета дослідження полягає у запропонуванні стратегії розвитку цифрової економіки з метою забезпечення сталого розвитку України. В дослідженні розкрито ключові аспекти Стратегії сталого розвитку України до 2030 року. За допомогою вивчення Стратегії сталого розвитку до 2030 року, автором зроблено висновок, що на сьогодні цифровізація розглядається урядом України з пріоритетами національного розвитку. Саме тому доцільним є запропонування розробки Стратегії розвитку цифрової економіки з урахуванням глобалізаційних умов. Запропонована Стратегія побудована на заклик до збалансованої інтеграції політики цифровізації до галузевої політики з достатніми ресурсами для координації політики, адекватним фінансуванням для досягнення поставлених цілей та амбітними, але досяжними показниками. Сприяння уряду до розвитку цифрової економіки шляхом впровадження Стратегії розвитку цифрової економіки дасть змогу забезпечити сталий розвиток України. Використання цифрових технологій за для покращення якості життя та умов ведення бізнесу дасть нові можливості як для населення, так і для держави. Необхідні подальші дослідження можливого впровадження закордонного досвіду до Стратегії та прогнозування впливу на розвиток цифрової економіки процесів діджиталізації, цифрової торгівлі, цифрового уряду.

Ключові слова: діджиталізація; цифрова мережа; глобалізація; сталий розвиток; політика; інвестиції; людський капітал.

Iryna O. Shevchenko

West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine

STRATEGY FOR THE DEVELOPMENT OF THE DIGITAL ECONOMY IN GLOBALIZATION

In today's conditions, the problem of digitalization of the economy is a fairly relevant issue today. Under the influence of digital technologies and their development, large-scale transformations are taking place in the social and political spheres. Issues of harmonizing the government with business structures by creating a strategy for the development of the digital economy are insufficiently disclosed. There is also a share of unresolved issues related to proposals that may be relevant for the development of the digital economy. The purpose of the study is to propose a strategy for the development of the digital economy in order to ensure the sustainable development of Ukraine. The study reveals the key aspects of the Strategy for Sustainable Development of Ukraine until 2030. By studying the Sustainable Development Strategy until 2030, the author concluded that today digitalization is considered by the government of Ukraine with national development priorities. That is why it is appropriate to propose the development of a Strategy for the development of the digital economy, taking into account globalization conditions. The proposed Strategy is built on a call for a balanced integration of digitalization policy into sectoral policy with sufficient resources for policy coordination, adequate funding to achieve the set

goals and ambitious but achievable indicators. The government's support for the development of the digital economy through the implementation of the Strategy for the Development of the Digital Economy will make it possible to ensure the sustainable development of Ukraine. The use of digital technologies to improve the quality of life and business conditions will provide new opportunities for both the population and the state. Further research into the possible introduction of foreign experience into the Strategy and forecasting of the impact on the development of the digital economy of the processes of digitization, digital trade, and digital government is necessary.

Keywords: *digitization; digital network; globalization; sustainable development; politics; investment; human capital.*

Постановка проблеми. За останні роки проблема цифровізації економіки є достатньо актуальним питанням сьогодення. Під впливом цифрових технологій та їх розвитком, відбуваються масштабні трансформації не тільки в технологічній, а й у соціальній сферах. Світ зараз знаходиться у стадії цифровізації всіх ланок суспільного та економічного життя. Перш за все це пов'язано із глобалізаційними аспектами перебудови систем країн. Розвиток цифровізації завжди буде пов'язан із пріоритетами державного розвитку. Тільки за сприянням уряду можливий розвиток цифрової економіки у бідній країні. Це ставить перед державою серйозні виклики, що адекватно відповісти на які дозволить лише цифрова трансформація державного управління. Проте реалізація концепції перетворення держави на цифрову платформу стикається сьогодні із низкою перешкод та ризиків, які необхідно враховувати. Важливим також є адаптування до нових реалій цифрової економіки та гармонізація та налаштування спільної роботи між бізнес-структурами та урядом країни. За останній час цифрова торгівля як аспект цифрової економіки сприяє сталому розвитку та глобалізації. Вдало побудована стратегія розвитку цифрової економіки забезпечить стрімкий сталий та цифровізацію, тому що є документом який сприяє гармонізації уряду з бізнес-структурами.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. За останні роки багато праць направлени на визначення розвитку цифрової економіки в умовах глобалізації. Розгляд теми дослідження підіймає традиційні питання які пов'язані з функціонуванням цифрової економіки в Україні. Саме тому в роботі були вивчені праці А.Ю. Семенов [1] та А.О. Слобода, Н.Є. Скоробогатова [2] які присвячені аналізу стану розвитку та формування цифрової економіки в Україні, а також її впливу на конкурентні переваги країни. Розкриваючи тему дослідження варто зазначити, що цифрова економіка завжди залежить від участі уряду та законів України, тому в роботі було проаналізовано Стратегію сталого розвитку України. [3] та Угода про асоціацію між Україною та ЄС і його державами-членами [4] що дало змогу побудувати ландшафт для створення стратегії розвитку цифрової економіки в глобалізаційних умовах. В своїй працях Т.І. Олешко, Н.В. Касьянова, Смерічевський С. Ф. [5], приділяють увагу теоретичному підґрунтю цифрової економіки, а вчені П. Яворський, С. Таран, О. Шепотило, О. Гаманюк [7], зачіпають питання інтеграції України в цифровий ринок ЄС. Такі іноземні вчені як: M.G. Samper, N.B. Sukier, D.B. Palencia, R.I. Ramirez, K.B. Alfaro, Y.S. Sánchez, A.C. Franco Sarmiento [11], M. Wreford, N. Louat [12], W. Zu, G. Gu, S. Lei [13], в своїх роботах розкривають питання цифровізації, як необхідної умови для забезпечення розвитку цифрової економіки у світі. Проте, варто зазначити, що недостатньо розкритими є питання гармонізації уряду з бізнес-структурами шляхом створення стратегії розвитку цифрової економіки. Також є частка невирішених питань, які стосуються пропозиціям які можуть бути актуальними для розвитку цифрової економіки з урахуванням глобалізаційних умов.

Мета дослідження. Зростаючий інтерес до цифровізації в умовах глобалізації дозволили сформуванню мету дослідження, яка полягає у запропонуванні стратегії розвитку цифрової економіки з метою забезпечення сталого розвитку України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. В сучасних умовах сталого розвитку, в Україні розроблено Проект Стратегії сталого розвитку України до 2030 року [3] та Національний план дій до 2020 року. Ці документи створені українськими фахівцями та експертами і створені з метою покращення та пришвидшення сталого розвитку України. Обидва документи мають на меті бути важелями впровадження основ розвитку регіонів та країни в цілому. При умові затвердження їх на державному рівні ця мета буде можлива до реалізації. Стратегічні орієнтири довгострокового сталого розвитку України є основою Стратегії сталого розвитку. Врахування досвіду ЄС в Стратегії є принциповим завданням для українського середовища.

Стратегія сталого розвитку є найвищим документом довгострокового планування національного рівня. Він встановлює основні пріоритети для держави та суспільства для досягнення збалансованого та сталого розвитку.

Стратегія сталого розвитку України (рис. 1) будується на сьомі стратегічних цілях.

Джерело: узагальнено автором за [3].

Рис. 1. Ключові аспекти Стратегії сталого розвитку України до 2030 року

За допомогою вивчення Стратегії сталого розвитку до 2030 року [3], автор може зробити висновок, що цифровізація розглядається урядом України з пріоритетами національного розвитку. В Україні вже було створено фундамент для успішного функціонування цифрового уряду.

Цифрові технології сприяють покращенню доступу до культури, збереженню та просуванню української мови та української спадщини, зміцненню української національної ідентичності. Тому, в рамках дослідження автором запропонований перший пріоритет розвитку цифрової економіки – *розвиток цифрового культурного простору*.

Наступним пріоритетом на думку автора варто вказати – *цифрові інвестиції у людський капітал*. Забезпечення безперервної освіти та цифрової інформації для стимулювання інвестицій з метою розвитку цифрової економіки.

На думку автора, цифровізація сприяє зміні парадигми освіти за рахунок покращення доступу до цифрових послуг, оцифрування шкіл, бібліотек та навчальних матеріалів, а також електронного навчання. Таким чином пріоритет 3 – *цифровізація освіти*.

Відкриті знання та наука через віртуальні бізнес-інкубатори, цифрові мережі та платформи сприятимуть *розвитку інноваційної та екологічно ефективною цифровою економіки* – пріоритет 4. Цифрове ліцензування полегшить доступ до інтелектуальної власності та знизить витрати на ліцензування. Перехід від використання транспорту до віддаленої роботи та дистанційного навчання також дозволить скоротити споживання енергії та викиди газу.

Наступним пріоритетом на думку автора, варто вказати *природні активи на капітал майбутнього*. За допомогою цифрових технологій та платформ відбудеться стимулювання та поширення нових практики для зменшення впливу людської діяльності на навколишнє середовище.

Розгортання високошвидкісних ширококутових мереж зробить сучасні цифрові послуги доступними у сільській місцевості та віддалених регіонах, сприяючи тим самим *регіональному розвитку* (пріоритет 6).

Зрештою, цифровізація розглядається як засіб *розширення державних інновацій та участі громадян* (пріоритет 7). Електронний уряд може надавати більш якісні послуги більш ефективним способом, а соціальні мережі та інтернет-платформи можуть виступати як публічні форуми, де громадяни можуть обмінюватися думками та співпрацювати для вирішення соціальних проблем.

Забезпечення цих пріоритетів можливе за умовами виконання певних дій та удосконалень.

Пріоритет 1 можливий за допомогою впровадження системи управління людськими ресурсами державного управління на засадах електронного уряду. Виконання цього пріоритету можливо шляхом розробки бази даних досліджень та публікацій українських вчених, письменників, науковців та оцифрування української культурної спадщини. Розвиток та підтримка мережі компетенцій у галузі цифрової культурної спадщини також підтримує роботу пріоритету 1.

На думку автора, за допомогою підвищення електронних навичок співробітників та підприємців, навчання співробітників у партнерстві з бізнесом, навчання електронним навичкам безробітних та осіб, які шукають роботу, розробка інтегрованої навчальної програми, включаючи алгоритмічне мислення та інформаційну грамотність забезпечать виконання пріоритету 2.

Пріоритет 3 буде ефективно вирішено за допомогою розробки цифрових навчальних матеріалів. Ергономічне компонування та інноваційні ІКТ-рішення в регіональних

загальноосвітніх школах та Підвищення кваліфікації вчителів, у тому числі в галузі ІКТ також сприятимуть пріоритету 3.

Інноваційної та екологічно ефективна економіка (Пріоритет 4) забезпечити картування існуючої інфраструктури мережі електронних комунікацій та розробка комплексної бази даних щодо зміни клімату та якості повітря. Підтримка нових продуктів та технологій дасть змогу досягти мети пріоритету.

Природні активи на капітал майбутнього(Пріоритет 5) може бути виконан шляхом оцінки політики щодо зниження зміни клімату та розробці порталу зі зміни клімату та інформаційної системи про зони ризику затоплення

Широкополосний доступу на останній милі з'єднання та проведення оцінки існуючих мереж електронного зв'язку сприятимуть регіональному розвитку (пріоритет 6).

Розширення державних інновацій та участі громадськості (пріоритет 7) буде можливе за допомогою розвитку централізованих ІКТ-платформ для державного управління та цифровізації послуг державного управління. Використання системи прогнозування ринку праці та взаємодія з громадянським суспільством щодо рішень Web 2.0 забезпечать участь громадськості в цифровій економіці. Електронні послуги та системи, пов'язані із законом та підвищення обізнаності громадськості щодо безпеки персональних даних сприяють розширенню державних інновацій. Інформування органів державного управління про необхідність забезпечення безпеки обробки персональних даних у мережі Інтернет та забезпечення високого рівня захисту дій, пов'язаних із персональними даними забезпечить виконання пріоритету 7.

При створення стратегії розвитку цифрової економіки, на думку автора варто звернути увагу на механізми координації всередині уряду.

Три кроки, на думку автора, здаються необхідними для підвищення прихильності уряду до сприяння розвитку цифрової економіки.

Перший крок «Політична цифрова трансформація». Мета якого просування політики цифрової трансформації на більш високий рівень у політичному житті держави. Мета цифрової трансформації повинна відобразитись у Стратегії сталого розвитку та Національних планах розвитку. Ці документи наразі не містять інформацію про характер і масштаби цифрової трансформації. Посилення ролі політики цифрової трансформації забезпечить розвиток цифрової економіки. На думку автора, необхідним є розкриття можливостей перегляду стратегії з метою забезпечення сильнішої та чіткішої прихильності до політики цифрової трансформації.

Другий крок «Інвестиції до розвитку інформаційного суспільства» поєднує в собі планування бюджетування та заохочення інвестиційних вливань які забезпечували б стрімкіший розвиток. Доцільним залишити виконання цих керівних принципів кожному міністерству, яке матиме більш повну інформацію про свою сферу компетенції, проте, на думку автора, необхідно встановити чіткіші бюджетні асигнування та чіткіші зобов'язання щодо витрат на рівні міністерств. Це сприятиме підвищенню прозорості та доцільності витрат.

Наступний і останній крок «Інституціолізовані механізми» для координації політики цифрової трансформації в уряді. Відсутність формального загальнодержавного підходу знижує загальну ефективність програми цифрової трансформації України.

Як видно, з рис. 2 стратегія побудована на заклик до збалансованої інтеграції політики цифровізації до галузевої політики з достатніми ресурсами для координації політики, адекватним фінансуванням для досягнення поставлених цілей та амбітними, але досяжними показниками.

Джерело: авторське бачення.

Рис. 2. Ключові аспекти Стратегії розвитку цифрової економіки

Деякі країни покладаються на спеціальне міністерство чи орган; інші включають координацію національної цифрової стратегії до портфолію міністра чи органу. У деяких випадках координація є обов'язком кількох міністерств або здійснюється на найвищому урядовому рівні.

Хоча кожна країна має свої особливості, сильні й слабкі сторони, важливо, щоб при врахування закордонного досвіду Україна була спроможна до забезпечення координації цифрової стратегії. На думку автора, це можливо при використанні політичних важелів та ресурсів для сприяння уряду в розвитку цифрової економіки.

Висновки. Таким чином, сприяння уряду до розвитку цифрової економіки шляхом впровадження Стратегії розвитку цифрової економіки дасть змогу забезпечити сталий розвиток України. Використання цифрових технологій за для покращення якості життя та умов ведення бізнесу дасть нові можливості як для населення, так і для держави.

Необхідні подальші дослідження можливого використання закордонного досвіду до впровадження Стратегії та прогнозування впливу на розвиток цифрової економіки процесів діджиталізації, цифрової торгівлі, цифрового уряду.

References

Література

1. Semenoh, A. Yu. (2020). Stan rozvytku ta formuvannia tsyfrovoy ekonomiky v Ukraini [The state of development and formation of the digital economy in Ukraine]. *Problemy systemnoho pidkhodu v ekonomitsi = Problems of the systemic approach in economics*, 3(77)-1, 70–77. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-10> [in Ukrainian].
1. Семенов А. Ю. Стан розвитку та формування цифрової економіки в Україні. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. 3(77)-1. С. 70–77. <https://doi.org/10.32782/2520-2200/2020-3-10>.
2. Sloboda, A. O., Skorobogatova, N. Ye. (2020). Analiz vplyvu tsyfrovoy ekonomiky na konkurentni perevahy krainy [Analysis of the impact of the digital economy on the country's competitive advantages]. *Zbirnyk naukovykh prats molodykh vchenykh fakultetu menedzhmentu ta marketynhu Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy "Kyivskiy politekhnichnyi instytut imeni Ihoria Sikorskoho" = Collection of scientific works of young scientists of the Faculty of Management and Marketing of the National Technical University of Ukraine "Ihor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*, 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205846> [in Ukrainian].
2. Слобода А. О., Скоробогатова Н. Є. Аналіз впливу цифрової економіки на конкурентні переваги країни. *Збірник наукових праць молодих вчених факультету менеджменту та маркетингу Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"*. 2020. № 14. URL: <http://ape.fmm.kpi.ua/article/view/205846>.
3. Stratehiia staloho rozvytku Ukrainy do 2030 roku [Strategy of sustainable development of Ukraine until 2030]. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/stratehiia-staloho-rozvytku-ukrainy-do-2030-roku> [in Ukrainian].
3. Стратегія сталого розвитку України до 2030 року. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/stratehiia-staloho-rozvytku-ukrainy-do-2030-roku>.
4. Uhoda pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS i yoho derzhavamy–chlenamy [Association Agreement between Ukraine and the EU and its member states]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu> [in Ukrainian].
4. Угода про асоціацію між Україною та ЄС і його державами–членами. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/evropejska-integraciya/ugoda-pro-asociacyu>.
5. Oleshko, T. I., Kasianova, N. V., Smerichevskiy, S. F. et al. (2022). Tsyfrova ekonomika: pidruchnyk [Digital economy: a textbook]. Kyiv: NAU. URL: <http://surl.li/eespb> [in Ukrainian].
5. Олешко Т. І., Касьянова Н. В., Смерічевський С. Ф. та ін. Цифрова економіка: підручник. Київ: НАУ, 2022. URL: <http://surl.li/eespb>.
6. Shevchenko, I. O. (2022). Kliuchovi fakty harmonizatsii tsyfrovoy torhivli Ukrainy [Key facts of digital trade harmonization of Ukraine]. *Prychornomorski Ekonomichni Studii. Naukovyy zhurnal = Black Sea Economic Studies. Scientific journal*, 78, 12–20 [in Ukrainian].
6. Шевченко І. О. Ключові факти гармонізації цифрової торгівлі України. *Причорноморські Економічні Студії. Науковий журнал*. 2022. Вип. 78. С. 12–20.
7. Yavorskiy, P., Taran, S., Shepotylo, O., Hamaniuk, O. (2022). Intehratsiia Ukrainy u yedyniy tsyfrovyy rynok YeS. Potentsiini ekonomichni perevahy [Ukraine's integration into the EU's single digital market. Potential economic benefits]. NGO "Ukrainian Center of European Policy". 2022. URL: <http://ucep.org.ua/wp-content/>
7. Яворський П., Таран С., Шепотило О., Гаманюк О. Інтеграція України у єдиний цифровий ринок ЄС. Потенційні економічні переваги. *ГО "Український центр європейської політики"*. 2022. URL: <http://ucep.org.ua/wp-content/>

- http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/dig_ukraine_eu_15.12.2020-_WEB_3.pdf [in Ukrainian].
8. Zybareva, O., Shevchenko, I., Tulchynska, S., Popov, O., Yangulov, E. (2022). Assessment of spatial challenges of the economic security system of industrial enterprises. *International Journal of Safety and Security Engineering*, 12(4), 421–428. <https://doi.org/10.18280/ijssse.120402>.
9. Boichenko, E., Martynovych, N., Shevchenko, I. (2021). Cognitive Modeling Concepts of Sustainable Development of Society. *Problems of Sustainable Development*, 16(2), 158–165. DOI: 10.35784/pe.2021.2.16.
10. Arefiev, S., Shevchenko, I., Savkiv, U., Hovsieiev, D., Tsizhma, Yu. (2023). Management of the global competitiveness of companies in the field of electronic commerce in the conditions of digitalization. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*, 101(4), 1527–1537.
11. Samper, M. G., Sukier, N. B., Palencia, D. B., Ramirez, R. I., Alfaro, K. B., Sánchez, Y. S., Franco Sarmiento, A. C. (2022). Digital transformation of business models: influence of operation and trade variables. *Procedia Computer Science*, 203, 565–569. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187705092200730X>.
12. Wreford, M., Louat, N. (2021). The digital transformation of trade finance: An urgent present and a bright future. *World Bank Blogs*. <https://blogs.worldbank.org/trade/digital-transformation-trade-finance-urgent-present-and-bright-future>.
13. Zu, W., Gu, G., Lei, S. (2022). Does Digital Transformation in Manufacturing Affect Trade Imbalances? Evidence from US–China Trade. *Sustainability*, 14, 8381. <https://doi.org/10.3390/su14148381>.
- http://ucep.org.ua/wp-content/uploads/2021/01/dig_ukraine_eu_15.12.2020-_WEB_3.pdf.
8. Zybareva O., Shevchenko I., Tulchynska S., Popov O., Yangulov E. Assessment of spatial challenges of the economic security system of industrial enterprises. *International Journal of Safety and Security Engineering*. 2022. Vol. 12, No. 4. P. 421–428. <https://doi.org/10.18280/ijssse.120402>.
9. Boichenko E., Martynovych N., Shevchenko I. Cognitive Modeling Concepts of Sustainable Development of Society. *Problems of Sustainable Development*. 2021. Vol. 16. Is. 2. P. 158–165. DOI: 10.35784/pe.2021.2.16.
10. Arefiev S., Shevchenko I., Savkiv U., Hovsieiev D., Tsizhma Yu. Management of the global competitiveness of companies in the field of electronic commerce in the conditions of digitalization. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology*. 2023. Vol. 101. No 4. P. 1527–1537.
11. Samper M. G., Sukier N. B., Palencia D. B., Ramirez R. I., Alfaro K. B., Sánchez Y. S., Franco Sarmiento A. C. Digital transformation of business models: influence of operation and trade variables. *Procedia Computer Science*. 2022. № 203. P. 565–569. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S187705092200730X>.
12. Wreford M., Louat N. The digital transformation of trade finance: An urgent present and a bright future. *World Bank Blogs*, 2021. <https://blogs.worldbank.org/trade/digital-transformation-trade-finance-urgent-present-and-bright-future>.
13. Zu W., Gu G., Lei S. Does Digital Transformation in Manufacturing Affect Trade Imbalances? Evidence from US–China Trade. *Sustainability*, 2022, 14, 8381. <https://doi.org/10.3390/su14148381>.

УДК 332.135

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.8

Mariana S. Shkoda

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine
**DEVELOPMENT OF CLUSTER PARTNERSHIP SYSTEMS
AS AN OBJECT OF STATE REGULATION**

The article provides a thorough analysis of evolutionary research on the development of cluster formations and their global connections as an object of state administration. In the course of the study, the growing interconnection of cluster partnership systems is reflected, where resources and competences are combined, access to target markets and know-how becomes open, information and experience are exchanged between clusters, network systems are created using special technology, it becomes possible to use sources of knowledge with of the whole world and the development of a new field of knowledge. The existing approaches of scientists in terms of interregional and intercluster partnership are emphasized, it is highlighted that a significant number of authors describe systems of interaction in partnership, but do not explain the purpose of this process. However, eliminating the fact that researchers do not have a single opinion about the quintessence of cluster partnership systems both at the level of regions, industries, and clusters, it is justified that the researched ideas of scientists can be used in the development of the author's interpretation of the category of "cluster partnership systems". It is emphasized that all the considered approaches are complementary to the studied category. Each approach brings its own understanding of this concept. Accordingly, the author emphasized that the consideration of cluster partnership systems from the standpoint of only one approach does not give a complete idea of their essence and, when developing state programs for the development of cluster partnership systems, it is necessary to use these scientific concepts in various combinations, which will allow to objectively evaluate the activities of all economic partnership entities that provide innovative development of the national economy and will create a synergistic effect of the interaction of participants from the standpoint of strategic and transactional approaches.

Keywords: *intercluster partnership; intercluster alliances; transregional network of cluster initiatives; interregional cooperation.*

Мар'яна С. Шкода

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна
**РОЗВИТОК СИСТЕМ КЛАСТЕРНОГО ПАРТНЕРСТВА ЯК ОБ'ЄКТА
ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

У статті проведений ґрунтовний аналіз еволюційного дослідження щодо розвитку кластерних утворень та їх глобальних зв'язків як об'єкту державного управління. В ході дослідження відображено зростаючий взаємозв'язок систем кластерного партнерства, де поєднуються ресурси та компетентності, стає відкритим доступ до цільових ринків та ноу-хау, відбувається обмін інформацією та досвідом між кластерами, створюються мережеві системи за спеціальною технологією, стає можливим використання джерел знань зі всього світу та розвиток нової галузі знань. Підкреслено існуючі підходи науковців в частині міжрегіонального та міжкластерного партнерства, виділено що значна кількість авторів описує системи взаємодії в партнерстві, проте не пояснює мету цього процесу. Однак, нівелюючи той факт, що у дослідників відсутня єдина думка до квінтесенції систем кластерного партнерства як на рівні регіонів, галузей, так і кластерів, обґрунтовано, що досліджені ідеї вчених можуть бути використані при розробленні авторського трактування категорії «систем кластерного партнерства». Акцентовано, що всі розглянуті підходи є взаємодоповнюючими щодо досліджуваної категорії. Кожен підхід

привносить своє розуміння цього поняття. Відповідно, автором наголошено, що розгляд систем кластерного партнерства з позиції лише одного підходу не дає повного уявлення про їхню суть та, при розробленні державних програм розвитку систем кластерного партнерства потребує використання даних наукових концептів у різних комбінаціях, що дозволить об'єктивно оцінити діяльність усіх економічних суб'єктів партнерства, які забезпечують інноваційний розвиток національної економіки та створить синергетичний ефект взаємодії учасників із позиції стратегічного та трансакційного підходів.

***Ключові слова:** міжкластерне партнерство; міжкластерні альянси; трансрегіональна мережа кластерних ініціатив; міжрегіональне співробітництво.*

Statement of the problem. Scientific approaches to the study of the development of cluster formations and their global connections in terms of the formation of technological structures indicate a growing relationship between clusters, where resources and competences of clusters are combined, access to target markets and know-how becomes open, information and experience are exchanged between clusters, networks are created using special technology, it becomes possible to use sources of knowledge from around the world, as well as the development of a new field of knowledge. Among the treatises of modern scientists, due to the intensification of global integration and quasi-integration processes, the use of similar categories of cluster-territorial formations, such as "metaclusters", "intercluster partnership", "intercluster alliances", "intercluster alliance", "transnational cluster partnership", etc., is observed.

It is worth noting that none of these scientific categories has become generally accepted, both in foreign scientific literature and among domestic scientists, which actualizes the need for this research.

Analysis of recent publications on the problem. In order to present an economic projection, the definition of "cluster partnership systems" as an object of state regulation, let us critically analyze the essential content of similar economic categories.

Among the scientists who proposed the statement that clusters should develop global connections or global partnerships, one should single out professors of business economics H. Batelt, P. Maskel and A. Malmberg (2004), scientific works of scientists from Cornell University (USA). M. Gertler and J. Levitt (2005) [1, 2], professors of economic geography R. Martin and P. Sanli (2006). In these studies, scientists note that these partnerships can provide significant benefits to clusters, however, they are not without problems, especially in the formation, development and management. Clusters, building global networks, must choose the right partners, determine what information should be disclosed or remain confidential, and make decisions about joint activities and monitoring [24].

The Danish economist M. Lorenzen and the Temple University of Philadelphia scientist R. Mudambi (2013) in their scientific work: "Clusters, Connectivity and Catch-up" argue that the configuration of global connections constitutes "inter-cluster partnership". They suggest that in addition to global ties, which can be seen as organizational ties, inter-cluster ties can be personal. Personal ties are based on social proximity, kinship or friendship [32].

In their study, M. Voynarenko, A. Bereza define "inter-cluster partnerships" as business processes, formal and informal relations between participants who are competent in different areas of technology, grouped into different technology clusters [40].

Ukrainian scientist V. Omelianenko notes that economic inter-cluster communication is the development of inter-cluster relations, which are expressed through the conclusion of new contracts and economic agreements [42].

V.M. Yokhna and V.V. Stadnik [41] argue that the relationship between clusters should be expanded and defined as a three-level phenomenon: at the level of a person, at the level of an

organization (firm) and a cluster level. Partnerships at the cluster level usually take the form of agreements or alliances to attract local knowledge funds [43].

The joint implementation of value chains stimulates the formation of metaclusters. The concept of a meta-cluster is defined as "a trans-regional network of cluster initiatives focused on one or complementary technological areas or industries" [15]. It is believed that meta-clusters are formed through the cooperation of at least three regional clusters that combine the development of ideas and projects, products and services based on the use of participants' competencies to meet market needs. However, it should be noted that such a definition does not take into account the strategic synergy between clusters, and also that metaclusters do not focus on interdisciplinary or cross-cutting cooperation in the field of technology.

Under these conditions, clusters as an object of state regulation become important as a form of interorganizational network that promotes regional development and the competitiveness of the national economy [25]. For Italian scientists [3, 13], from this position, interclustering is synonymous with partnership.

Unlike corporate inter-cluster ties, links at the cluster level do not concern an individual enterprise [35]. Their goal is several different types of partner participants (business structures, research institutes, institutions of higher education, the state, etc.) in each cluster for joint involvement there are science-intensive, as a rule, large-scale projects that could not be implemented individual enterprises. However, although the development of links at the micro and nano levels is not the main goal of developing cluster partnership systems, the latter create a favorable environment for the development of such links.

In foreign and domestic scientific literature [42, 43], in terms of the development of cluster partnership systems, there is also a definition of the category "union". At the same time, it is noted that a single alliance is rarely enough to achieve strategic goals, especially when knowledge is distributed in different places. Strategic capacity building goals based on partnerships are more often achieved through alliances:

- cluster alliances [3–7];
- intercluster alliances as a "new area of research" [20, 24, 40, 43].

The new perspective on inter-clustering reflects the implicit postulate of cluster literature that such relationships create value for cluster structures as networked organizations [44].

Communication between clusters and inter-cluster alliance represents a configuration in knowledge-intensive industries when the rate of environmental change is high, which is typical for a knowledge-intensive industry. It follows that clusters working in such an area usually create a number of alliances or a portfolio of alliances instead of focusing on single alliances.

Of great interest are the interpretations of the types of inter-cluster partnerships by types of resources (economic, financial, administrative; personnel; information; technological; material and technical). The English scientist Maria Marston in her dissertation research "Inter-firm alliances as predictors of partnership success" considers the concept of transnational cluster partnership as a relationship characterized by a high level of customer orientation, common technologies. Business structures minimize risk and uncertainty using the cluster model through the use of a common communication infrastructure and gradual entry into world markets, which confirms the main provisions of the theory of creating international corporations and strategic alliances [24].

Consequently, the study of scientific works of foreign and domestic scientists on the concept of the category of "cluster partnership systems" as an object of state regulation allows us to conclude that researchers do not have a unified view of the essence of this definition, which determined the need for a deep and comprehensive study of the essence of cluster partnership systems from the perspective of interregional, inter-regional-industry and inter-cluster partnerships, which will clarify the specifics of the category under study in the context of this study.

Statement of the main results and justification. Analyzing the above approaches in terms of inter-regional and inter-cluster partnership, among the formulations of Ukrainian and foreign scientists, we can conclude that a significant number of authors describe systems of interaction in partnership, but do not explain the purpose of this process. However, leveling the fact that researchers do not have a common opinion on the quintessence of cluster partnership systems both at the level of regions, industries, and clusters (Table 1), this does not contradict the essence of this term, and therefore, the studied ideas of scientists can be used in development of an interpretation by the author of this category.

Table 1

Systematization of views on the essence of the category of "cluster partnership systems" as an object of state regulation

Scholars-followers	The essential aspect of the category
<i>Approach from the standpoint of interregional partnership and internationalization of cluster structures</i>	
O. Babinova [36]	Interregional economic cooperation is the interaction of territorial entities as subsystems in the structure of the national economy, legally fixed within certain territorial boundaries, having the basic unity of the power-administrative system and characterized by a certain commonality of natural, socio-economic, cultural and other conditions.
S. Bila, I. Babets, I. Valyushko, Ya. Zsalilo [38]	Interregional cooperation is one of the mechanisms for activating innovation processes and attracting investments for the implementation of highly effective innovative projects that can form new centers of economic development, around which areas of economic growth will be created due to the opportunities for consolidating the resources of interested regions in the implementation of projects of common interest.
T. Renkas [43]	Interregional cooperation is one of the mechanisms for enhancing cooperation between regions of countries or regions in a country, between public authorities and other structures, aimed at implementing innovative processes and attracting investments aimed at creating new centers of economic growth, by optimizing the use of regional resources as the main sources of social -economic development of the country.
<i>Approach from the standpoint of interregional-industry partnership</i>	
O. Bakumenko [37]	Interregional industry partnership is the interaction of business structures of the regions to solve common problems, create production and technological chains, clusters, associations.
<i>Inter-cluster partnership approach</i>	
N. Vernydub, V. Omelianenko [42]	Inter-cluster partnership involves the formation of networks of clusters, the participants of which are both "neighboring" clusters and distant clusters, between which strong ties are established.

Source: Systematized by the author based on [36–38, 42, 43].

In view of the foregoing, the author's definition of cluster partnership systems is proposed as a voluntary partnership-network formation based on objectively determined principles, organizational and managerial algorithms, methods, and tools, as well as financial and economic support for the formation of strategic and tactical actions within the framework of policy. innovative development of the national economy

It should be noted that the process of integrating independent economic entities, which are clusters, on the basis of partnership rights, is quite difficult. Solving the problems that arise during the formation and development of cluster partnership systems is possible only in the conditions of a

well-organized cluster partnership management system, which makes it possible to take into account the interests of all participants in the development of a common development strategy.

Consequently, the tasks of effective management of the cluster partnership system are, firstly, to form a motivated interaction between all participants in the integrated structure, and secondly, to develop sub-mechanisms taking into account the characteristics of each of the parties, ensuring its improvement.

Let us analyze approaches to managing the cluster partnership system as an object of state regulation, based on the approaches of inter-cluster partnership presented in foreign and domestic scientific literature (Table 2).

Table 2

Basic approaches to managing the cluster partnership system

Approach	Feature	Attribute
Systemic	Compliance with the requirements of general systems theory: each object must be considered as a complex system, being, in turn, an element of a more general system.	CP is considered as a system of interrelated elements; emphasis on defining the goals and sub-mechanisms of the system, their consistency with each other.
Strategic	The ability of the subjects of the KP to identify and evaluate the strengths and competitive advantages that make it possible to withstand the threats of the external environment, as well as the ability, based on planning, to take advantage of favorable opportunities for their development.	The indicators of production and marketing activities are determined, which determine the long-term successful prospects of the subjects of the KP in the conditions of fierce competition.
Cluster	Interaction of legally independent entities of the KP, operating in the same territory and operating in interconnected industries. The development of the base industry provokes the growth of related industries.	A synergy effect is achieved; higher rates of commercialization of manufactured products (services) are ensured; favorable conditions are created for attracting foreign investment.
Transactional	Goal setting by the subject of the CP through maximum savings on transaction costs.	Minimization of transaction costs as a result of the development of a system of interaction between participants.
Informational	Identification and analysis of the most characteristic informational aspects that determine the functioning and development of the subjects of the KP.	Interrelation between different research methods is provided; interpretation of the experience of research activities of the subjects of the KP is provided.
Process	Study of the functions of strategic management in terms of interrelated actions.	The maximum concentration of KP resources aimed at the implementation of key processes is achieved.
Project	Emphasizing the importance of projects as the best way to solve the most important tasks for the subjects of the KP.	Requires the creation of additional structural units or the use of project and matrix structures that are more complex management; forms a link between strategic and operational management; ensures more efficient use of resources, directing them to the implementation of the project goals and controlling this process; improves the efficiency of business processes.

Source: systematized by the author based on [1–8, 24, 40–43].

Conclusions and prospects for further research. The above analysis of the scientific works of foreign and domestic scientists allows us to draw the following conclusions:

- a significant number of scientists consider the process of managing inter-cluster partnerships in the context of cluster, system and strategic approaches, which indicates a certain commonality of their views on the essence of the category;
- consider the project approach as an opportunity to solve the common most important tasks of the participants in inter-cluster interaction;
- scientists who consider the category of "management of intercluster partnerships" from the position of the information approach, focus on minimizing transaction costs;
- despite the considerable number of approaches in general, there is a shortage of cluster partnerships that are adaptive to the management of the cluster partnership system, as an object of state regulation, which could be based.

In our opinion, all considered approaches complement each other with respect to the category under study. Each approach brings its own understanding of this concept. Accordingly, we can conclude that consideration of cluster partnership systems from the standpoint of only one approach does not give a complete picture of their essence and, in our opinion, when developing state programs for the development of cluster partnership systems, it requires the use of these scientific concepts in various combinations, which will allow us to evaluate the activity all economic entities of the partnership that ensure the innovative development of the national economy and will create a synergistic effect of interaction between the participants from the standpoint of strategic and transactional approaches.

It is appropriate to note that at the moment Ukraine lacks certain institutional support, which hinders the further development of cluster partnership systems as an object of state regulation.

References

Література

1. Andréseu, A., Laaksonen, E., Mäkinen, H. (2012). The Finnish maritime cluster, Maritime cluster analysis on the Central Baltic region, Smart Comp Research Report, no. 1, December 2012. 2. Bathelt, H., Malmberg, A., Maskell, P. (2004). Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. <i>Progress in Human Geography</i>, 28(1), 31–56. https://doi.org/10.1191/0309132504ph469oa. 3. Bertolini, P., Giovannetti, E. (2006). Industrial districts and internationalization: The case of the agri-food industry in Modena, Italy. <i>Entrepreneurship and Regional Development</i>. 4. Contractor, F. J., Kundu, S. K., Hsu, C. (2003). A three-stage theory of international expansion: The link between multinationality and performance in the service sector. <i>Journal of International Business Studies</i>, 34, 5–18.	1. Andréseu A., Laaksonen E., Mäkinen H. The Finnish maritime cluster, Maritime cluster analysis on the Central Baltic region, Smart Comp Research Report, no. 1, December 2012. 2. Bathelt H., Malmberg A., Maskell P. Clusters and knowledge: local buzz, global pipelines and the process of knowledge creation. <i>Progress in Human Geography</i>. 2004. 28(1). 31–56. https://doi.org/10.1191/0309132504ph469oa. 3. Bertolini P., Giovannetti E. Industrial districts and internationalization: The case of the agri-food industry in Modena, Italy. <i>Entrepreneurship and Regional Development</i>, 2006. 4. Contractor F. J., Kundu S. K., Hsu C. A three-stage theory of international expansion: The link between multinationality and performance in the service sector. <i>Journal of International Business Studies</i>. 2003. 34.P. 5–18.

5. Cooke, P. (2002). Knowledge Economies: Clusters, Learning and Cooperative Advantage. London: Routledge.
6. Czamanski, S., de Ablas, L. (2011). Identification of industrial clusters and complexes: a comparison of methods and findings. *Urban Studies*, Vol. 22, P. 61–80.
7. Enright, M. J. (1992). Why Clusters are the Way to Win the Game? *Word Link*, July/August, No. 5, P. 24–25.
8. Falck, O., Heblich, S., Kipar, S. (2010). Industrial innovation: Direct evidence from a cluster-oriented policy. *Regional Science and Urban Economics*.
9. Feser, E., Bergman, E. (2000). National industry cluster templates: A framework for applied regional cluster analysis. *Region. Stud.*, Vol. 34, No 1, P. 4–6.
10. Freeman, C. (2008). Systems of Innovation: Selected Essays in Evolutionary Economics. SPRU, University of Sussex, UK. 288 p.
11. Ganushchak-Efimenko, L. M., Shkoda, M. S., Nifatova, O. M. (2018). Strategic approach to managing the risk of the company's business portfolio. *Management*, Vol. 27. No. 1, P. 111–118. DOI: <https://doi.org/10.30857/2415-3206.2018.1.10>.
12. Gertler, M. S., Levitte, Y. M. (2005). Local Nodes in Global Networks: The Geography of Knowledge Flows in Biotechnology Innovation. *Industry and Innovation*, 12(4), 487–507. <http://dx.doi.org/10.1080/13662710500361981>.
13. Giuliani, E., Pietrobelli, C., Rabellotti, R. (2005). Upgrading in global value chains: Lessons from Latin American clusters. *World Development*.
14. He, Z., Rayman-Bacchus, L., Wu, Y. (2011). Self-organization of industrial clustering in a transition economy: A proposed framework and case study evidence from China. *Research Policy*.
15. Keller, M., Reingruber, I., Dermastia, M., Bersier, J., Meierzu Koecker, G. (2018). Smart Specialization Strategies (S3) and Clusters—An Innovation Model for Transformative Activities., Working Paper, University for Applied Physics Lausanne.
5. Cooke P. Knowledge Economies: Clusters, Learning and Cooperative Advantage. London: Routledge, 2002.
6. Czamanski S., de Ablas L. Identification of industrial clusters and complexes: a comparison of methods and findings. *Urban Studies*. 2011. Vol. 22. P. 61–80.
7. Enright M. J. Why Clusters are the Way to Win the Game? *Word Link*. July/August, 1992. No. 5. P. 24–25.
8. Falck O., Heblich S., Kipar S. Industrial innovation: Direct evidence from a cluster-oriented policy. *Regional Science and Urban Economics*, 2010.
9. Feser E., Bergman E. National industry cluster templates: A framework for applied regional cluster analysis. *Region. Stud.* 2000. Vol. 34, No 1. P. 4–6.
10. Freeman C. Systems of Innovation: Selected Essays in Evolutionary Economics. SPRU, University of Sussex, UK, 2008. 288 p.
11. Ganushchak-Efimenko L. M., Shkoda M. S., Nifatova O. M. Strategic approach to managing the risk of the company's business portfolio. *Management*. 2018. Vol. 27, No. 1. P. 111–118. <https://doi.org/10.30857/2415-3206.2018.1.10>.
12. Gertler M. S., Levitte Y. M. Local Nodes in Global Networks: The Geography of Knowledge Flows in Biotechnology Innovation. *Industry and Innovation*. 2005. 12(4). P. 487–507. <http://dx.doi.org/10.1080/13662710500361981>.
13. Giuliani E., Pietrobelli C., Rabellotti R. Upgrading in global value chains: Lessons from Latin American clusters. *World Development*, 2005.
14. He Z., Rayman-Bacchus L., Wu Y. Self-organization of industrial clustering in a transition economy: A proposed framework and case study evidence from China. *Research Policy*, 2011.
15. Keller M., Reingruber I., Dermastia M., Bersier J. & Meierzu Koecker G. Smart Specialization Strategies (S3) and Clusters—An Innovation Model for Transformative Activities., Working Paper, University for Applied Physics Lausanne.

16. Ketels, C., Lindqvist, G., Solvell, O. (2012). Strengthening clusters and competitiveness in Europe. The role of cluster organizations. The Cluster Observatory. October 2012. 50 p.
17. Laaksonen, E., Mäkinen, H. (2013). The Competitiveness of the Maritime Clusters in the Baltic Sea Region: Key Challenges from the Finnish Perspective. *Journal of East-West Business*, Vol. 19, No. 1–2, P. 91–104.
18. Lai, Y. L., Hsu, M. S., Lin, F. J., Chen, Y. M., Lin, Y. H. (2014). The effects of industry cluster knowledge management on innovation performance. *Journal of Business Research*, 2014.
19. Lewis, A. (1963). Is economic growth desirable? The Theory of economic growth. London.
20. Lindqvist, G., Ketels, C., Solvell, O. (2013). The Cluster Initiative Greenbook 2.0. Stockholm: Ivory Tower Publishers. P. 55.
21. Marston, M. R. Beyond words: Testing alignment among inter-organizational performance measures. URL: https://www.researchgate.net/publication/243460025_Beyond_words_Testing_alignment_among_inter-organizational_performance_measures.
22. Margasova, V. (2021). Insights into international best practices in integrated cluster management. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія: Економічні науки – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design*, № 1 (155), P. 37–44.
23. Marshall, A. 1920. Principles of Economics. 8th Edition. London: Macmillian and Co Ltd. 71 p.
24. Martin, R., Sunley, P. (2006). Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*, 6(4), 395–437. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbl012>.
25. Maskell, P., Kebir, L. (2006). What qualifies as a cluster theory? In: Asheim, B., Cooke, P., Martin, R. (eds.). *Clusters and regional development: Critical reflections and explorations*. New York: Routledge. P. 30–49.
- Applied Physics Lausanne, 2018.
16. Ketels C., Lindqvist G., Solvell O. Strengthening clusters and competitiveness in Europe. The role of cluster organizations. The Cluster Observatory. October 2012. 50 p.
17. Laaksonen E. Mäkinen H. The Competitiveness of the Maritime Clusters in the Baltic Sea Region: Key Challenges from the Finnish Perspective. *Journal of East-West Business*. 2013. Vol. 19, No. 1–2. P. 91–104.
18. Lai Y. L., Hsu M. S., Lin F. J., Chen Y. M., Lin Y. H. The effects of industry cluster knowledge management on innovation performance. *Journal of Business Research*. 2014.
19. Lewis A. Is economic growth desirable? The Theory of economic growth. London, 1963.
20. Lindqvist G., Ketels C., Solvell O. The Cluster Initiative Greenbook 2.0. Stockholm: Ivory Tower Publishers, 2013. P. 55.
21. Marston M. R. Beyond words: Testing alignment among inter-organizational performance measures. URL: https://www.researchgate.net/publication/243460025_Beyond_words_Testing_alignment_among_inter-organizational_performance_measures.
22. Margasova V. Insights into international best practices in integrated cluster management. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. 2021. № 1 (155). С. 37–44.
23. Marshall A. Principles of Economics. 8th Edition. London: Macmillian and Co Ltd., 1920. 71 p.
24. Martin R., Sunley P. Path dependence and regional economic evolution. *Journal of Economic Geography*. 2006. 6(4). 395–437. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbl012>.
25. Maskell P., Kebir L. What qualifies as a cluster theory? In: Asheim B., Cooke P., Martin R. (eds.). *Clusters and regional development: Critical reflections and explorations*. New York: Routledge, 2006.

26. Miahkykh, I. M., Shkoda, M. S., Radchenko, A. O. (2019). Factors ensuring enterprise financial stability in times of crisis. *Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences*, № 5 (139), P. 121–129.
27. Nifatova, O. M., Shkoda, M. S. (2017). Aktyvizatsiia polityky innovatsiinoho rozvytku cherez utvorennia innovatsiinykh klasteriv yak formy derzhavnopryvatnoho partnerstva [Enhancing the innovative development policy through building innovation clusters in the framework of public-private partnership]. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu tekhnologii ta dizainu. Seriya: Ekonomichni nauky – Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design*, No 6 (117), P. 110–120 [in Ukrainian].
28. Niu, K. H., Miles, G., Bach, S., Chinen, K. (2012). Trust, learning and a firm's involvement in industrial clusters: A conceptual framework. *Competitiveness Review*.
29. Parasuraman, A., Berry, L. L., Zeithaml, V. A. (1985). Conceptual Model of Service Quality and its Implications for Future Research. *Journal of Marketing*, Vol. 49.
30. Penrose, E. (1959). *The theory of the growth of the firm*. Oxford University Press. 304 p.
31. Porter, M. E. (2005). *Clusters of Innovation Initiative: Regional Foundations of U.S. Competitiveness*. Washington, DC: Council on Competitiveness.
32. Frangsmir, T. (ed.) (1989). *Science in Sweden*. USA, 1989.
33. Shapira, P. (2012). *US National Innovation System: Science, technology and Innovation Policy development*. Global Limited. 63 p.
34. Shkoda, M., Miahkykh, I., Leshanych, L. (2018). Models of financing of higher education institutions in the foreign countries. *Baltic Journal of Economic Studies*, Vol. 4, No. 5, P. 111–119.
35. Zhao, W., Watanabe, C., Griffy-Brown, C. (2009). Competitive advantage in an industry cluster: The case of Dalian Software Park in China. *Technology in*
- P. 30–49.
26. Miahkykh I. M., Shkoda M. S., Radchenko A. O. Factors ensuring enterprise financial stability in times of crisis. *Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design. Series: Economic sciences*. 2019. № 5 (139). P. 121–129.
27. Ніфатова О. М., Шкода М. С. Активізація політики інноваційного розвитку через утворення інноваційних кластерів як форми державно-приватного партнерства. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. 2017. № 6 (117). С. 110–120.
28. Niu K. H., Miles G., Bach S., Chinen K. Trust, learning and a firm's involvement in industrial clusters: A conceptual framework. *Competitiveness Review*, 2012.
29. Parasuraman A., Berry L. L., Zeithaml V. A. Conceptual Model of Service Quality and its Implications for Future Research. *Journal of Marketing*. 1985. Vol. 49.
30. Penrose E. *The theory of the growth of the firm*. Oxford University Press, 1959. 304 p.
31. Porter M. E. *Clusters of Innovation Initiative: Regional Foundations of U.S. Competitiveness*. Washington, DC: Council on Competitiveness, 2005.
32. *Science in Sweden*. Ed. T. Frangsmir. USA, 1989.
33. Shapira P. *US National Innovation System: Science, technology and Innovation Policy development*. Global Limited, 2012. 63 p.
34. Shkoda M., Miahkykh I., Leshanych L. Models of financing of higher education institutions in the foreign countries. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. No. 5. P. 111–119.
35. Zhao W., Watanabe C., Griffy-Brown C. Competitive advantage in an industry cluster: The case of Dalian Software Park in

Society.

36. Babinova, O. (2011). Mizhrehionalne spivrobitnytstvo: zmist, formy, rol ta problemy realizatsii v Ukraini [Interregional cooperation: content, forms, role and implementation problems in Ukraine]. *Derzhavne upravlinnia ta mistseve samovriaduvannia = State administration and local self-government*, Vol. 4 (11), P. 45–49

37. Bakumenko, V. D. (2000). Formuvannia derzhavno-upravlinskykh rishen: problemy teorii, metodologii, praktyky: monohr [Formation of state-management decisions: problems of theory, methodology, practice: monograph]. Kyiv: UADU. 328 p. [in Ukrainian].

38. Bila, S. O., Zhalilo, Ya. A., Shevchenko, O. V., Zhuk, V. I. et al. (2011). Innovatsiini pidkhody do rehionalnoho rozvytku v Ukraini: analit. dop. [Innovative approaches to regional development in Ukraine: analytical report]. Bila S. O. (ed.). Kyiv: NISD. 80 p. [in Ukrainian].

39. Bila, S. O., Babets, I. H., Valiushko, I. V., Zhalilo, Ya. A. (2011). Mizhrehionalne spivrobitnytstvo u systemi novoi rehionalnoi polityky Ukrainy [Interregional cooperation in the system of the new regional policy of Ukraine]. Kyiv. 32 p. [in Ukrainian].

40. Voinarenko, M., Bereza, A. (2013). Klasterni obiednannia: mizhnarodnyi dosvid ta ukraïnski realii [Cluster associations: international experience and Ukrainian realities]. *Ekonomist*, № 10, P. 27–30 [in Ukrainian].

41. Yokhna, M. A., Stadnyk, V. V. (2005). Ekonomika i orhanizatsiia innovatsiinoi diialnosti: navch. Posibnyk [Economy and organization of innovative activity: educational manual]. Kyiv: VTs "Akademiiia". 400 p. [in Ukrainian].

42. Omelianenko, V. A., Vernydub, N. O. (2013). Teoretychni osnovy ta analiz svitovoho dosvitu mizhnarodnoho rozvytku vysokotekhnolohichnykh klasteriv [Theoretical foundations and analysis of the world education of the international development of high-tech clusters]. *Mezhdystsyplynarnye yssledovanyia v nauke y obrazovanyu = Interdisciplinary research in science and education*, № 2. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/30161/3/Omelyanenko_Vernidub.pdf;jsessionid=AB1E64A8EBD84AAEACC126ACB38A9B45 [in Ukrainian].

China. Technology in Society, 2009.

36. Бабінова О. Міжрегіональне співробітництво: зміст, форми, роль та проблеми реалізації в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2011. Вип. 4 (11). С. 45–49.

37. Бакуменко В. Д. Формування державно-управлінських рішень: проблеми теорії, методології, практики: моногр. К.: УАДУ, 2000. 328 с.

38. Біла С. О., Жаліло Я. А., Шевченко О. В., Жук В. І. та ін. Інноваційні підходи до регіонального розвитку в Україні: аналіт. доп. Біла С. О. (ред.). К.: НІСД, 2011. 80 с.

39. Біла С. О., Бабець І. Г., Валюшко І. В., Жаліло Я. А. Міжрегіональне співробітництво у системі нової регіональної політики України. Київ, 2011. 32 с.

40. Войнаренко М., Береза А. Кластерні об'єднання: міжнародний досвід та українські реалії. *Економіст*. 2013. № 10. С. 27–30.

41. Йохна М. А., Стадник В. В. Економіка і організація інноваційної діяльності: навч. посібник. Київ: ВЦ "Академія", 2005. 400 с.

42. Омеляненко В. А., Вернидуб Н. О. Теоретичні основи та аналіз світового досвіту міжнародного розвитку високотехнологічних кластерів. *Междисциплинарные исследования в науке и образовании*. 2013. № 2. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/30161/3/Omelyanenko_Vernidub.pdf;jsessionid=AB1E64A8EBD84AAEACC126ACB38A9B45.

43. Renkas, T. I. (2014). Analiz realizatsii prohram z pidtrymky transkordonnoho spivrobotnytstva zakhidnykh oblastei Ukrainy Yevropeiskym Soiuzom [Analysis of the implementation of programs to support cross-border cooperation of the western regions of Ukraine by the European Union]. *Investytsii: praktyka ta dosvid = Investments: practice and experience*, № 8, P. 130–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2014_8_29 [in Ukrainian].
43. Ренькас Т. І. Аналіз реалізації програм з підтримки транскордонного співробітництва західних областей України Європейським Союзом. *Інвестиції: практика та досвід*. 2014. № 8. С. 130–133. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ipd_2014_8_29.

УДК 338.24

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.9

Mariana S. Shkoda, Anna A. Oleshko

Kyiv National University of Technologies and Design

**THEORETICAL ASPECTS OF MANAGING THE ENERGY SUPPLY POTENTIAL
OF SUSTAINABLE REGIONAL DEVELOPMENT**

The article presents the results of research on the theoretical aspects of energy supply management in conditions of sustainable development. The concept and structural components of energy saving of enterprises in the conditions of sustainable development are studied, which is presented as a set of measures aimed at reducing energy losses, which comes both from external sources and is used inside the production system and requires the use of energy-saving equipment, energy-saving technologies of production, transportation and storage. The relationship between the categories: management of "energy potential", "resource potential", and "energy saving potential" is determined. This categorical series was studied and the concept of the energy saving potential of the enterprise in conditions of sustainable development was determined, which is presented as the realization of the energy potential as a set of reserves for reducing energy consumption, the ability and adaptability of the object management system to rationally use fuel and energy resources. As a result of the study, it was proved that the management of energy supply in conditions of sustainable development, aimed at ensuring the rational use of available energy resources, is based on conducting energy technological measurements, inspections, analyzing energy use and implementing an automated system for possible energy-saving measures.

Keywords: energy supply; energy management; economic potential; resource; potential; Sustainability; National economy.

Мар'яна С. Шкода, Анна А. Олешко

Київський національний університет технологій та дизайну

**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ПОТЕНЦІАЛОМ ЕНЕРГОЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

В статті викладено результати досліджень щодо теоретичних аспектів управління енергозабезпеченням в умовах сталого розвитку. Досліджено поняття та структурні компоненти енергозбереження підприємств в умовах сталого розвитку, що представлено як комплекс заходів, спрямованих на скорочення втрат енергії, яка поступає як від зовнішніх джерел, так і використовується всередині виробничої системи та вимагає застосування енергозберігаючого устаткування, енергозберігаючих технологій виробництва, транспортування та зберігання. Визначено взаємозв'язок категорій: управління «енергетичним потенціалом», «ресурсним потенціалом» та «потенціалом енергозбереження». Досліджено цей категоріальний ряд та визначено поняття потенціалу енергозбереження підприємства в умовах сталого розвитку, що представлено як реалізацію енергетичного потенціалу як сукупності резервів зменшення енергоспоживання, здатності та адаптивності системи управління об'єкт раціонально використовувати паливно-енергетичні ресурсів. В результаті дослідження доведено, що управління енергозабезпеченням в умовах сталого розвитку, спрямовано на забезпечення раціонального використання наявних енергетичних ресурсів, базується на проведенні енерготехнологічних вимірювань, перевірок, аналізуванні енерговикористання та впровадженні автоматизованої системи щодо можливих енергозберігаючих заходів.

Ключові слова енергозабезпечення; енергоменджмент; економічний потенціал; ресурси; потенціал; сталий розвиток; національна економіка.

Formulation of the problem. Studies have proven that the concept of potential in the scientific literature is interpreted in different ways – from a narrow understanding of it as the potential volume of production, resource provision of business processes to the category of socio-economic, production system, which allows investigating potential from two sides: on the one hand, as the set of resources of the business entity. In this case, the assessment of a certain type of potential comes down to determining the value of available resources (assets). On the other hand, it is the effectiveness of business activity, when the potential reflects the ability of a business entity to use and process available resources to meet public needs. In this case, the assessment of the value of the potential is carried out by assessing the maximum potential amount of benefits that the business entity is able to obtain with a certain amount, quality and structure of available resources.

Analysis of recent research. In the scientific literature, in most cases, in a general sense, potential is considered as sources, opportunities, means, reserves that can be used to achieve a certain goal. Most publications contain various aspects of the concept of "potential". Etymologically, the term "potential" is of Latin origin. Potential management is "not only a system of managing resources that are available, but also alternative resources and their sources, that is, a new representation of resources that did not exist (or were not used) before, the possibility of using them is scientifically justified and the acquisition (or use) foreseen in this period prospectively" [1, 9, 13–15].

Unsolved parts of the problem. Summarizing the scientific directions, we can say that the potential of energy supply is its ability for further activity based on the availability of resources. That is, the potential capabilities of the enterprise are determined by the availability of resources for business activities and the possibility of using certain reserves, which are considered material resources that are temporarily not used for their intended purpose. Reserves of this kind are systematically created to meet the additional need for them arising under certain circumstances. In addition, reserves are understood as unused opportunities to increase production efficiency and increase business efficiency.

The purpose of the article there is a study of theoretical aspects of energy supply management in conditions of sustainable development.

Presentation of the main material The category: "energy potential" also has differences in definitions in the scientific literature. Most definitions can be divided into three groups: the first – experts believe that energy potential is a component of production or resource potential; the second – the energy potential represents a potential set of energy that can be used by the business object; the third – represents potential opportunities for consumption of various types of energy.

The point of view can be attributed to the first group V. Sevostianov, A. Sevostianova, O. Savina, which believes that any production of products is primarily a process of energy consumption for the purpose of reproduction of its carriers. Therefore, all components of the production potential of the enterprise are carriers of energy used in the production process, and in connection with the problem of rational use and conservation of energy, it is necessary to study the concepts of production, economic, resource, personnel potential, etc. to consider "energy potential" as a separate economic category. Each of the listed factors is a carrier of energy, and therefore the energy potential of the economic system, according to Savina, O, should be understood as "the total amount of actual and potential energy of human, natural and material resources of this economic system" [13].

A representative of the second group M. Shaaban, J. Scheffran, J. Böhner, M.S. Elsobki defines "energy potential" as "a general indicator of the total amount of potential energy inherent in a certain economic system, which is supported by natural, human and material resources" [14]. M. Shaaban, J. Scheffran, J. Böhner, M.S. Elsobki emphasizes that the concept of the energy potential of an enterprise should be interpreted as the total amount of energy, which is carried by

human and material resources (the sum of the energy potential of human resources (personnel energy potential) and the energy potential of material resources (material and technical energy potential) of a given enterprise) [14].

M. Shaaban, J. Scheffran, J. Böhner, M.S. Elsobki believes that "energy potential" is directly dependent on unconventional and renewable energy sources [14].

The third of the triad of categories: "energy saving potential" also has differences in definitions in the scientific literature.

"The theoretical potential of energy saving is the maximum saving of fuel and energy resources, which can be obtained as a result of the elimination of all types of energy losses in the national economy".

To assess the efficiency of consumption of fuel and energy resources, such indicators as the efficiency factor (Efficiency) and the amount of specific energy consumption are currently used. However, when solving the problems of planning the implementation of energy-saving measures, these indicators are not sufficiently informative, because they do not provide answers to the question of the priority of the implementation of energy-saving measures. It is proposed to use the concept of "energy saving potential" to evaluate the efficiency of energy consumption. The energy saving potential of an industrial enterprise, according to the author of the study, represents a set of energy saving reserves and the ability of the existing management system to stimulate the enterprise's personnel to rationally use fuel and energy resources. To detail the goals of management influences on energy saving, D. Sidorov, D. Panasetsky, N. Tomin, D. Karamov, A. Zhukov, I. Muftahov, suggests using a hierarchy of potentials, which depends on taking into account the factors of influence, the amount of energy resources involved and level of influence:

- market potential – significant public costs are not required, as it is believed that consumers themselves are interested in realizing the potential. Expenses are necessary only to maintain effectively operating market conditions of management and dissemination of information [15];

- economic – additional social costs are necessary to stimulate consumers to implement energy-saving measures, which are not attractive for them at a certain time and under certain conditions. Costs are needed to focus public attention through the introduction of economic stimulation mechanisms [15];

- scientific and technical – requires greater social costs (as well as justification of their necessity), since the costs of implementing known measures can significantly outweigh the benefits of their implementation (for a certain time). Thus, society can know about the available opportunity and not use it based on the cost/benefit criterion [15];

- strategic – there is a need for significant societal costs (in the long term) both for the development of fundamental science, including issues of energy use, and for changing the structure of the economy and methods of energy use [15];

- worldview – requires changing the foundations of social development, understanding the essence of energy consumption and labor efficiency, human behavior, affirming the priority of energy efficiency in human activity [15].

M. Shaaban, J. Scheffran, J. Böhner, M.S. Elsobki believes that the energy saving potential is determined by the technical, economic, financial capabilities of the industrial enterprise, as well as the level of development of scientific and technical progress. The increase in profit generated by the implementation of energy-saving measures is an indicator of the effective implementation of energy-saving potential [14].

S.V. Narayevskiy define energy saving potential as economically feasible energy consumption [9].

A.Ya. Sokhnych, A.Yu. Yakymchuk, L.M. Kazachenko propose a classification of types of energy saving potential depending on the units for planning the implementation of energy saving measures [2].

One of the primary tasks in the assessment of energy saving potential is the grouping of units in accordance with energy saving at the enterprise, which makes it possible to effectively plan the process of implementing energy saving measures.

One of the most effective methods of classification is the use of neural networks, in particular the Kohonen network. The Kohonen network allows for the classification of energy-consuming objects of an industrial enterprise without the involvement of experts, which allows for continuous analysis and reduces the time for data processing. The number of classes when applying the Kohonen network is formed dynamically in the process of learning the network. The classification of units responsible for energy saving can be used to plan the implementation of energy-saving measures and evaluate the effectiveness of their implementation.

The energy-technical component of the energy-saving potential takes into account the possibilities of increasing the efficiency of energy consumption and, accordingly, reducing the energy intensity of production of products and providing services due to the introduction of the latest energy-efficient equipment, installations, technologies and energy-efficient measures. The technical component of the potential of energy saving makes it possible to increase the efficiency of production of production, transformation, transportation and consumption of energy resources and, accordingly, to reduce the energy intensity of products and the provision of services due to the introduction of the latest energy-efficient technologies and energy-saving measures.

Conclusions. The energy saving management system can be implemented due to a possible change in the proportions of energy consumption in order to reduce energy consumption levels; reduction of the specific weight of energy-intensive industries in the structure of the enterprise and transportation due to the development of knowledge-intensive industries with low energy and material intensity.

In turn, the introduction of structural and technological factors depends on inter-industry and intra-industry shifts in the country's economy.

Measures to improve the energy management component of energy saving potential include:

- structural restructuring of enterprises, which would contribute to the production of less energy-intensive products;
- training of specialists in the field of energy saving;
- development and implementation of new enterprise standards for energy saving;
- conducting regular energy audits of enterprises;
- use of energy management tools.

Measures to improve the energy-organizational component of energy-saving potential include:

- implementation of a system of reporting on measures and status of energy saving works;
- application of consulting schemes with the aim of saving energy and ecologically clean energy [1];
- creation of strict energy discipline.

The implementation of all these measures is possible by ensuring the formation of a legal framework for new and modernizing energy-saving facilities. Creating conditions for the introduction of a modern level of specific consumption of energy resources by industrial facilities by improving the legislative and regulatory framework will allow to reduce the consumption of energy resources by the state, to optimize the structure of consumption taking into account the tasks of the state regarding the priorities of the use of existing energy generating capacities.

References

Література

1. Yermoshenko, M. M., Hanushchak-Iefimenko, L. M. (2010). *Mekhanizm rozvytku innovatsiinoho potentsialu klasteroob'iednanykh pidpriemstv: nauk. monohr.* [Mechanism of development of innovative potential of cluster-united enterprises: scientific monograph]. Kyiv: National Academy of Management. 236 p. [in Ukrainian].
1. Єрмошенко М. М., Ганущак-Єфіменко Л. М. *Механізм розвитку інноваційного потенціалу кластерооб'єднаних підприємств: наук. моногр.* К.: Національна академія управління, 2010. 236 с.
2. Sokhnych, A. Ya., Yakymchuk, A. Yu., Kazachenko, L. M. (2020). *Upravlinnia terytoriiamy, na yakykh roztaшовani vidnovliuvani dzherela enerhii* [Management of territories where renewable energy sources are located]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy = Herald of economic science of Ukraine*, 1 (38), 58–65 [in Ukrainian].
2. Сохнич А. Я., Якимчук А. Ю., Казаченко Л. М. *Управління територіями, на яких розташовані відновлювані джерела енергії.* *Вісник економічної науки України.* 2020. № 1 (38). С. 58–65.
3. Representation of the UN in Ukraine (2017). *Natsionalna dopovid «Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina»* [National report "Sustainable Development Goals: Ukraine", September 15, 2017]. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsilistaloho-rozvytku> 50 [in Ukrainian].
3. Національна доповідь «Цілі Сталого Розвитку: Україна», 15.09.2017. *Представництво ООН в Україні.* URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsilistaloho-rozvytku> 50.
4. Pro Natsionalnyi plan dii z vidnovliuvanoi enerhetyky na period do 2020 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy №902-r vid 01.10.2014 [On the National action plan for renewable energy for the period until 2020: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 902-r dated October 1, 2014]. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%8051> [in Ukrainian].
4. Про Національний план дій з відновлюваної енергетики на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України №902-р від 01.10.2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/902-2014-%D1%8051>.
5. Pro skhvalennia Enerhetychnoi stratehii Ukrainy na period do 2035 roku «Bezpeka, enerhoefektyvnist, konkurentospromozhnist»: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy №605-2017-r vid 18.08.2017 [On the approval of the Energy Strategy of Ukraine for the period until 2035 "Security, energy efficiency, competitiveness": Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 605-2017-r dated 18.08.2017]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%8052> [in Ukrainian].
5. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність»: Розпорядження Кабінету Міністрів України №605-2017-р від 18.08.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%8052>.
6. Ministry of Energy of Ukraine. *Informatsiina dovidka pro osnovni pokaznyky rozvytku haluzei palyvno-enerhetychnoho kompleksu Ukrainy* [Informational reference on the main indicators of the development of branches of the fuel and energy complex of Ukraine]. URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=35081 [in Ukrainian].
6. Інформаційна довідка про основні показники розвитку галузей паливно-енергетичного комплексу України. *Міністерство енергетики України.* URL: http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/control/uk/publish/officialcategory?cat_id=35081.

7. Ministry of Education and Science of Ukraine. Official website. URL: <https://mon.gov.ua/>
8. Ministry of Development of Communities and Territories of Ukraine (2017). Rozvytok vidnovliuvanykh dzherel enerhii v Ukraini [Development of renewable energy sources in Ukraine]. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/Rozvitok-VDE-v-Ukraini.pdf> [in Ukrainian].
9. Naraievskiy, S. V. (2014). Zalezhnist sobivartosti elektroenerhii vid vartosti hroshovykh resursiv dlia riznykh vydiv heneratsii [Dependence of the cost of electricity on the cost of monetary resources for various types of generation]. *Ekonomika ta derzhava = Economy and the state*, 12, 101–105 [in Ukrainian].
10. National Commission, which carries out state regulation in the spheres of energy and communal services. Zahalnoukrainska informatsiia ta statystychna informatsiia yevropeyskykh instytutsii u sferi elektrychnoi enerhii [All-Ukrainian information and statistical information of European institutions in the field of electric energy]. URL: <https://www.nerc.gov.ua/sferidiyalnosti/elektroenergiya/energetichni-pidpriyemstva/zagalnoukrayinskainformaciya-ta-statistichna-informaciya-yevropejskih-institucij-u-sferi-elektrichnoyienergiyi> [in Ukrainian].
11. National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy: Materialy robochoi hrupy «Enerhetychna bezpeka» [Project of the Recovery Plan of Ukraine: Materials of the "Energy Security" working group]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/energy-security.pdf> [in Ukrainian].
12. National Institute of Strategic Studies (2019). Nyzkovuhletseva enerhetyka: stan ta stratehichni priorytety rozvytku v Ukraini [Low-carbon energy: status and strategic priorities of development in Ukraine]. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-bobro-1.pdf> [in Ukrainian].
13. Sevostianov, V., Sevostianova, A., Savina, O. (2022). Osoblyvosti proektiv v sferi vidnovliuvalnoi enerhetyky ta spetsyfika upravlinnia nymy [Peculiarities of projects in the field of renewable energy and the specifics of their management]. *Bulletin of the National Technical University "KhPI". Series: Strategic management, portfolio, program and project management*, 1(5), 62–69 [in Ukrainian].
7. Міністерство освіти і науки України. Офіційний вебсайт. URL: <https://mon.gov.ua/>
8. Розвиток відновлюваних джерел енергії в Україні. *Міністерство розвитку громад та територій України*. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/03/Rozvitok-VDE-v-Ukraini.pdf>.
9. Нараєвський С. В. Залежність собівартості електроенергії від вартості грошових ресурсів для різних видів генерації. *Економіка та держава*. 2014. № 12. С. 101–105.
10. Загальноукраїнська інформація та статистична інформація європейських інституцій у сфері електричної енергії. *Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг*. URL: <https://www.nerc.gov.ua/sferidiyalnosti/elektroenergiya/energetichni-pidpriyemstva/zagalnoukrayinskainformaciya-ta-statistichna-informaciya-yevropejskih-institucij-u-sferi-elektrichnoyienergiyi>.
11. Проект Плану відновлення України: Матеріали робочої групи «Енергетична безпека». *Національна рада з відновлення України від наслідків війни*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/recoveryrada/ua/energy-security.pdf>.
12. Низьковуглецева енергетика: стан та стратегічні пріоритети розвитку в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analit-bobro-1.pdf>.
13. Sevostianov V., Sevostianova A., Savina O. Особливості проєктів в сфері відновлювальної енергетики та специфіка управління ними. *Bulletin of the National Technical University "KhPI". Series: Strategic management, portfolio, program and project management*. 2022. № 1(5). С. 62–69.

-
14. Shaaban, M., Scheffran, J., Böhner, J., Elsobki, M. S. (2018). Sustainability assessment of electricity generation technologies in Egypt using multicriteria decision analysis. *Energies*, 11(5), 1117.
15. Sidorov, D., Panasetsky, D., Tomin, N., Karamov, D., Zhukov, A., Muftahov, I., Li, Y. (2020). Toward Zero-Emission Hybrid AC/DC Power Systems with Renewable Energy Sources and Storages: A Case Study from Lake Baikal Region. *Energies*, 13(5), 1226.
14. Shaaban M., Scheffran J., Böhner J., Elsobki M. S. Sustainability assessment of electricity generation technologies in Egypt using multicriteria decision analysis. *Energies*. 2018. № 11(5). 1117.
15. Sidorov D., Panasetsky D., Tomin N., Karamov D., Zhukov A., Muftahov I., Li Y. Toward Zero-Emission Hybrid AC/DC Power Systems with Renewable Energy Sources and Storages: A Case Study from Lake Baikal Region. *Energies*. 2020. № 13(5). 1226.

УДК 331.1:331.4

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.10

Євгенія В. Воронюк, Карина В. Сатушева

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна
**ВПЛИВ ПСИХОЛОГІЧНОГО ФАКТОРУ НА ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Економічна безпека підприємницької діяльності, особливо в умовах політичної та економічної нестабільності, з якими зіштовхнулося світове господарство, постає важливою складовою успішного ведення бізнесу. У сучасному світі, коли коло загроз і ризиків для економічної безпеки підприємницької діяльності постійно розширюється й оновлюється, велика кількість суб'єктів господарювання продовжує забезпечувати поточні потреби підприємства, не використовуючи всі переваги, які надає ефективне організаційне забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Така ситуація в галузі підприємництва пов'язана з багатьма факторами. Проте навіть з урахуванням швидкості розвитку інформаційних технологій та постійного нарощування обсягів інформації, створення та розвитку нових комунікативних систем, підвищення рівня конкуренції в різних галузях економіки, психологічний фактор організації економічної безпеки підприємницької діяльності відіграє ключову роль для бізнесу, оскільки ці функції виконують люди. Психологічні особливості співробітників, які за своїми функціональними обов'язками відповідальні за організацію економічної безпеки підприємницької діяльності, позначаються на якості та ефективності створеної системи. Саме від них залежить розвиток суб'єкта підприємницької діяльності, побудова ефективних комунікативних систем, розробка й вживання заходів щодо зниження або уникнення ризиків. Із цього виходить, що робоче навантаження на співробітника, умови праці, якість корпоративної культури та стиль керівництва безпосередньо впливають на ефективність діяльності працівників та їхній психологічний стан. Така ситуація демонструє необхідність для кожного підприємства враховувати особливості психологічного фактору під час розробки та впровадження організаційного забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Стабільність функціонування підприємства полягає в ефективності організованої системи економічної безпеки бізнесу, яка попереджає або знижує рівень негативного впливу різних факторів як зовнішніх, так і внутрішніх. Мета кожного підприємства – це досягнення економічної вигоди, підвищення прибутку від його діяльності. Сучасне підприємство, незалежно від сфери діяльності та масштабів бізнесу, являє собою специфічну соціально-економічну систему, ключовим елементом функціонування якої постає його ресурсний потенціал. Але слід підкреслити, що в широкому переліку ресурсного забезпечення підприємства людський фактор домінує над всіма іншими видами ресурсів підприємства. У цьому аспекті дослідження психологічного фактору організаційного забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності постає необхідним для підвищення прибутку від бізнесу.

Ключові слова: організаційне забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності; психологічний фактор економічної безпеки; кадрова безпека підприємства; психологія економічної безпеки бізнесу; психологія бізнесу.

Yevheniia V. Vroniuk, Karina V. Satusheva

Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Ukraine
**IMPACT OF THE PSYCHOLOGICAL FACTOR ON THE ORGANIZATION
OF THE ECONOMIC SECURITY OF BUSINESS ACTIVITIES**

Economic security of business activity, especially in the conditions of political and economic instability, faced by the world economy, appears to be an important component of successful

business. In today's world, when the range of threats and risks to the economic security of business activity is constantly expanding and updating, a large number of business entities continue to provide for the current needs of the enterprise without using all the advantages provided by the effective organizational provision of economic security of business activity. This situation in the field of entrepreneurship is connected with many factors. However, even taking into account the speed of development of information technologies, the constant increase in the amount of information, the creation and development of new communication systems, the increase in the level of competition in various sectors of the economy, the psychological factor of the organization of economic security of entrepreneurial activity plays a key role for business, since these functions are performed by people. The psychological characteristics of employees who, according to their functional duties, are responsible for the organization of economic security of entrepreneurial activity, affect the quality and efficiency of the created system. The development of the subject of entrepreneurial activity, the construction of effective communication systems, the development and use of measures to reduce or avoid risks depend on them. It follows that the workload of the employee, working conditions, the quality of the corporate culture and the management style directly affect the efficiency of the employees and their psychological state. Such a situation demonstrates the need for each enterprise to take into account the peculiarities of the psychological factor during the development and implementation of organizational support for the economic security of entrepreneurial activity. The stability of the operation of the enterprise lies in the efficiency of the organized system of economic security of the business, which prevents or reduces the level of negative influence of various factors, both external and internal. The goal of every enterprise is to achieve economic benefit, increase profit from its activity. A modern enterprise, regardless of the sphere of activity and scale of business, is a specific socio-economic system, the key element of its functioning is its resource potential. However, it should be emphasized that the human factor dominates all other types of enterprise resources in the wide list of enterprise resource provision. In this aspect, the study of the psychological factor of organizational provision of economic security of entrepreneurial activity becomes necessary for increasing business profits.

Keywords: *organizational support of economic security of entrepreneurial activity; psychological factor of economic security; personnel security of the enterprise; psychology of economic security of business; psychology of business.*

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку світової економіки демонструють, що конкурентоспроможність підприємств досягається за рахунок використання інноваційних рішень у виробничому та управлінському процесах. Зокрема, окрема увага кожного суб'єкта підприємницької діяльності спрямована на використання новітніх інтернет-технологій для побудови ефективної системи управління бізнес-структурою, організації гармонійної комунікаційної системи, формування інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності підприємства, розробки ефективного організаційного забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності.

Використання інтернет-технологій майже в кожному бізнес-процесі на підприємстві безперечно підвищує ефективність його господарчої діяльності:

1. Надає можливості для більш ефективного аналізу різноманітної інформації, з якою працює бізнес-структура як у зовнішньому, так і у внутрішньому середовищі;
2. Дозволяє використовувати сучасні інструменти для пошуку й аналізу різноманітної інформації, зокрема під час проведення маркетингових досліджень.
3. Постає підґрунтям для створення індивідуальної комунікативної системи всередині підприємства, що відповідає цілям бізнес-структури та враховує особливості її організаційної структури.

4. Надає можливість розробляти ефективні методи й використовувати різні інструменти для пошуку, збору й аналізу різноманітної інформації, зокрема під час проведення маркетингових досліджень.

5. Дозволяє розробляти рішення щодо організації і забезпечення економічної безпеки підприємства з урахуванням його особливостей.

Проте використання прогресивних технологій, зокрема різноманітних комп'ютерних інструментів та Інтернет-платформ, створює додаткові ризики й загрози для економічної безпеки підприємницької діяльності.

Слід підкреслити, що розвиток інтернет-технологій досі не досяг рівня, коли праця людини буде повністю замінена штучним інтелектом. У таких умовах, персонал підприємства опиняється в ситуації, коли з одного боку використання інтернет-технологій дозволяє швидше та ефективніше виконувати свої обов'язки, а з іншого боку, розвиток цих самих комп'ютерних технологій надалі може призвести до того, що багато людей втратять свою роботу.

Інтенсивність стресових ситуацій, у яких опиняється персонал бізнес-структури, пов'язана не тільки з ризиками та загрозами безпосередньо для суб'єкта підприємницької діяльності. Співробітники підприємства також перебувають під впливом різноманітних негативних факторів, які впливають на них поза робочим життям. Така ситуація говорить про необхідність дослідження психологічного клімату в колективі, аналізу психологічного стану співробітників, особливо посадових осіб, які задіяні в організації та забезпечені економічної безпеки підприємницької діяльності.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Психологічний стан співробітників підприємства відіграє значну роль у веденні господарчої діяльності та впливає на загальну економічну ефективність діяльності підприємства. Варто зазначити, що вплив психологічного фактору на ведення бізнесу та економічну безпеку підприємницької діяльності має досліджуватися кожним підприємством, оскільки саме від персоналу бізнес-структури, від того, наскільки співробітники можуть адекватно аналізувати ситуацію та приймати ефективні рішення, залежить саме існування підприємства. Актуальність теми дослідження обумовила необхідність аналізу наукових матеріалів пов'язаних з обраною тематикою.

Питання психологічної безпеки персоналу підприємства висвітлено у працях зарубіжних і вітчизняних вчених. Так, серед зарубіжних науковців питання впливу психологічного фактору на безпечність функціонування підприємства досліджували: Eugene Laloo, Coman Robyn, Hanley Natalia, Bakand Shahnaz, Harnois Gaston, Gabriel Phyllis.

Окремої уваги зарубіжні науковці приділяють депресивним настроям та професійному вигоранню співробітників, зокрема це питання досліджували: Łopatkiewicz Aleksandra, Kwaśnicka Aleksandra, Nowicki Piotr, Furmańczyk Konrad, Zieliński Wojciech Woynarowska Magdalena, Krzych-Fałta Edyta.

Серед вітчизняних науковців, які досліджували комплексне питання економічної безпеки, зокрема розкривали проблематику гарантування безпеки співробітників підприємств, слід відзначити роботи: Г.А. Іващенко, Г.В. Козаченко, Г.М. Коптевої, О.М. Ляшенко, Г.В. Назарової, І.П. Отенко, В.П. Пономарьова та інших.

Результати наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів демонструють, що питання впливу психологічного фактору на економічну безпеку підприємницької діяльності потребує подальшого поглибленого дослідження.

Мета. Метою цього дослідження є визначення впливу психологічного фактору на організацію та управління економічною безпекою підприємницької діяльності.

Матеріали та результати дослідження. Створення ефективного організаційного забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності – це складний процес, який потребує визначення особливостей виробничої діяльності підприємства та специфіки його взаємодії із зовнішнім середовищем. У науковому середовищі існує розуміння економічної безпеки підприємства як стану ефективного використання його ресурсів. Так, колективом авторів під загальною редакцією І.П. Отенко економічна безпека підприємства розглядається «з точки зору стану: ефективності використання ресурсів, виробничої системи, економічного розвитку, захищеності діяльності та інтересів, гармонізації останніх. Авторами пропонується на основі досліджених визначень узгодити ідентифікацію поняття з градацією його рівнів. У разі ефективного використання ресурсів та здатності підприємства до постійного розвитку можна стверджувати про досягнення високого рівня економічної безпеки. Середній рівень економічної безпеки характеризується досягненням підприємством фінансово-економічної стійкості та формування здатності до адаптації. За умов виявлення стабільності та безперервності виробничої діяльності на підприємстві та за умов здатності лише протистояти загрозам рівень економічної безпеки підприємства є низьким» [1].

З огляду на те, що поняття «кадрової безпеки» є похідним від поняття «безпеки» доцільним є дослідження кадрової безпеки саме як «стану захищеності (безпеки)». У цьому контексті персонал підприємства, який виступає як продуцент, так і реципієнт ризиків і загроз економічній безпеці підприємства, постає суб'єктом та водночас об'єктом економічної безпеки підприємницької діяльності.

За даними консалтингової компанії Pricewaterhouse Coopers, у 2020 році кількість злочинів, скоєних співробітниками підприємств, досягла 25%, у світі це значення сягає 37%.

Водночас частка злочинів, скоєних співробітниками підприємств за змовою із третіми особами, дорівнює 25% в Україні та 20% у світі. У 38% в Україні та 25% випадках в інших країнах наслідками шахрайства співробітників стали фінансові збитки до 50 тисяч доларів США, а для 9% українських та 26% компаній з інших країн ці наслідки сягнули майже 1 млн доларів США [2, 9].

Зважаючи на вищеведене, можна стверджувати про те, що забезпечення кадрової безпеки як складової економічної безпеки підприємства є ключовою необхідністю.

Залежно від сфери ведення господарчої діяльності, масштабів бізнесу та фінансової стабільності суб'єкта підприємницької діяльності відрізняється структура кадрової безпеки підприємства. Різні автори виділяють різні елементи кадрової безпеки підприємства такі як: безпека здоров'я, фізична безпека, безпека праці, матеріальна, кар'єрна, технічна, комунікаційна, мотиваційна, фінансова, психологічна безпеки тощо. Проте більшість авторів найчастіше підкреслюють фізичну і психологічну безпеку як ключові складові кадрової безпеки [3, 10].

Розглядаючи вплив психологічного фактору на економічну безпеку підприємницької діяльності, слід сказати, що це питання вже давно обговорюється не тільки в науковому середовищі. Так, ще у 2000 році у колективному звіті Всесвітньої організації здоров'я та Міжнародної організації праці «Психічне здоров'я і праця: вплив, проблеми і позитивні практики» було зазначено, що «вплив проблем із психологічним здоров'ям на робочому місці має серйозні наслідки не тільки для окремої людини, а й для продуктивності підприємства. Продуктивність працівників, рівень захворюваності, прогулів, нещасних випадків і плинності кадрів – на все це впливає стан психічного здоров'я працівників. Наприклад, у Сполученому Королівстві Великої Британії, 80 мільйонів робочих днів втрачається щороку через психічні захворювання, що коштує роботодавцям 1–2 мільярди фунтів стерлінгів. У Сполучених Штатах Америки лише національні витрати на боротьбу з

депресією становлять 30–40 мільярдів доларів США, разом із тим також щороку там втрачаються 200 мільйонів робочих днів» [4].

Дослідження англо-американської транснаціональної компанії Willis Towers Watson, яка надає страхові послуги, продемонструвало, що у 2022 році «психологічне здоров'я працівників постало одним із головних пріоритетів кадрової роботи, актуальним для кожного роботодавця. Майже всі підприємства, які брали участь в опитуванні, вважали, що їх співробітники перебувають під впливом стресу і в стані виснаження. Майже всі (86%) роботодавці зауважили, що психологічне здоров'я, стрес і виснаження є головним пріоритетом формування кадрової політики; однак половина (49%) ще офіційно не сформулювала стратегію добробуту для свого персоналу, і лише чверть вже сформулювала та ухвалила зазначену стратегію» [5].

Останнє дослідження Всесвітньої організації здоров'я «Психологічне здоров'я на роботі», результати якого були опубліковані у 2022 році, засвідчило, що джерелом порушення психологічного стану співробітників у рамках трудової діяльності постають: «1. недостатньо повне використання навичок чи недостатня кваліфікація для конкретної роботи; 2. надмірне робоче навантаження або високий ритм трудового життя; 3. відсутність необхідного штату працівників; 4. довгі робочі зміни, робота у неробочий час або негнучкий графік роботи; 5. неможливість контролювати робочий процес чи робоче навантаження; 6. небезпечні чи погані фізичні умови праці; 7. організаційна культура, яка допускає негативну поведінку; 8. слабка підтримка з боку колег чи авторитарний стиль керівництва; 9. прояви насильства, домагання чи булінгу; 10. прояви дискримінації та ізоляції; 11. брак чітких посадових обов'язків; 12. надто повільне чи надто швидке кар'єрне зростання; 13. страх звільнення, невідповідна оплата праці або низькі вкладення у підвищення кваліфікації та кар'єрне зростання працівників; 14. відсутність балансу між трудовою діяльністю та особистим життям» [6].

Аналіз наведених даних демонструє, що рівень ефективності виконання посадових обов'язків співробітниками, які перебувають під впливом наведених психологічних факторів, не може бути на високому рівні. Така ситуація спричиняє не тільки зниження ефективності діяльності конкретного працівника але й також зниження ефективності відділу і, як наслідок, підприємства. Такий ланцюг негативних ситуацій суттєво знижує економічну ефективність підприємства, створює ризики й загрози його економічній безпеці.

Результати аналізу психологічного навантаження на співробітників мають суттєво значення для формування організаційного забезпечення економічної безпеки керівництвом підприємства. Саме на етапі організації має бути визначено психологічне навантаження на кожного співробітника, особливо на посадових осіб, які будуть безпосередньо задіяні в процесі управління економічною безпекою підприємницької діяльності. Для цього керівництву підприємства необхідно чітко визначити коло обов'язків кожного працівника (велика кількість обов'язків спричиняє виснаження на роботі і порушує психологічне здоров'я), і під час найму на відповідну посаду аналізувати психологічні особливості можливого співробітника. Крім того, сама психологія ведення бізнесу, відносини всередині колективу мають будуватися на принципах поваги до кожного. Корпоративна культура повинна зосереджуватися на формуванні сприятливого клімату в колективі.

Наведений перелік заходів не є вичерпним, а демонструє лише ключові напрями зниження впливу психологічного фактору на економічну безпеку підприємницької діяльності. Слід урахувати швидкість зростання обсягів інформації, яка обробляється під час ведення бізнесу різними співробітниками, особливо керівним складом, для ухвалення рішень, що також впливає на психологічне здоров'я.

Висновок. Від ефективності виконання своїх обов'язків персоналом залежить економічна та фінансова ефективність підприємства. Відповідно якість роботи співробітників безпосередньо впливає на фінансову вигоду, яку підприємство отримує від ведення підприємницької діяльності.

Від фінансового стану підприємства залежить можливість його подальшого розвитку, нарощування частки ринку, підвищення конкурентоспроможності, що неможливо зробити без наявності ефективної системи забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності. Таким чином, можна говорити про те, що психологічний стан співробітників впливає на якість виконання їх обов'язків у рамках трудової діяльності, що так само безпосередньо впливає на економічну безпеку підприємства.

Наведені статистичні дані демонструють рівень уваги, яка приділяється питанню психологічного стану співробітників підприємств не тільки в рамках наукового середовища, але й на рівні світових міжнародних організацій, що додатково підкреслює важливість дослідження впливу психологічного фактору на організаційне забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності.

Таким чином, можна говорити про наявність суттєвого впливу психологічного фактору на організаційне забезпечення економічної безпеки підприємницької діяльності і необхідність для кожного підприємства виконувати систематичний моніторинг психологічного клімату в колективі та психологічного стану співробітників.

References

Література

1. Otenko, I. P. (2012). *Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: navchalnyi posibnyk* [Economic security of the enterprise: a study guide]. Compiler I. P. Otenko, H. A. Ivashchenko, D. K. Voronkov. Kharkiv: Vyd. KhNEU [in Ukrainian].
1. Отенко І. П. Економічна безпека підприємства: навчальний посібник. Укл. І. П. Отенко, Г. А. Іващенко, Д. К. Воронков. Х.: Вид. ХНЕУ, 2012.
2. Vsesvitnie doslidzhennia ekonomichnykh zlochyniv ta shakhraistva 2020 [Global Economic Crime and Fraud Survey 2020]. *PricewaterhouseCoopers*. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf> [in Ukrainian].
2. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2020. *PricewaterhouseCoopers*. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2020/gecs-ua-2020-ukr.pdf>.
3. Koptieva, H. M. (2022). *Kadrova bezpeka pidpriemstva: sutnist, skladovi ta zabezpechennia* [Personnel security of the enterprise: essence, components and provision]. URL: https://www.researchgate.net/publication/358461493_KADROVA_BEZPEKA_PIDPRIEMSTVA_SUTNIST_SKLADOVI_TA_ZABEZPECENNA [in Ukrainian].
3. Коптева Г. М. Кадрова безпека підприємства: сутність, складові та забезпечення. 2022. URL: https://www.researchgate.net/publication/358461493_KADROVA_BEZPEKA_PIDPRIEMSTVA_SUTNIST_SKLADOVI_TA_ZABEZPECENNA.
4. Harnois, G., Gabriel, P. (2000). *Mental Health and Work: Impact, Issues and Good Practices*. GLADNET Collection. *World Health Organization & International Labour Organisation*. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42346/WHO_MSD_MPS_00.2.pdf?sequence=12&isAllowed=y.
4. Harnois G., Gabriel P. *Mental Health and Work: Impact, Issues and Good Practices*. GLADNET Collection. *World Health Organization & International Labour Organisation*. 2000. URL: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42346/WHO_MSD_MPS_00.2.pdf?sequence=12&isAllowed=y.
5. Employers pinpoint workforce mental health as one of HR's top priorities for 2022. Half of employers
5. Employers pinpoint workforce mental health as one of HR's top priorities for

have not articulated their wellbeing strategy, WTW survey finds. January 24, 2022. *Willis Towers Watson Public Limited Company*. URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2022/01/24/2371814/0/en/Employers-pinpoint-workforce-mental-health-as-one-of-HR-s-top-priorities-for-2022.html>.

6. Mental health at work. *World Health Organization*. 2022. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-at-work>.

7. Łopatkiewicz, A., Kwaśnicka, A., Nowicki, P., Furmańczyk, K., Zieliński, W., Woynarowska, M., Krzych-Fałta, E. (2023). Occupational Burnout and Mental Health. A Study of Psychiatric Nurses from Six European Countries. *Advances in Cognitive Psychology*, 19, DOI: 10.5709/acp-0380-0.

8. Laloo, E., Coman, R., Hanley, N., Bakand, S. (2023). The impact of leadership on the psychosocial safety climate of organizations: A scoping review of the international literature. *International Journal of Occupational Safety and Health*, 13, 258–271, DOI: 10.3126/ijosh.v13i2.43294.

9. Naumik-Gładka, K. H., Ptashchenko, O. V., Yevsieiev, D. Yu. (2022). Bezpeka biznes-protsesiv ta dilovykh komunikatsii v umovakh didzhytalizatsii [Security of business processes and business communications in conditions of digitization]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen = Journal of Strategic Economic Research*, 3 (8), 101–109. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.3.10. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19896> [in Ukrainian].

10. Naumik-Gładka, K. G., Ptashchenko, O. V., Imnadze, I. N., Rozumnyy, O. M. (2021). Current challenges in ensuring international and national security. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen = Journal of Strategic Economic Research*, 4, 48–57. DOI: 10.30857/2786-5398.2021.4.5. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19861>.

2022. Half of employers have not articulated their wellbeing strategy, WTW survey finds. January 24, 2022. *Willis Towers Watson Public Limited Company*. URL: <https://www.globenewswire.com/news-release/2022/01/24/2371814/0/en/Employers-pinpoint-workforce-mental-health-as-one-of-HR-s-top-priorities-for-2022.html>.

6. Mental health at work. *World Health Organization*. 2022. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-at-work>.

7. Łopatkiewicz A., Kwaśnicka A., Nowicki P., Furmańczyk K., Zieliński W., Woynarowska M., Krzych-Fałta E. Occupational Burnout and Mental Health. A Study of Psychiatric Nurses from Six European Countries. *Advances in Cognitive Psychology*. 2023. 19. 10.5709/acp-0380-0.

8. Laloo E., Coman R., Hanley N., Bakand S. The impact of leadership on the psychosocial safety climate of organizations: A scoping review of the international literature. *International Journal of Occupational Safety and Health*. 2023. 13. 258–271. DOI: 10.3126/ijosh.v13i2.43294.

9. Наумік-Гладка К. Г., Птащенко О. В., Євсєєв Д. Ю. Безпека бізнес-процесів та ділових комунікацій в умовах діджиталізації. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 3 (8). С. 101–109. DOI: 10.30857/2786-5398.2022.3.10. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19896>.

10. Naumik-Gładka K. G., Ptashchenko O. V., Imnadze I. N., Rozumnyy O. M. Current challenges in ensuring international and national security = Сучасні виклики міжнародної та національної безпеки. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2021. № 4. С. 48–57. DOI: 10.30857/2786-5398.2021.4.5. URL: <https://er.knutd.edu.ua/handle/123456789/19861>.

УДК 331.34

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.11

Iryna M. Goncharenko, Nina A. Krakhmalova

Kyiv National University of Technologies and Design, Ukraine

**MECHANISM CREATING CONDITIONS FOR PERSONAL PROFESSIONAL
AND PSYCHO-PHYSICAL DEVELOPMENT AND SELF-REALIZATION,
SOCIAL ACTIVITY AND EMPLOYMENT YOUNG PEOPLE**

Based on previous studies of the main components of the Hackathon-ecosystem of social integration, taking into account the conditions of the new outbreak of the Covid-19 pandemic; the authors of the article proposed a general mechanism for the integration of the Hackathon ecosystem into the ecosystem of a higher education institution, which will allow organizing a complex interaction of interactive tools of the innovative chain of developing the human potential of youth, improving national security in the context of preventing a new outbreak of the Covid-19 pandemic. In particular, the article proposes an organizational and management complex that ensures the creation and functioning of Hackathon-ecosystems of the university. It was determined that this complex is a system that can be formed by full-time units of the university and provides legal, organizational, managerial, financial, technical and other support to the Hackathon-ecosystem of the university, manifested in the form of the transfer of resources and information. The most significant elements of this complex are considered – the mechanism for creating the Hackathon-ecosystem of the university, the mechanism for supporting its activities, and the mechanism for administrative and managerial control. The study of the mechanism made it possible to identify a set of problems of organizational and managerial support, which may have a negative impact on the activities of the Hackathon-ecosystem of the university. It is suggested that the effectiveness of the University Hackathon-ecosystem functioning should be determined by the scientific, managerial, and material-technical task formed on the basis of the university, which forms and determines the features of the construction of its innovative ecosystem.

Keywords: *Hackathon-ecosystem; university ecosystem; innovation ecosystem.*

Ірина М. Гончаренко, Ніна А. Крахмальова

Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

**МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО ТА ПСИХО-ФІЗИЧНОГО
РОЗВИТКУ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ, СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ
ТА ПРАЦЕВЛАШТУВАННЯ МОЛОДІ**

Базуючись на попередніх дослідженнях основних складових Хакатон-екосистеми соціальної інтеграції з врахуванням умов нового спалаху пандемії Covid-19; авторами в статті запропоновано загальний механізм інтеграції Хакатон-екосистеми в екосистему закладу вищої освіти, що дозволить організувати комплексну взаємодію інтерактивних інструментаріїв інноваційного ланцюжка розвитку людського потенціалу молоді підвищення національної безпеки в умовах запобігання нового спалаху пандемії Covid-19. Зокрема, в статті запропоновано організаційно-управлінський комплекс, що забезпечує створення та функціонування Хакатон-екосистеми університету. Визначено, що даний комплекс являє собою систему, яка може бути сформована штатними підрозділами університету та надає правову, організаційну, управлінську, фінансову, технічну та іншу підтримку Хакатон-екосистемі університету, що проявляється у формі трансферу ресурсів та інформації. Розглянуто найбільш значущі елементи даного комплексу – механізм створення Хакатон-екосистеми університету, механізм підтримки її діяльності та механізм адміністративно-управлінського контролю. Дослідження механізму дозволило виділити комплекс проблем організаційно-управлінської підтримки, який може виявитися

негативним впливом на діяльність Хакатон-екосистеми університету. Запропоновано ефективність функціонування Хакатон-екосистеми університету визначати сформованим на базі університету науковим, управлінським і матеріально-технічним завданням, що формує і визначає особливості побудови його інноваційної екосистеми.

Ключові слова: Хакатон-екосистема; екосистема закладу вищої освіти; інноваційна екосистема.

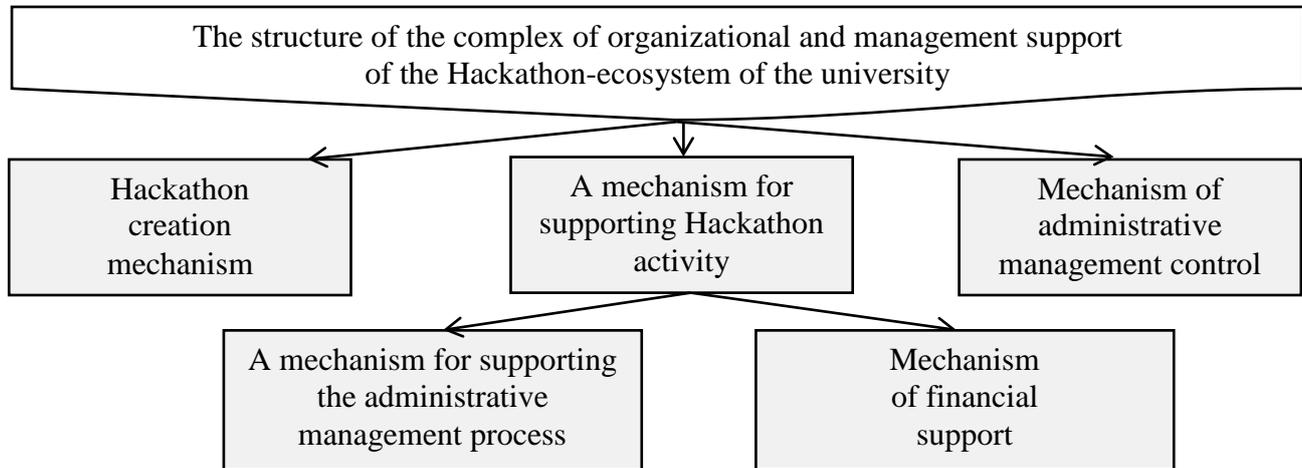
Formulation of the problem. The impact of the pandemic on young people is disproportionate, with the rapid and significant increase in unemployment seen since 2020 affecting young women more than young men. In today's turbulent conditions, the pandemic, the war of aggression started by Russia not only deprives young people of employment, but also disrupts education and professional training, and also creates serious obstacles for those who are going to enter the labor market or change jobs.

The above proves that social and professional integration of youth are extremely important tasks for Ukraine today. In the context of the need to solve these problems, a new educational project was developed to create a Hackathon-ecosystem of social integration of youth to strengthen national security in the conditions of preventing the outbreak of the Covid-19 pandemic. This project is aimed at improving approaches to activating the main components of human potential of professional, psycho-physiological, legal and environmental consciousness and awareness of young people, supporting and stimulating their proactive behavior in the labor market to increase national security, taking into account the conditions of the new outbreak of the Covid-19 pandemic. Within the framework of this project, the question arose of researching the mechanism of creating conditions for professional and psycho-physical development and self-realization of the individual, social activity and employment of young people, which determined the purpose of this research.

Analysis of recent publications on the issue. The experience of the past decades in the implementation of international programs and projects of socio-economic and professional adaptation of young people testifies to the significant work carried out by international and national charitable organizations, state institutions in the field of student adaptation and indicates that the integration process is interpreted as the active inclusion of the individual in all spheres life activities of society and is realized in interpersonal interaction, joint activity, acceptance of norms, values and standards of society, which generally ensures the unity of the individual and society. These studies mostly cover the problems of integrating students with special needs into the environment of a higher education institution. However, in these studies, the specifics of the integration of young people into the educational environment in the conditions of the Covid-19 pandemic, which would reveal its essence, are not sufficiently covered. The use of the experience accumulated in recent years in new conditions, modern realities of the military-political, economic situation in the country and the Covid-19 pandemic, requires new, more effective and efficient approaches to social-psychological and professional integration, new methods of competency diagnosis, training, assistance in youth employment to ensure national security, mechanisms for creating conditions for professional and psycho-physical development and personality realization, social activity and youth employment.

Presentation of the main results and their justification. To understand the general mechanism of interaction of the Hackathon ecosystem with the university ecosystem, we will consider the complex of organizational and managerial support of the Hackathon ecosystem, which is a system formed by the university's full-time units, which provides legal, organizational, managerial, financial, technical and other support to the Hackathon ecosystem, which is carried out in the form of transfer of resources and information. The most significant elements of this complex

are the mechanism for creating the Hackathon, the mechanism for supporting its activity, and the mechanism for administrative and managerial controlling (Fig. 1).

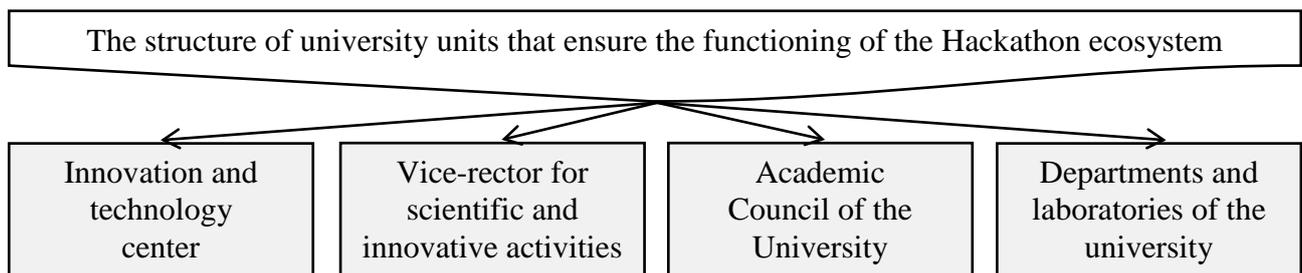

Source: suggested by the authors.

Figure 1. A typical structure of a complex organizational managerial support of the Hackathon ecosystem of the university

The principle features of an economic mechanism, according to some scientists [2, 3, 9], are: firstly, the presence of a process is mandatory, since the mechanism is its constituent part and is focused on providing only process functions; secondly, the mechanism cannot have its own management and is waiting for process management; thirdly, the combination of the mechanism with the control system determines the internal content of the process.

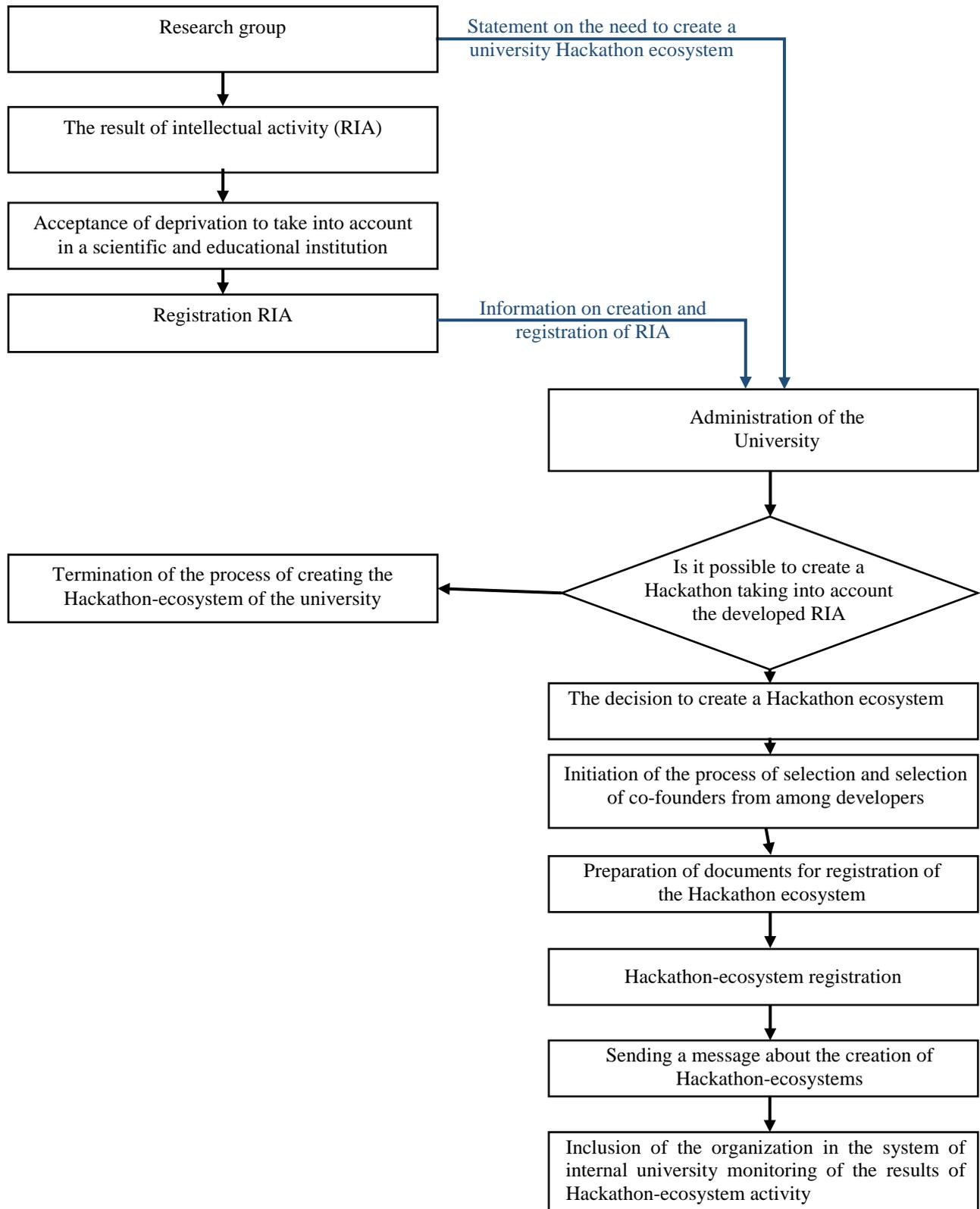
The functioning of this complex is ensured thanks to the functioning of the structural units of the university. The effectiveness of functioning and development of the Hackathon ecosystem depends on the work of these units and their employees. In fig. 2 presents a prototype structure of units that can provide organizational and managerial support for the Hackathon ecosystem of the university.

Source: suggested by the authors.

Figure 2. A typical structure of the university's divisions that ensure the creation and support of the university's Hackathon ecosystem

At the first stage, we will consider the algorithm of the process of creating a Hackathon-ecosystem of the university. This algorithm is a starting point and is a system of subject-object relations that arise in the process of creating a Hackathon by the university (Fig. 3).

Source: suggested by the authors.

Figure 3. Algorithm of the process of ensuring the creation of a Hackathon-ecosystem of the university

The key process of the algorithm of the process of creating a Hackathon is the decision of the administrative and management system of the university about the necessity and possibility of creating a Hackathon. Also, the initiative to create a Hackathon can come from the research group that created the Results of Innovation Activity. The main reasons for creating a Hackathon are: firstly, the need for the university to fulfill planned indicators (creating a Hackathon for a report); secondly, increasing the components of the innovative potential of students and teachers; thirdly, preparing young people for professional activities; fourth, implementation of the invention (providing a service, performing work) without changes on a permanent basis (*Table 1*). Also, in the *Table 1* presents an assessment of the likely effectiveness of the organizational, managerial and commercial activities of the Hackathon-ecosystem of the university.

Table 1

Evaluation of the reasons for the creation of the Hackathon-ecosystem of the university

Reasons for creating a Hackathon	Availability of innovation applicable in practice	Need for financial support
Implementation of planned indicators (for the report)	Not necessary	Absent
Promotion of warehouse innovation potential of students and candidates	Necessarily	Partial
Preparation of young people for professional activities	Not necessary	Partial
Implementation of the invention (providing a service, performing work) without changes on a permanent basis	Necessarily	Partial

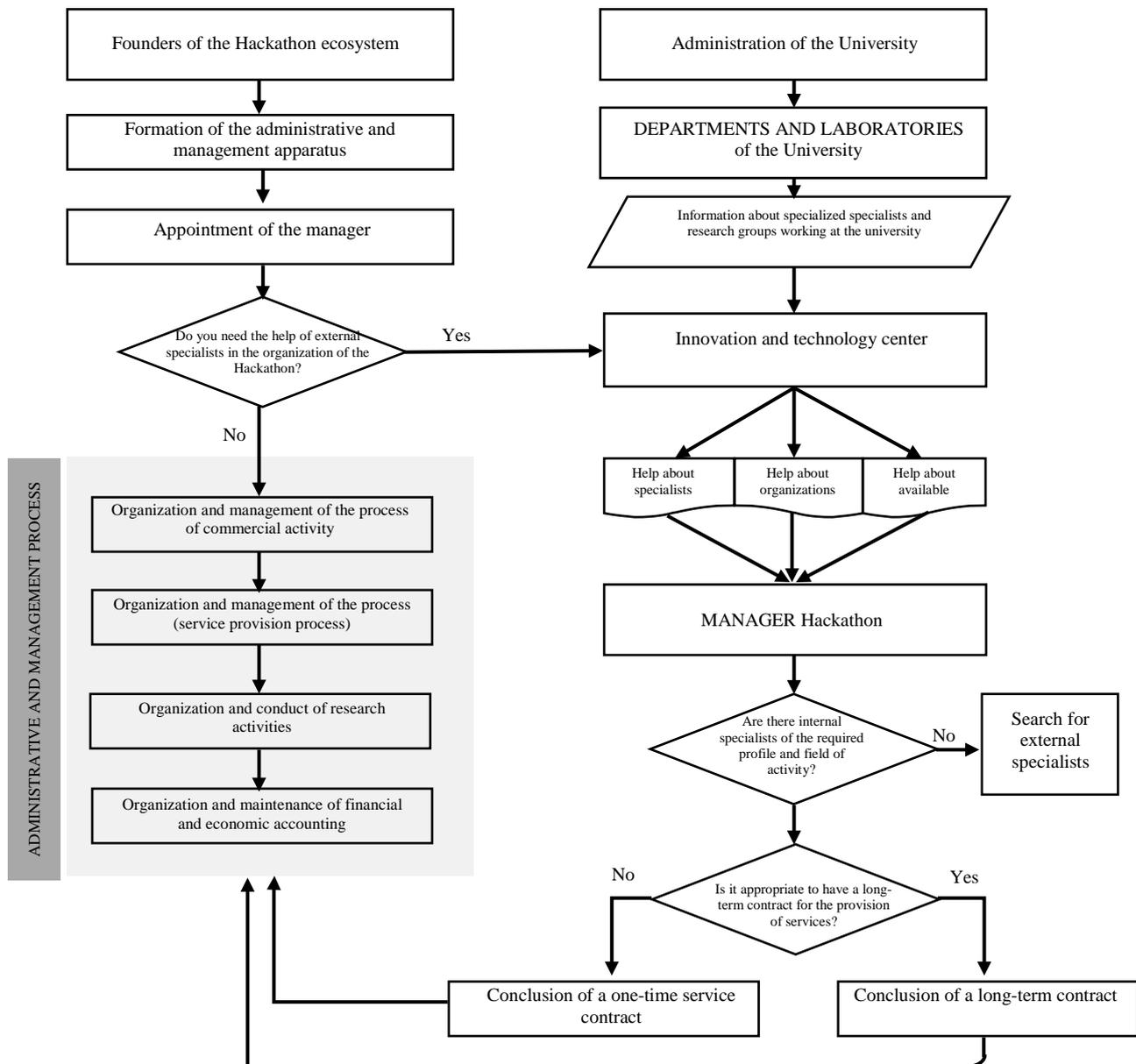
Source: suggested by the authors.

The second functional element of the complex of organizational and managerial support of the Hackathon-ecosystem of the university is directly the process of its activity support. This process, in turn, in our opinion, consists of the process of providing administrative and management (Fig. 4) and financial support.

A fundamental feature of the process of supporting the administrative and management process is the concentration of information about employees and organizations capable of providing assistance and ensuring the sustainable functioning of the Hackathon-ecosystem of the university. The switch of this process is the innovation and technology center, which also performs control and accounting functions in the field of organizing the work of the University Hackathon. The main task of this center is the accumulation of the most significant and necessary information for ensuring this process, which is provided upon request to all interested parties.

Financial support of the Hackathon-ecosystem to the university, can be done through the mechanism of subcontracting, so that the placement of the company will be carried out on the basis of a number of other specialized jobs, which partly work on various projects, which can be won without in the middle at the university. Order of contracting, as well as the possibility of direct financial support to Hackathon through state-funded funds to the university or transfer from the acquisition of technological possession, necessary for the establishment of activities. A direct financial support to the Hackathon University is seldom and less for the mind.

The fourth functional process is the process of administrative and managerial control. The main task of this process is the accumulation of information about the activity of Hahkaton-ecosystem to the university.

Source: suggested by the authors.

Figure 4. Algorithm of the provisioning process administrative and managerial support of the Hackathon-ecosystem of the university

Especially for the process of administrative and managerial control of the Hackathon-ecosystem of the university, you can choose an analysis of information about the results of the activity of stretching the stars. This information can be accumulated in the innovation-technological center and then given to the vice-rector for scientific and innovative activities on the request.

Follow-up algorithms to the mechanism of organizational and managerial support to Hackathon-University can lead to obvious problems, as far as possible to add to the fundamental problem of the functioning of the Hackathon-ecosystem of the University, and, as a result, effectiveness. At the table 2 presentation of the problem to the complex of organizational and administrative support of the Hakanon-ecosystem university with comments and explanations.

Table 2

Potential problems of the organizational and management support mechanism of the Hackathon Ecosystem of the university

Functional area of the complex	Potential Problem	Comment on the problem
Support for the administrative process	The complexity of the administrative and managerial process	The problem of administrative and managerial activity is predetermined by the peculiarity of the functioning of the Hackathon ecosystem due to its conceptual features
	The need to independently search for external specialists	The problem of finding external specialists in order to attract them to work in the organization determines the moment the organization enters the market, as well as the efficiency and effectiveness of their commercial activities.
Financial support	Lack of a unified mechanism for assessing the cost structure	The problem of assessing the actual and prospective costs of doing business can lead to a misunderstanding of its essence and content, which will ultimately lead to the impossibility of further doing business and searching for investors.
Administrative and managerial controlling	Passivity in collecting information about the activities of the Hackathon ecosystem	Passive collection of information creates the problem of the adequacy and timeliness of the decisions of the university administration regarding the activities of the Hackathon ecosystem
	Lack of a system for analytical performance evaluation	The lack of a system for analytical evaluation of the results of the activities of the Hackathon ecosystem can lead to the impossibility of promptly changing the administrative, managerial, production, financial and other policies adopted in the activities of the organization in the event of a crisis.

Source: suggested by the authors.

Conclusions and prospects for further research. Submission at the table 2 problems of the mechanism of organizational and managerial support of the Hackathon-ecosystem for the university are considered to be systemic problems, the culmination of which is in line with the problem of functioning and development of the Hackathon University, and, as a result, its effectiveness. Thus, at the initial stage, it is necessary to analyze the aspect of problematic functioning and the development of the Hackathon-ecosystem for the university as an aggregate display.

References

1. Groen, D., Calderhead, B. (2015). Cutting Edge: Science hackathons for developing interdisciplinary research and collaborations. *eLife*, 4, e09944. <https://doi.org/10.7554/eLife.09944>.

Література

1. Groen D., Calderhead B. Cutting Edge: Science hackathons for developing interdisciplinary research and collaborations. *eLife*. 2015. 4. e09944. <https://doi.org/10.7554/eLife.09944>.

2. Hanushchak-Yefimenko, L. (2021). Using the Hackathon ecosystem as an effective tool for managing the competitiveness of an institution of higher education. *Management*, 1(33), 75–73. DOI: 10.30757/2515-3206.2021.1.7.
3. Lepeyko, T., Oviechkina, O., Shkoda, M., Babiy, L., Goncharenko, I. (2023). The security aspect of the modeling of financial monitoring and accounting of the innovation cluster economic activity. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 42, 388–398.
4. Linnell, N., Figueira, S., Chintala, N. et al. (2015). Hack for the homeless: A humanitarian technology hackathon. In: *Global Humanitarian Technology Conference (GHTC), IEEE*, 577–575. URL: <http://ieeexplore.ieee.org/document/6770351/?reload=true>.
5. Nifatova, O., Lutska, T., Shcherbak, V., Ganushchak-Yefimenko, L., Krakhmalova, N., Goncharenko, I., Shkoda, M. (2022). The impact of the state of the ecosystem on the quality of produced organic products in a sustainable development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 44(1), 20–30. <https://doi.org/10.15544/mts.2022.03>.
6. Shkoda, M. S. (2022). Osoblyvosti ekonomichnoi intehratsii v konteksti rozvytku partnerstva mizh orhanizatsiiamy yak hospodarskymy subiektamy [Peculiarities of economic integration in the context of the development of partnership between organizations as economic subjects]. *Zhurnal stratehichnykh ekonomichnykh doslidzhen = Journal of Strategic Economic Research*, (3), 81–91 [in Ukrainian].
7. Stoltzfus, A., Rosenberg, M., Lapp, H. et al. (2017). Community and Code: Nine Lessons from Nine NESCent Hackathons. F1000 Research. DOI: 10.12677/f1000research.11527.1.
8. Voronina, V., Voronko-Nevidnycha, T., Klymenchukova, N., Chynchyk, A., Shkoda, M. (2022). Strategic management of enterprises competitive advantages of innovation-oriented economy branches. *Journal of Hygienic Engineering and Design*, 40, 279–285.
2. Hanushchak-Yefimenko L. Using the Hackathon ecosystem as an effective tool for managing the competitiveness of an institution of higher education. *Management*. 2021. 1(33). P. 75–73. DOI: 10.30757/2515-3206.2021.1.7.
3. Lepeyko T., Oviechkina O., Shkoda M., Babiy L., Goncharenko I. The security aspect of the modeling of financial monitoring and accounting of the innovation cluster economic activity. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2023. 42. P. 388–398.
4. Linnell N., Figueira S., Chintala N. et al. Hack for the homeless: A humanitarian technology hackathon. In: *Global Humanitarian Technology Conference (GHTC), IEEE*. 2015. P. 577–575. URL: <http://ieeexplore.ieee.org/document/6770351/?reload=true>.
5. Nifatova O., Lutska T., Shcherbak V., Ganushchak-Yefimenko L., Krakhmalova N., Goncharenko I., Shkoda M. (2022). The impact of the state of the ecosystem on the quality of produced organic products in a sustainable development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*, 44(1), 20–30. <https://doi.org/10.15544/mts.2022.03>
6. Шкода М. С. Особливості економічної інтеграції в контексті розвитку партнерства між організаціями як господарськими суб'єктами. *Журнал стратегічних економічних досліджень*. 2022. № 3(8). С. 81–91.
7. Stoltzfus A., Rosenberg M., Lapp H. et al. (2017). Community and Code: Nine Lessons from Nine NESCent Hackathons. F1000 Research. 2017. DOI: 10.12677/f1000research.11527.1.
8. Voronina V., Voronko-Nevidnycha T., Klymenchukova N., Chynchyk A., Shkoda M. Strategic management of enterprises competitive advantages of innovation-oriented economy branches. *Journal of Hygienic Engineering and Design*. 2022.

9. Gryshchenko, I. M. (2015). Pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti vyshchykh navchalnykh zakladiv yak peredumova zabezpechennia potreb rynku pratsi [Increasing the efficiency of higher education institutions as a prerequisite for meeting the needs of the labor market]. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleattia = Labor market and population employment*, 2, 32–35 [in Ukrainian].

10. Zhurko, T. O. (2016). Optymizatsiia uzghodzhennia interesiv firmy ta ZVO v protsesi innovatsiinoi diialnosti [Optimizing the coordination of the interests of the company and ZVO in the process of innovative activity]. *Aktualni problemy ekonomiky = Actual problems of economics*, 7, 577–575 [in Ukrainian].

40. P. 279–285.

9. Грищенко І. М. Підвищення ефективності діяльності вищих навчальних закладів як передумова забезпечення потреб ринку праці. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2015. № 2. С. 32–35.

10. Журко Т. О. Оптимізація узгодження інтересів фірми та ЗВО в процесі інноваційної діяльності. *Актуальні проблеми економіки*. 2016. № 7. С. 577–575.

УДК 330.342.3

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.12

Інна М. Рєпіна, Іван О. Востряков

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, Україна

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЯКІСТЬ ПРОДУКЦІЇ

У статті за допомоги еволюційного підходу досліджено шлях розвитку концепції сталого розвитку та її вплив на якість продукції. У XXI ст. парадигма сталого розвитку є панівною доктриною розвитку людської цивілізації. Це обумовлює актуалізацію дослідження її результативності в бізнесі на відміну від інших, традиційних вже теорій бізнес-організацій. Результати дослідження формувалися на основі застосування методів аналізу, синтезу, класифікації, індукції, вимірювання й порівняння. Також в ході роботи використовувалися аналітичні, економіко-математичні, матричні, експертні та бальні методи, впроваджувалася методика ранжування. Систематизовано підходи до визначення сутності дефініції «сталий розвиток» та доповнено їх за рахунок виокремлення протипротивоположного підходу в основі якого лежить прагнення до забезпечення захисту соціо-еколого-економічних систем від негативного впливу зовнішнього середовища (в тому числі, загроз викликаних пандемією COVID19 та геополітичними конфліктами) та створення передумов збереження динаміки їх розвитку. Розглянуто роль кожного з трьох напрямів реалізації концепції сталого розвитку в бізнесі. Запропоновано технологію оцінювання рівня сталого розвитку компаній індустрії краси на основі показників стандартів GRI запроваджених Глобальною Радою зі стандартів у сфері сталого розвитку (GSSB). У якості результуючого показника рівня сталого розвитку (LSD) використано суму отриманих результатів за індикаторами GRI. Реалізація запропонованого підходу до оцінювання результативності побудови бізнес-моделі компанії на засадах сталого розвитку сприяє формуванню соціально-відповідального ставлення до ролі бізнесу в забезпеченні розвитку соціо-еколого-економічної системи країни, в якій цей бізнес функціонує.

Ключові слова: сталий розвиток; концепція; соціо-еколого-економічна система; результативність; стандарти GRI; нефінансова звітність; якість продукції; цінності.

Inna M. Riepina, Ivan O. Vostriakov

Vadym Hetman Kyiv National University of Economics, Ukraine

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND ITS IMPACT ON PRODUCT QUALITY

The article examines the development of sustainable development concept and its impact on product quality using an evolutionary approach. In the 21st century the paradigm of sustainable development is the dominant doctrine of the development of human civilization. This determines the actualization of the study of its effectiveness in business, in contrast to other, already traditional theories of business organizations. The research results were formed using different methods, such as: classification, induction, measurement, comparison, analysis and synthesis. Analytical, economic-mathematical, matrix, expert and scoring methods were also used during the work, and the ranking method was implemented. Approaches to determining the essence of the definition "sustainable development" have been systematized and supplemented by highlighting the anti-entropy approach, which is based on the desire to ensure the protection of socio-ecological and economic systems from the negative impact of external environment (including threats caused by the COVID19 pandemic and geo-political conflicts) and creation of prerequisites for preserving the dynamics of their development. The role of each of the three implementation areas of of sustainable development concept in business is considered. Method for assessing the sustainable development level of a company in the beauty industry based on the indicators of the GRI standards introduced

by the Global Sustainability Standards Board (GSSB) is proposed. The sum of the results obtained according to the GRI indicators was used as the resulting indicator of the level of sustainable development (LSD). Implementation of the proposed approach for assessing the effectiveness of creating a company's business model based on sustainable development contributes to the formation of a socially responsible attitude to the role of business in ensuring the development of the economic and socio-ecological system of the country in which this business operates.

Keywords: sustainable development; concept; socio-ecological-economic system; performance; GRI standards; non-financial reporting; product quality; values.

Постановка проблеми. Загострення на сучасному етапі цивілізаційного розвитку соціальних, економічних та екологічних проблем підштовхує людство до усвідомлення актуальності опрацювання концептуальних положень сталого розвитку та пошуку методичних підходів до оцінювання результативності їх впровадження в бізнесі. Завдяки веденню бізнесу на засадах сталого розвитку стає можливим взаємне узгодження як економічних, екологічних так і соціальних чинників розвитку. В результаті зникає дилема вибору між захистом довкілля, капіталізацією та здоров'ям населення, тому що потреби й обмеження стають похідними проблемами від захисту довкілля, економічного зростання і соціальних інтересів.

На сьогодні в контексті таких процесів, як обмеженість ресурсів, питання екологічної катастрофи, боротьба світу зі світовою пандемією коронавірусу, актуальним постає забезпечення реалізації концепції сталого розвитку підприємств будь-якої галузі. Пріоритетними в цьому питанні є визначення з точки підходу економіки конструктивних важливих для всіх ланок бізнесу засад. Сьогодні основою будь-якої економіки є бізнес, тому дуже важливим є вивчення еволюції концепції сталого розвитку підприємств. Оскільки підприємство є частиною економічної системи, збалансоване функціонування різних його компонентів є ключем до забезпечення сталого розвитку більш глобалізованої системи.

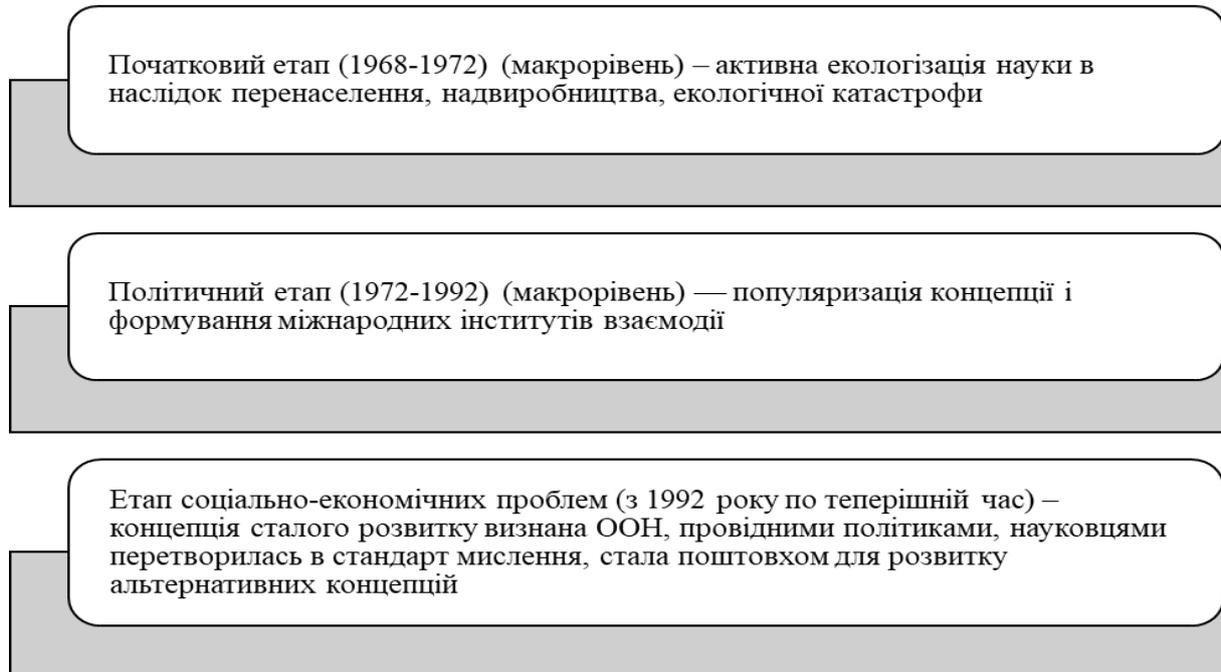
Аналіз джерел, досліджень та публікацій. Сучасний етап розвитку людської цивілізації вирізняється стрімкими змінами в усіх сферах життєдіяльності людини, які часто взаємопов'язані, динамічно поширюються, підсилюють одна одну та характеризуються значною мірою непередбачуваності. Для подальшого розвитку суспільства деякі зміни несуть суттєві загрози. Тому сталий розвиток є однією з найважливіших сфер розвитку в сучасному світі, дослідженню якого науковці почали приділяти більше уваги. Свій внесок у розробку теорії сталого розвитку внесли такі науковці: Дж. Аткинсон, Г.Х. Брунтланд, Г. Дейлі, Ф. Джовані, А. Оніші, М. Котабі, Б. Хьюс, О. Амоша, В. Вернадського, Д. Калюжного, Л. Корнійчук, О. Кузнецов, Л. Мельник, І. Тарасенко, С. Чернишов, С. Федіна та багатьох інших [1–6]. Проте питання оцінювання результативності управління підприємствами на засадах концепції сталого розвитку потребують подальшого дослідження та пошуку результатуючого показника. Саме цим питанням і присвячена дана стаття.

Мета дослідження. Метою даної статті є розгляд еволюції становлення концепції сталого розвитку, пошук дієвих методів оцінювання її результативності та визначення взаємозв'язку між сталим розвитком та якістю продукції.

Виклад основних результатів та його обґрунтування. Концепція сталого розвитку нині визнається всіма державами-членами Організації Об'єднаних Націй як один із пріоритетів людства і має бути імplementована на національному та глобальному рівнях. Шлях еволюції цієї концепції показаний на рис. 1.

Термін «сталий розвиток» в економічній науці був запропонований бізнес-спільнотою і за останні десятиліття набув вжитку у корпоративних виданнях та офіційних політичних та

економічних документах усіх рівнів. Протягом останніх десятиліть найвпливовіші міжнародні організації виділили питання сталого розвитку пріоритетним.

Джерело: складено автором на основі [31, с. 43].

Рис. 1. Етапи еволюції концепції сталого розвитку

Концепція сталого розвитку йде еволюційним шляхом, який можна розділити на три етапи: виникнення ідеї, популяризація та вдосконалення ідеї. В даний час можна визначити характеристики наступних підходів і теорій, що розкривають зміст визначення «сталий розвиток». Це показано в табл. 1.

На основі проведеного аналізу підходів та теорій визначення сутності дефініції «сталий розвиток» пропонуємо виокремити новий підхід – протиентропійний. В основі даного підходу має лежати прагнення до забезпечення захисту соціо-еколого-економічних систем від негативного впливу зовнішнього середовища (наприклад, загроз викликаних пандемією COVID19, геополітичними конфліктами) та створення передумов збереження динаміки їх розвитку. Ми маємо визнати, що бізнес за останні два роки суттєво змінився під впливом цих факторів. Індустрія краси зазнала руйнівного впливу через зміну купівельних пріоритетів у споживачів, які висувають вимоги до якості та екологічної безпеки продукції, а також етичності її виготовлення. Тому, на нашу думку, виокремлення протиентропійного підходу у розумінні сутності дефініції «сталий розвиток» є актуальним питанням і має логічне підґрунтя.

Слід зазначити, що концепція сталого розвитку побудована на виділенні й реалізації у процесі ведення бізнесу трьох напрямів: економічного, соціального та екологічного. Ці три напрями взаємодіють між собою, створюючи особливу значимість зв'язку й взаємозалежності підтримки стійкості всієї системи [5, С. 118].

Отже, перший компонент в економічному аспекті відображає складання концепції сталого розвитку на основі неокласичної теорії, за якою вся сукупність можливості суспільства з виробництва доходу вважається обмеженою умовою зберігання загального капіталу. Це демонструє структурну потребу застосування наявних у суспільства обмежених ресурсів та використання природозберігаючих технологій та виробництва.

Таблиця 1

Підходи та теорії до розуміння дефініції «сталий розвиток»

№	Підходи та теорії	Ключова теза, щодо розкриття сутності дефініції «сталий розвиток»
1	Антропоцентричний підхід	Механізм збалансованого вирішення комплексу задач соціально-економічного характеру в аспекті суспільного розвитку у майбутньому, збереження природно-ресурсного потенціалу країни та сприятливих умов довкілля
2	Еволюційно-циклічна теорія та теорія динамічної рівноваги	Напрямок в науковій теорії, де фундаментом дослідження виступають питання перетворень в системі розвитку суспільних відносин
3	Неокласичний підхід	Результативність втілення нових технологій та інноваційне впровадження в підприємницьку діяльність нових напрямів ведення бізнесу в умовах запровадження саморегуляційних ринкових механізмів
4	Неокенсіанський підхід	Обов'язковість реалізації вимоги щодо втілення концепції ринкового механізму в поєднанні з організацією державного регулювання економічних процесів на законодавчому рівні
5	Системний підхід	Дослідження впливу суспільної, економічної, соціальної та науково-технічної системи
6	Інституціональний підхід	Сутність підходу в ефективності запровадження адекватних інституційних заходів, спрямованих на його забезпечення в результаті отримання підвищення якості ведення підприємства (бізнесу)
7	Інфраструктурний підхід	Забезпечення формування гнучкого інваріантного (незмінюваного) інфраструктурного механізму забезпечення інноваційного типу сталого розвитку кожного елементу соціальної системи
8	Протиентропійний підхід (запропоновано авторами)	Забезпечення захисту соціо-еколого-економічних систем від негативного впливу зовнішнього середовища (в тому числі, загроз викликаних пандемією COVID19 та геополітичними конфліктами) та створення передумов збереження динаміки їх розвитку

Джерело: складено автором на основі [4, с. 320].

Соціальний компонент сталого розвитку містить у своєму фокусі неекономічні інтереси індивіда. Він охоплює цілий діапазон прав людини як індивідуальних, так і колективних, охоплюючи аспекти корпоративного менеджменту, а також коло завдань щодо підтримки балансу суспільних та культурних систем, примноження гуманітарних цінностей сучасного суспільства. Базова ідея сталого розвитку полягає в соціальній стійкості, що виходить з принципу «міжпоколінської справедливості», який вказує на те, що майбутні покоління також повинні мати доступ до соціальних ресурсів.

У цьому аспекті необхідною складовою соціальної стійкості є правильний розподіл благ. Досягнення стійкості є складним процесом створення ефективної системи прийняття важливих рішень, що неможливо без врахування досвіду суспільного розвитку, заснованого на плюралізмі і загальнолюдських цінностях. У межах концепції сталого розвитку людина виступає суб'єктом та активним куратором розвитку.

Соціально-стійкий розвиток вважається обов'язковою частиною економічних рішень, хоча в переважній більшості його цінностей має місце протиріччя принципам економічного розвитку. Зокрема, різноманітні нюанси соціальної стійкості висвітлюються в межах «соціально відповідального інвестування» (Social Responsible Investment – SRI). До числа

часто застосовуваних інвесторами соціальних критеріїв стійкості відносяться: прозорість і структура управління бізнесом, права людини, характеристики суспільних і трудових відносин, безпека та якість продукції.

Екологічний елемент виступав основною ідеєю концепції сталого розвитку (ця ідея вважається справедливою, адже природний капітал був і в найближчому майбутньому стане базисом становлення цивілізації). Екологічний аспект покликаний гарантувати охорону навколишнього природного середовища, екологічну безпечність готового продукту, етичність та прозорість ведення бізнесу у процесі їх взаємодії з економічними та соціальними системами. Сталий розвиток передбачає виробництво якісної продукції та екологізацію процесу її виробництва.

Задача пошуку показників сталого розвитку передбачає визначення рівня збалансованості функціонування соціо–еколого–економічних систем. Міжнародні організації мають напрацювання щодо визначення достатньо великої кількості таких показників [6]. Зокрема, Організація Об'єднаних Націй запропонувала такий показник, як «адаптований екологічно чистий внутрішній продукт» (ЕЧВП), який розраховується вирахуванням з валового внутрішнього продукту вартості видобутих ресурсів та нанесеної шкоди довкіллю в наслідок забруднення води і повітря. Світовий банк визначає показник «істинних заощаджень», який призначений для коригування з екологічних міркувань валових накопичень в країнах світу. Деякими іншими інституціями також запропоновані такі показники як «екологічний слід», «індекс екологічної стійкості», індекс «живої планети», та ін. На сьогоднішній день має місце неповною мірою сформульована теоретична обґрунтованість цих показників, що значно ускладнює їх порівняння та комбінування задля визначення загального індексу, який би дав змогу робити об'єктивні висновки щодо стійкості екологічних, соціальних і економічних систем. На наш погляд, в якості узагальнюючих показників діяльності підприємств та організацій доцільно використовувати показники Глобальної Ініціативи зі звітності (GRI), які наводяться в нефінансових звітах суб'єктів господарювання.

Протягом 2000–2013 рр. Глобальна Рада зі стандартів у сфері сталого розвитку (GSSB) випустила 4 покоління стандартів GRI (рис. 2). Кожна версія стандартів від G1 до G4 формувалася на основі попередніх версій з врахуванням відгуків компаній-користувачів та практичних напрацювань. Заплановано перехід від Керівництва GRI G4 до модульних стандартів GRI зі звітності у сфері сталого розвитку [7, 8].

Використання такої системи звітування призводить до зміни цінностей, переосмислення досягнутих результатів діяльності та переходу до соціально-відповідального управління компанією. На рис. 3 наведено алгоритм підготовки звіту зі сталого розвитку за стандартами GRI.

Питання цінностей суспільства є одними з найбільш важливих та актуальних, адже достатньо велика кількість країн на сьогоднішній день проходять надзвичайно складну фазу свого історичного розвитку, яка передбачає відмову від традиційного суспільства з проявами авторитаризму і корупції, та переходу до соціально орієнтованого суспільства та демократичної держави. В цих країнах відбувається активна зміна ціннісних систем, які є наріжним каменем суспільства і держави. Проведемо аналіз анонсованих компаніями Estée Lauder, Unilever, та Henkel власних систем цінностей та результатів їх діяльності за показниками GRI (табл. 2). У якості результуючого показника рівня сталого розвитку (LSD) пропонуємо використовувати суму отриманих результатів за індикаторами GRI:

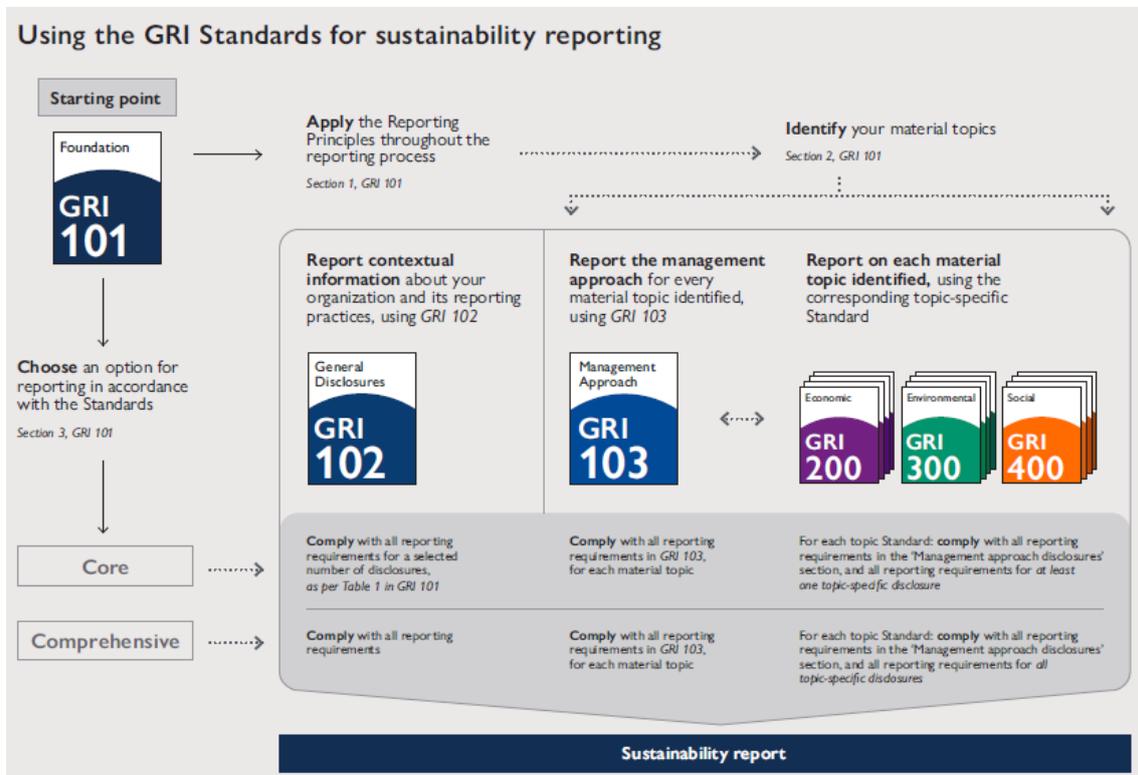
$$LSD = \Sigma_{GRI\ 102} + \Sigma_{GRI\ 103} + \Sigma_{GRI\ 200} + \Sigma_{GRI\ 300} + \Sigma_{GRI\ 400}, \quad (1)$$

де GRI 102 – контекстні результати; GRI 103 – управлінські результати; GRI 200 – економічні результати; GRI 300 – екологічні результати; GRI 400 – соціальні результати.

Джерело: [12–14].

Рис. 2. Система стандартів GRI

Джерело: [12, 13].

Рис. 3. Алгоритм підготовки звіту з сталого розвитку за стандартами GRI

Таблиця 2

Цінності та показники GRI компаній Estée Lauder, Unilever та Henkel

Підприємство	Цінності	Показники GRI**				
		GRI 102	GRI 103	GRI 200	GRI 300	GRI 400
Estée Lauder	Повага до особистості Безкомпромісна етика Чесність Щедрість духу Безстрашна наполегливість	102-1:20, 22:25, 27, 35, 36, 40:56	103-1:3	201-1:2	302-1:3 303-3:5 305-1:5 306-3:5 307-1 308-1	401-2 403-1:7, 9 404-2 405-1 414-1 415-1 416-1 417-1
	LSD*: 78	42	3	2	16	15
Unilever	Створення сталого бізнесу Впровадження нової культури гігієни Виховання нових поколінь	102-1:14, 16, 18, 40:56	103-1:3	201-1:3 203-2 205-3 206-1	301-1:2 302-1, 3:5 303-1:5 305-1:7 306-2 308-1:2	401-1 403-1:10 404-1:2 405-1:2 406-1 407-1 409-1 413-1 414-1:2 415-1 416-1
	LSD*: 84	33	3	6	21	21
Henkel	Наші клієнти і споживачі є основним пріоритетом діяльності компанії. Ми цінуємо, ставимо амбітні цілі та заохочуємо наших співробітників. Ми здійснюємо успішну позиції у сфері стійкого розвитку. Стійку фінансову діяльність. Ми будуємо наше майбутнє на основі принципів сімейного бізнесу.	102-1:16, 18, 40:56	103-1:3	201-2 205-2:3	302-1:5 303-1:2, 5 305-1:7 306-1:3 307-1 308-1	401-1:2 402-1 403-1:2, 4 404-1:3 405-1 407-1 411-1 414-1 415-1 416-1
	LSD*: 75	34	3	3	20	15

* запропоновано автором.

** складено автором за даними нефінансових звітів підприємств [9–11].

За результатами проведеного аналізу найбільший показник рівня сталого розвитку (LSD) серед трьох компаній індустрії краси отримує компанія Unilever (LSD = 84). Друге місце за компанією Estée Lauder (LSD = 78), а третє посідає Henkel (LSD = 75). Перевагою даного методу є відсутність високого рівня суб'єктивності зовнішніх експертів. Сама

компанія надає переконливі факти отримання того, чи іншого результату за показниками GRI.

Також варто додати, що сучасна система розвитку як економіки в цілому, так і бізнесу зокрема, прямо залежить від всіх аспектів регіональних економік в розрізі їх структурних складових. Стан світової економіки показує гостру потребу в формуванні нових підходів щодо можливості комплексного усвідомлення поєднання ефективності інтересів господарюючих суб'єктів та суспільства в контексті раціоналізації бізнесу, а саме – сукупність норм та процесів, виходячи із обмеженості ресурсів, взаємозв'язку економічної системи, суспільних інтересів та екологічної безпеки.

Висновки. У підсумку слід зазначити, що практика сучасного бізнесу доводить, що нині формується нова система цінностей, яка передбачає чітку орієнтацію на значні ціннісні досягнення, моральне оздоровлення суспільства, виробництво якісної, безпечної продукції, виготовленої з дотриманням етичних та моральних норм, підвищення ролі цінностей та культури громадянського суспільства в загальному розвитку нації порівняно з цінностями держави. В Україні лише деякі компанії вважають за необхідне скласти звіт про сталий розвиток, адже мало хто може цим розвитком похвалитися. Але впровадження такої звітності є значним рухом у напрямі дотримання європейських стандартів ведення бізнесу. А ще це також чіткий сигнал стейкхолдерам, в першу чергу інвесторам, про те, що підприємство має план розвитку на довгострокову перспективу, турбується про якість продукції, що виробляється, та свою репутацію на ринку, а значить, заслуговує на довіру.

References

Література

1. Deili, H. (2002). *Poza zrostanniam: ekonomichna teoriia staloho rozvytku* [Beyond Growth: An Economic Theory of Sustainable Development]. Kyiv: Intelsfera. 312 p. [in Ukrainian].
1. Дейлі Г. *Поза зростанням: економічна теорія сталого розвитку*. Київ: Інтелсфера, 2002. 312 с.
2. Jovane, F., Yoshikawa, H. (2008). The incoming global technological and industrial revolution towards competitive sustainable manufacturing. *CIRP Annals – Manufacturing Technology*, Vol. 57, Iss, 2, P. 641–659.
2. Jovane F., Yoshikawa H. The incoming global technological and industrial revolution towards competitive sustainable manufacturing. *CIRP Annals – Manufacturing Technology*. 2008. Vol. 57, Iss. 2. P. 641–659.
3. Dovhan, L. Ye., Pastukhova, V. V., Savchuk, L. M. (2014). *Upravlinnia korporatsiiamy* [Management of corporations]. Kyiv: Politekhnikha [in Ukrainian].
3. Довгань Л. Є., Пастухова В. В., Савчук Л. М. *Управління корпораціями*. Київ: Політехніка, 2014.
4. Kmoliar, L. H. (2018). *Doslidzhennia tendentsii rozvytku kadrovoho potentsialu na promyslovykh pidpriemstvakh Ukrainy* [Study of the trend of development of personnel potential at industrial enterprises of Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava = Economy and the state*, № 5, P. 96–99 [in Ukrainian].
4. Кмоляр Л. Г. *Дослідження тенденції розвитку кадрового потенціалу на промислових підприємствах України*. *Економіка та держава*. 2018. № 5. С. 96–99.
5. Chernyshov, S. B. (2018). *Skladovi kontseptsii staloho rozvytku* [Constituent concepts of sustainable development]. *Naukovyi visnyk DZ Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka = Scientific Bulletin of the Department of Luhansk Taras Shevchenko National University*, P. 108–119 [in Ukrainian].
5. Чернишов С. Б. *Складові концепції сталого розвитку*. *Науковий вісник ДЗ Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. 2018. С. 108–119.

6. Vasylenko, S. V. (2019). Korporatyvna kultura yak instrument efektyvnoho upravlinnia personalom firmy [Corporate culture as a tool of effective personnel management of the compan]. *Visnyk Poltavskoho natsionalnoho universytetu. Serii: ekonomika ta biznes: suchasni realii = Bulletin of the Poltava National University. Series: Economy and business: modern realities*, № 12 (22), P. 131–139 [in Ukrainian].
7. Standarty GRI: zvitnist u zrozumilomu dlia investoriv vyhliadi [GRI standards: reporting in an understandable form for investors]. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001041 [in Ukrainian].
8. GRI Universal Standards: GRI 101, GRI 102, and GRI 103. Exposure draft. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/media/2605/universal-exposure-draft.pdf>
9. Beauty Inspired, Values Driven Our Fiscal 2021 Social Impact and Sustainability Report. URL: https://media.elcompanies.com/files/e/estee-lauder-companies/universal/our-commitments/2021-ss-report/elc-socialimpact-sustainability-report-fy21.pdf?_ga=2.67311633.1815410347.1644239354-982258337.1644239354&_gl=1*y48pz2*_ga*OTgyMjU4MzM3LjE2NDQyMzkzNTQ.*_ga_V9QZ4PSDRY*MTY0NDMyNDE5NC4yLjAuMTY0NDMyNDE5OC41Ng
10. UNILEVER GRI Content Index. URL: <https://www.unilever.com/files/origin/10f137cdc367204a73430deb8dfbc21e64c78f68.pdf/unilever-gri-index-2020-final.pdf>
11. Henkel Sustainability Report 2020 Annex. URL: <https://www.henkel.com/resource/blob/1040456/486b96488d0c9c9316e2a93c2316f924/data/2020-sustainability-report-annex.pdf>
12. Section 10.3: Global reporting initiative (GRI). URL: <https://csmathsg.com/course-content/week-10/section-10-3-global-reporting-initiative-gri/>
13. GRI (2018). Consolidated Set of GRI Sustainability Reporting Standards 2018, Amsterdam. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4982561/mod_resource/content/1/gri-standards-consolidated-2018.pdf
6. Василенко С. В. Корпоративна культура як інструмент ефективного управління персоналом фірми. *Вісник Полтавського національного університету. Серія: економіка та бізнес: сучасні реалії*. 2019. № 12 (22). С. 131–139.
7. Стандарти GRI: звітність у зрозумілому для інвесторів вигляді. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/FZ001041.
8. GRI Universal Standards: GRI 101, GRI 102, and GRI 103. Exposure draft. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/media/2605/universal-exposure-draft.pdf>
9. Beauty Inspired, Values Driven Our Fiscal 2021 Social Impact and Sustainability Report. URL: https://media.elcompanies.com/files/e/estee-lauder-companies/universal/our-commitments/2021-ss-report/elc-socialimpact-sustainability-report-fy21.pdf?_ga=2.67311633.1815410347.1644239354-982258337.1644239354&_gl=1*y48pz2*_ga*OTgyMjU4MzM3LjE2NDQyMzkzNTQ.*_ga_V9QZ4PSDRY*MTY0NDMyNDE5NC4yLjAuMTY0NDMyNDE5OC41Ng
10. UNILEVER GRI Content Index. URL: <https://www.unilever.com/files/origin/10f137cdc367204a73430deb8dfbc21e64c78f68.pdf/unilever-gri-index-2020-final.pdf>
11. Henkel Sustainability Report 2020 Annex. URL: <https://www.henkel.com/resource/blob/1040456/486b96488d0c9c9316e2a93c2316f924/data/2020-sustainability-report-annex.pdf>
12. Section 10.3: Global reporting initiative (GRI). URL: <https://csmathsg.com/course-content/week-10/section-10-3-global-reporting-initiative-gri/>
13. GRI (2018). Consolidated Set of GRI Sustainability Reporting Standards 2018, Amsterdam. URL: https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/4982561/mod_resource/content/1/gri-standards-consolidated-2018.pdf

14. GRI (2017). Mapping G4 to the GRI Standards – Disclosures – Full Overview, Amsterdam. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/media/1098/mapping-g4-to-the-gri-standards-disclosures-full-overview.pdf>.

pdf.

14. GRI (2017). Mapping G4 to the GRI Standards – Disclosures – Full Overview, Amsterdam. URL: <https://www.globalreporting.org/standards/media/1098/mapping-g4-to-the-gri-standards-disclosures-full-overview.pdf>.

УДК 339.138

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.13

Сергій О. Солнцев, Жанна М. Жигалкевич, Руслан О. Залуцький
Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО МАРКЕТИНГУ

У статті досліджено тенденції розвитку цифрового маркетингу на основі аналізу статистичних даних використання Інтернету та соціальних мереж у 2020–2022 рр. Встановлено, що кількість інтернет користувачів в світі та Україні зокрема стрімко зростає. Зроблено припущення, що одним з важелів збільшення користувачів Інтернету став спалах пандемії COVID-19 і карантинні обмеження, пов'язані з нею. Відстежено, що стрімкого розвитку набули її засоби дистанційного зв'язку. Це призвело до актуалізації масової комунікації у мережі Інтернет, де значну роль відіграють соціальні мережі. Соціальні мережі стали плацом для особистого спілкування та потужним інструментом розвитку бізнесу і просування товару. Зазначено, що завдяки величезній базі користувачів таких мереж, як Facebook та Instagram, рекламодавці можуть охопити мільярди потенційних клієнтів. Визначено роль штучного інтелекту та машинного навчання як необхідних інструментів аналізу та обробки великих об'ємів інформації. На основі аналізу соціальних мереж визначено найпопулярніші додатки: Facebook, Telegram – як платформи зручного і швидкого спілкування; Instagram, TikTok – як можливість зручного перегляду медіа-матеріалів; LinkedIn – як канал зв'язку між потенційними працівниками і роботодавцями; Twitter – як майданчик обміну думками із широким публічним колом людей шляхом текстових постів тощо. Встановлено, що популярність використання соціальних мереж стала основою для виділення найсучаснішого інноваційні підходу до управління маркетингом – інфлюенсерського маркетингу. Під час вивчення експертних даних щодо основних причини використання Інтернету людьми віком від 16 до 64 років виявлено, що більшість користувачів використовують соціальні мережі як канали підтримки зв'язку з рідними і друзями та як засіб для пошуку нових товарів та вивчення нових брендів. Для підвищення ефективності маркетингу соціальних мереж запропоновано перелік рекомендацій. У висновках виділено десять основних тенденцій цифрового маркетингу та обґрунтовано необхідність подальших досліджень щодо розроблення методів адаптивності до інноваційно-технологічних викликів цифрового середовища.

Ключові слова: *Інтернет; інтернет маркетинг; цифровий маркетинг; маркетинг соціальних мереж; користувачі; інфлюенсерський маркетинг.*

Sergii O. Solntsev, Zhanna M. Zhygalkevych, Ruslan O. Zalutskyi
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute", Ukraine
DEVELOPMENT TRENDS OF DIGITAL MARKETING

The article studies the development trends of digital marketing based on the analysis of statistical data on the use of the Internet and social networks in 2020–2022. It has been established that the number of Internet users in the world and Ukraine, in particular, is growing rapidly. It is assumed that one of the levers for increasing Internet users was the outbreak of the COVID-19 pandemic and the quarantine restrictions associated with it. It is traced that the means of remote communication have also received rapid development. This led to the actualization of mass communication on the Internet, where social networks play a significant role. Social networks have become a platform for personal communication and a powerful tool for business development and product promotion. It is noted that thanks to the huge user base of networks such as Facebook and Instagram, advertisers can reach billions of potential customers. The role of artificial intelligence

and machine learning as necessary tools for analyzing and processing large amounts of information is determined. Based on the analysis of social networks, the most popular applications were identified: Facebook, Telegram – as a platform for convenient and fast communication; Instagram, TikTok – as an opportunity to conveniently view media materials; LinkedIn – as a communication channel between potential employees and employers; Twitter – as a platform for exchanging opinions with a wide public circle of people through text posts, etc. It has been established that the popularity of using social networks has become the basis for highlighting the most modern innovative approach to marketing management – influencer marketing. An examination of expert data on the top reasons people aged 16 to 64 use the Internet found that the majority of users utilize social media as a means of keeping in touch with family and friends and as a means of finding new products and exploring new brands. To improve the effectiveness of social media marketing, a list of recommendations is proposed. The conclusions highlight several main trends in digital marketing and substantiate the need for further research on the development methods for expanding adaptability to the innovative and technological challenges of the digital environment.

Keywords: *Internet; internet marketing; digital marketing; social media marketing; users; influencer marketing.*

Постановка проблеми. В умовах стрімкого розвитку цифрових та інформаційних технологій, переходу сучасних організацій та підприємницьких структур до цифрової економіки виникає необхідність більш детально досліджувати інструменти цифрового маркетингу.

Цифровий маркетинг (англ. digital marketing) – це маркетинг, що забезпечує взаємодію з клієнтами та бізнес-партнерами з використанням цифрових інформаційно-комунікаційних технологій та електронних пристроїв [1]. До розповсюджених методів цифрового маркетингу відносяться пошукова оптимізація (SEO), пошуковий маркетинг (SEM), контент-маркетинг, маркетинг впливу, автоматизація контенту, компанійний маркетинг, data-driven маркетинг, e-commerce маркетинг, маркетинг у соціальних мережах (SMM) тощо.

Нові технології взаємодії зі споживачами витісняють традиційні підходи маркетингу, які в умовах сучасності не здатні видати очікуваних високих результатів для бізнесу. Клієнт сьогодні – це клієнт, який контролює інтерактивні онлайн-медіа, контент і процес комунікації. Технології змінюють контекст і практику маркетингу: маркетингологи все частіше змушені працювати в складному та мінливому середовищі, де вони більше не мають повного контролю над повідомленнями. Поведінка клієнтів також змінюється: клієнти втрачають довіру та стають більш критичними, добре поінформованими та проактивними. Нові знання, нові навички та нові підходи потрібні сьогоднішнім і майбутнім маркетингологам не лише для розуміння мінливого маркетингового середовища, яке підтримується технологіями, але й для розуміння та спілкування з новим клієнтом. Саме цифровий маркетинг є швидким інструментом подолання розриву і досягнення порозуміння між брендами та їх аудиторіями.

Аналіз трендів розвитку сучасного цифрового маркетингу є темою цікавою, актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх публікацій. Проблемі впливу цифровізації у сферу маркетингу присвячено значну кількість зарубіжних досліджень. У роботі [1] зазначено, що цифровий маркетинг визначається використанням численних цифрових тактик і каналів для зв'язку з клієнтами там, де вони проводять більшу частину часу – Інтернеті. Відповідно досліджень [2] бізнес буде успішним, якщо він об'єднає онлайн методи з традиційними для більш точного задоволення потреб клієнтів. А з огляду на очікувань щодо отримання результатів і

вимірювання успіху за витрачені на рекламу гроші [3], цифровий маркетинг є більш економічно ефективним для вимірювання рентабельності інвестицій у рекламу.

Актуальність питання цифрового маркетингу відстежується й серед вітчизняних вчених і практиків. У 2017 р. відомим вітчизняним науковцем-маркетологом М. Окландером був заснований науковий журнал «Маркетинг і цифрові технології» для розповсюдження знань про новітні наукові розробки щодо перспективних напрямків модернізації маркетингу, які поєднують маркетинг і цифрові технології [4]. У журналі опубліковано значна кількість статей відомих українських дослідників: С. Ілляшенка, С. Ковальчук, Н. Савицької [5] та інших. Але, враховуючи швидкість технологічного розвитку, тема цифрового маркетингу, зокрема дослідження тенденцій розвитку, потребує поглибленого вивчення.

Мета дослідження. Метою поданої статті є дослідження тенденцій розвитку цифрового маркетингу на основі аналізу статистичних даних використання Інтернету та соціальних мереж.

Вклад основних результатів та їх обґрунтування. Тенденції останніх років свідчать про стрімкий розвиток діджитал складової у житті кожної людини. Наразі складно уявити своє життя без Інтернету та відповідних інструментів пов'язаних з ним. На початок 2022 року встановлено, що більше 62% людей у світі мають доступ до мережі Інтернет, що на 3% більше ніж на початок 2021 року (табл. 1).

Таблиця 1

Огляд кількості Інтернет користувачів

Рік	2020	2021	2022
Світ			
Загальна популяція людей, млн осіб	7,750	7,830	7,910
Кількість людей віком від 16 до 64 років, %	64,90	64,87	64,88
Кількість Інтернет користувачів, %	59	59,5	62,5
Приріст кількості Інтернет користувачів, %	-	+0,5	+3
Україна			
Загальна популяція людей, млн осіб	43,9	43,6	43,3
Кількість людей віком від 16 до 64 років, %	66	65,9	64,5
Кількість Інтернет користувачів, %	63	67,6	71,8
Приріст кількості Інтернет користувачів, %	-	2	1,6

Джерело: систематизовано авторами за даними [6-12].

В Україні показник кількості людей, що мають доступ до Інтернет становить 71,8%, що більше середнього світового показника. Але, в той же час, цей показник є меншим за показник європейських країн, де він сягає більше 85% [8]. Виходячи з цього, можна сказати, що Україна активно розвивається в напрямку цифровізації, проте проблеми цифровізації економічних і управлінських процесів залишаються актуальними.

Одним з важелів збільшення користувачів Інтернет став спалах пандемії і карантинні обмеження, пов'язані з нею. Так, на початок 2020 року 43% населення України активно користувались соціальними мережами. Під впливом пандемія коронавірусу цей показник зріс до 64,6%, тобто майже на 22% (таб. 2).

Стрімкого розвитку набули й засоби дистанційного зв'язку. Це призвело до актуалізації масової комунікації у мережі Інтернет, де значну роль відіграють соціальні мережі. Канали соціальних мереж – це вже не просто спосіб спілкування. На платформах користувачі ведуть сторінки, щоб проявити власну позицію. Вони активно коментують публікації, висловлюють думку щодо всього, що відбувається у світі. Окрім того, з'явилась така група людей як «інфлюенсери», які своїми висловлюваннями можуть впливати на думки

інших людей – їхньої аудиторії. Соціальні мережі стали не лише плацом для особистого спілкування, нині – це потужний інструмент розвитку бізнесу та просування товару.

Таблиця 2

Огляд кількості користувачів соціальних мереж

Рік	2020	2021	2022
Світ			
Кількість користувачів соціальних мереж*, млн	3,800	4,200	4,620
Приріст порівняно з минулим роком, %	-	10,5	10
Кількість користувачів соціальних мереж в порівнянні із загальною кількістю людей, %	49	53,6	58,4
Україна			
Кількість користувачів соціальних мереж*, млн	19	25,7	28
Приріст порівняно з минулим роком, %	-	35,2	8,9
Кількість користувачів соціальних мереж в порівнянні із загальною кількістю людей, %	43	58,9	64,6

*Кількість користувачів може не відображати кількість унікальних індивідумів.

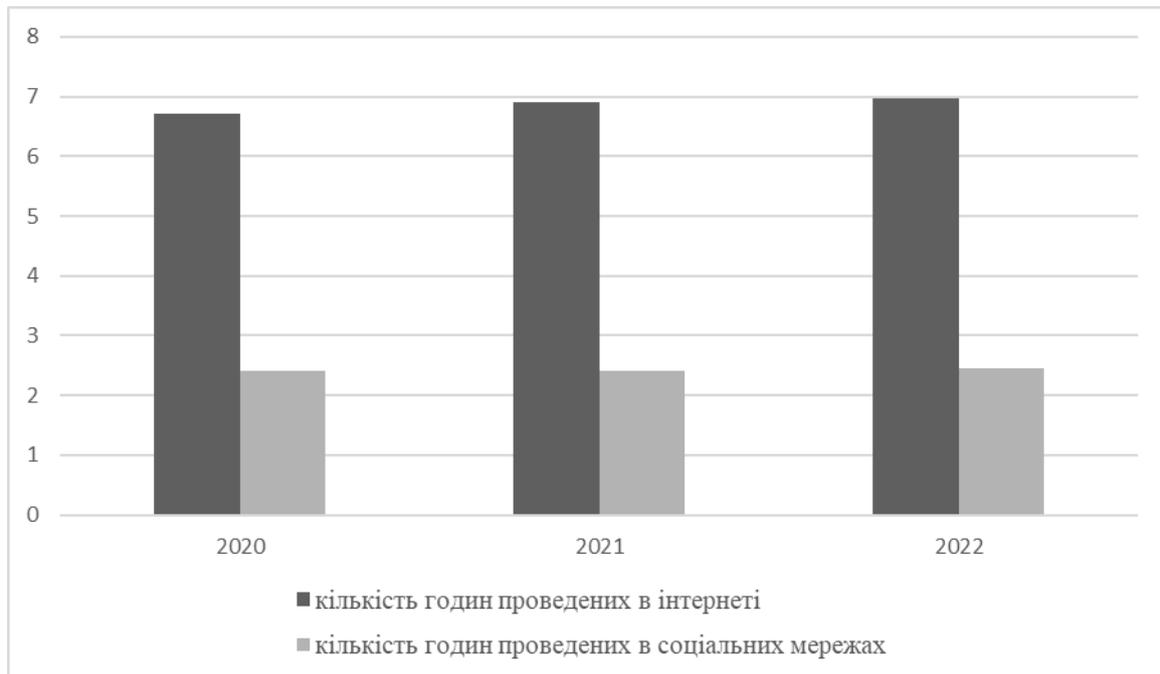
Джерело: систематизовано авторами за даними [6–11]

Відповідно [13], маркетинг у соціальних мережах (SMM)– це комплекс специфічних онлайн-маркетингових заходів, що здійснює вплив на цільову аудиторію через канали соціальних платформ та спрямований на досягнення маркетингових цілей організації або особи (поліпшення якості або чисельності цільової аудиторії; зміни звичок покупки і використання товару; просування бренду/продукту/компанії та підвищення лояльності до нього; залучення нової аудиторії).

За останні кілька років маркетинг у соціальних мережах став однією з найпопулярніших і найуспішніших форм цифрового маркетингу. Завдяки величезній базі користувачів таких мереж, як Facebook та Instagram, рекламодавці можуть охопити мільярди потенційних клієнтів. Серед багатьох переваг використання платформ соціальних медіа в бізнес-цілях професіонали галузі особливо цінують збільшення популярності своїх брендів і продуктів, а також збільшення трафіку на своїх веб-сайтах. Більше 28 млн різних користувачів, що становить більше 64% населення України активно використовують соціальні мережі в своєму повсякденному житті. Це означає, що рекламодавці з великою вірогідністю можуть знайти свою цільову аудиторію серед людей, що використовують соціальні мережі за допомогою інструментів SMM. Більше того, це дозволило легше здобувати інформацію про своїх клієнтів і їх вподобання. Проте, зростання кількості отримуваної інформації стало передумовою виникнення нових потреб, пов'язаних з пошуком інструментів аналізу великих об'ємів інформації, а також – механізмів захисту конфіденційності отриманої інформації. Тому активного розвитку здобули такі інструменти, як штучний інтелект (Artificial Intelligence – AI) та машинне навчання (Machine learning – ML). AI та ML все частіше використовуються для оптимізації та персоналізації цифрових маркетингових зусиль, зокрема, у сферах пошукової оптимізації (SEO), створенні контенту та рекламі.

Ще одним важливим фактором впливу на розроблення маркетингової стратегії в SMM є час, який людина витрачає на Інтернет та соціальні мережі щодня (рис. 1).

За даними дослідження DataReportal [8] на початку 2022 року кожного дня людина в середньому проводить в Інтернеті близько 7 годин, з них близько 35% припадає на користування соціальними мережами. За такий доволі тривалий період часу людина може ознайомитись зі значною кількістю контенту і, відповідно, побачити не одну рекламу.

Джерело: систематизовано авторами за даними [6–8].

Рис. 1. Кількість годин на день проведених в Інтернеті та соціальних мережах людьми у віці від 16 до 64 років

Завдяки великій кількості користувачів соціальних мереж розвиваються різні додатки (табл. 3): Facebook, Telegram – як платформи зручного і швидкого спілкування; Instagram, TikTok – як можливість зручного перегляду медіа-матеріалів; LinkedIn – як канал зв’язку між потенційними працівниками і роботодавцями; Twitter – як майданчик обміну думками із широким публічним колом людей шляхом текстових постів тощо.

Поданий список у табл. 3 не є універсальним для всіх країн, оскільки в кожній надають перевагу різним соціальним мережам. Основним фактором популярності соціальної мережі, призначеної здебільшого для спілкування є місце її зародження. Так, наприклад, в Америці й Канаді найпопулярнішим додатком є Facebook. В Японії – це Line, у країнах Європи – це WhatsApp, в Китаї – це WeChat. За даними SpekaMedia влітку 2022 року в Україні топ найпопулярніших соціальних мереж склали – Youtube, Instagram, Facebook, TikTok та LinkedIn [14].

Популярність використання соціальних мереж стала основою для виділення найсучаснішого інноваційні підходу до управління маркетингом – інфлюенсерського маркетингу.

Інфлюенсерський маркетинг – партнерство з впливовими особами в соціальних мережах для просування продуктів або послуг їх підписникам [16]. У 2022 році інфлюенсерський маркетинг зріс до 16,4 млрд дол. Підприємства отримують 5,2 дол. США рентабельності інвестицій за кожен 1 долар США, витрачений на впливовий маркетинг. Лише з 2016 року кількість пошукових запитів за словосполученням «інфлюенсерський маркетинг» лише в Google зростає на 465%. 90% респондентів вважають впливовий маркетинг ефективною формою маркетингу. 67% брендів використовують Instagram для інфлюенсерського маркетингу. За останні 5 років на ринок вийшли 1360 платформ і агентств, орієнтованих на впливовий маркетинг [17].

Популярність інфлюенсерського маркетингу продовжує зростати, оскільки бренди співпрацюють із впливовими особами на платформах соціальних мереж, таких як Instagram, TikTok і YouTube, для просування своїх продуктів або послуг.

Таблиця 3

Перелік найпопулярніших соціальних мереж в світі в 2022 році

Назва платформи	Кількість активних користувачів на місяць, млн осіб
Facebook	2,910
YouTube	2,562
WhatsApp	2,000
Instagram	1,478
WeChat	1,263
TikTok	1,000
FB Messenger	988
Douyin	600
QQ	574
Sina Welbo	573
Kuaishou	573
Snapchat	557
Telegram	550
Pinterest	444
Twitter	436
Reddit	430

Джерело: складено авторами на основі даних [15].

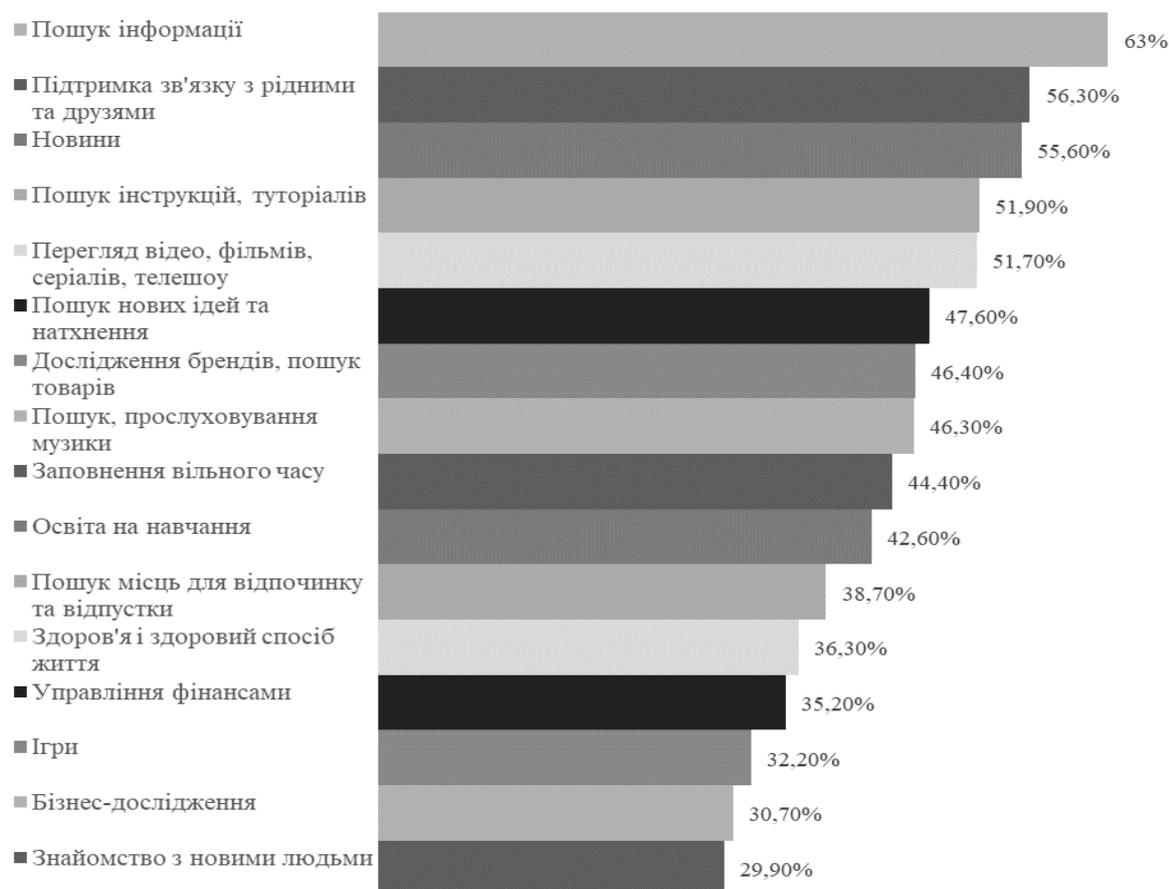
Так, у 2022 році TikTok став шостою за популярністю соціальною мережею з понад 1,5 млрд активних користувачів. На сьогодні понад 3 млрд людей завантажили цей додаток. В аспекті кількості MAU (monthly active users) TikTok обігнав Twitter, Telegram, Reddit, Pinterest і Snapchat. Щодня на TikTok переглядається понад 1 мільярд відео. Станом на січень 2022 року рекламодавці можуть охопити 885 мільйонів користувачів TikTok віком від 18 років [18].

Можливість викладати короткі відео стали невід'ємною частиною стратегій цифрового маркетингу, особливо на таких платформах як Instagram та Snapchat.

Проте, цифровий маркетинг не обмежується лише соціальними мережами, існують й інші причини використання світової мережі Інтернет людьми віком від 16 до 64 років (рис. 2).

З поданої статистики на рис. 2 можна відзначити, що 56,3% Інтернет користувачів використовують соціальні мережі як канали підтримки зв'язку з рідними і друзями, але мають місце й необхідності отримання інформації, щодо останніх новин та місць відпочинку. Такий широкий спектр причин для використання Інтернету надає безліч можливостей для ефективного застосування цифрового маркетингу в компаніях з різною сферою діяльності і різною цільовою аудиторією. Відповідно, інфлюенсери, за допомогою мережі Інтернет, покращують усвідомленість людей в різних питаннях пов'язаних із здоров'ям та навколишнім середовищем. Із зростанням обізнаності споживачів щодо екологічного розвитку у компаній виникає необхідність включати у свої цифрові маркетингові стратегії аспекти сталого розвитку.

Важливо також відзначити, що серед причин використання Інтернет – 46,4% людей вказали, що це засіб для пошуку нових товарів та вивчення нових брендів. Отже, є необхідність враховувати цифровий маркетинг при розробці стратегії просування нових товарів та брендів (табл. 4).

Джерело: [7].

Рис. 2. Основні причини використання Інтернету людьми віком від 16 до 64 років

Таблиця 4

Шляхи ознайомлення з новими брендами серед Інтернет користувачів віком від 16 до 64 років

Канал комунікації	%
Пошукові системи	31,7
Реклама на телебаченні	31,1
Рекомендації від друзів та рідних	28,1
Реклама в соціальних мережах	27,6
Веб-сайти бренду	25,9
Сайти роздрібної торгівлі	23,9
Реклама на веб-сайтах	23,8
Телешоу та фільми	23,6
Рекомендації або коментарі в соціальних мережах	22,8
Сайти відгуків споживачів	22,5
Реклама на телефоні чи планшеті	21,5
Веб-сайти для порівняння товарів різних брендів	19,7
Реклама перед онлайн відео-роліками	18,3
Безкоштовні пробації продукції	17,3
Новини в соціальних мережах бренду	16,5

Джерело: [8].

На сьогодні пошукові системи вже є більш популярним інструментом для пошуку і ознайомлення з новими брендами, ніж реклама на телебаченні. Важливо відзначити розвиток такого інструменту як голосовий пошук. За даними дослідницької групи GlobalWebIndex, зараз у світі більше 25% інтернет користувачів користуються функціями голосового пошуку. І з кожним роком цей відсоток зростає [19]. Реклама в соціальних мережах займає четверту позицію. 27,6% Інтернет користувачів знаходять інформацію про новинки саме завдяки рекламі в соціальних мережах, що вказує на ефективність такого інструменту як SMM.

Окрім реклами в соціальних мережах, для компаній є потреба вести власні сторінки в соціальних мережах і публікувати там інформацію про свої новинки. Адже відповідно даних табл. 4 – 16,5% інтернет користувачів відзначили, що в деяких випадках вони знайомляться з новими брендами саме завдяки наявності таких сторінок.

Для підвищення ефективності SMM, на погляд авторів, необхідно:

- зосереджуватися на створенні якісного контенту, який буде цінним для своєї аудиторії;
- персоналізувати свої повідомлення, щоб створити більш цілеспрямований і привабливий досвід для своєї аудиторії;
- використовувати новітні технології (штучний інтелект, віртуальну та доповнену реальність, голосовий пошук), щоб бути попереду та надавати своїм клієнтам інноваційні рішення, та слідкувати за технологічними тенденціями;
- інвестувати в створення високої присутності в соціальних мережах, яка дозволить зв'язатися зі своєю аудиторією та поділитися історією свого бренду в переконливий і автентичний спосіб;
- використовувати дані для прийняття маркетингових рішень і оптимізації кампаній;
- прагнути будувати щирі стосунки зі своїми клієнтами та розвивати культуру довіри та прозорості у своїй організації.

Висновки та перспективи подальших досліджень. За результатами здійсненого дослідження, було з'ясовано, що кількість Інтернет користувачів закордоном та в Україні має тенденцію до збільшення. Головною причиною стрімкого зростання стала пандемія COVID-19 на початку 2020 року та спричинені нею пришвидшені темпи світової цифровізації.

Визначено, що найпоширенішою причиною використання Інтернету є пошук інформації. А найпопулярнішою форм цифрового маркетингу став маркетинг у соціальних мережах (SMM).

На основі проведеного глибоко аналізу тенденцій розвитку цифрового маркетингу виявлено 10 основних тенденцій, які необхідно враховувати при управлінні цифровим маркетингом на підприємстві, зокрема:

1. Штучний інтелект (AI) і машинне навчання (ML): AI та ML все частіше використовуються для оптимізації та персоналізації цифрових маркетингових зусиль, зокрема в таких сферах, як пошукова оптимізація (SEO), створення контенту та реклама.

2. Оптимізація голосового пошуку. З появою розумних колонок і голосових помічників оптимізація голосового пошуку стала важливою тенденцією в цифровому маркетингу. Це передбачає оптимізацію вмісту та ключових слів для вищого рейтингу в результатах голосового пошуку.

3. Інфлюенсерський маркетинг. Популярність інфлюенсерського маркетингу продовжує зростати, оскільки бренди співпрацюють із впливовими особами на платформах соціальних мереж, таких як Instagram, TikTok і YouTube, для просування своїх продуктів або послуг.

4. Історії в соціальних мережах. Історії в соціальних мережах, які дозволяють користувачам публікувати тимчасовий вміст, який зникає через 24 години, стали важливою

частиною стратегій цифрового маркетингу, особливо на таких платформах, як Instagram і Snapchat.

5. Інтерактивний вміст. Інтерактивний вміст, такий як вікторини, опитування та інтерактивні відео, стає все більш популярним як спосіб взаємодії з аудиторією та забезпечення більш захоплюючого досвіду цифрового маркетингу.

6. Конфіденційність і захист даних. Зі зростанням кількості даних зростає також і важливість конфіденційності та захисту даних. Бренди більше зосереджуються на отриманні чіткої згоди від користувачів і забезпеченні безпеки їхніх даних.

7. Відео-маркетинг. Відео-маркетинг продовжує залишатися важливою тенденцією завдяки поширенню таких платформ, як TikTok, і зростанню популярності потокового відео в прямому ефірі на таких платформах, як Facebook і Instagram.

8. Електронна комерція. Оскільки пандемія COVID-19 спонукає все більше споживачів робити покупки в Інтернеті, електронна комерція стає все більш важливою частиною стратегій цифрового маркетингу. Бренди зосереджуються на створенні безперебійного досвіду електронної комерції, включаючи персоналізовані рекомендації та прості процеси оформлення замовлення.

9. Персоналізація: персоналізація стає все більш важливою в цифровому маркетингу, коли бренди використовують дані та штучний інтелект для створення персоналізованого досвіду для своїх клієнтів, від персоналізованого контенту до персоналізованих рекомендацій щодо продуктів.

10. Екологічний розвиток. Із зростанням обізнаності споживачів щодо екологічного розвитку та зміни клімату бренди більше зосереджуються на своїх зусиллях із сталого розвитку та впроваджують повідомлення щодо сталого розвитку у свої цифрові маркетингові кампанії.

Отже, цифровий маркетинг є економічно ефективним і має великий комерційний вплив на бізнес. Цифрові та соціальні платформи надають можливості компаніям швидко розвиватися. Дійсно, невеликі компанії за активності в SMM можуть досягати цільових ринків з мінімізованими витратами та можуть конкурувати з великими компаніями. Але перед компаніями постають нові проблеми швидкої адаптивності до інноваційно-технологічних викликів, що потребує подальших якісних досліджень.

References

Література

1. Desai, V. (2019). Digital Marketing: A Review. <i>International Journal of Trend in Scientific Research and Development. Special Issue: Fostering Innovation, Integration and Inclusion Through Interdisciplinary Practices in Management</i>, P. 196–200. URL: https://www.ijtsrd.com/papers/ijtsrd23100.pdf. 2. Parsons, A. J., Zeisser, M., Waitman, R. (1996). Organizing for digital marketing. <i>McKinsey Quarterly</i>, Vol. 4, P. 185–192. 3. Chandler-Pepelnjak, J. (2009). Measuring ROI beyond the last ad. <i>Atlas Institute Digital Marketing Insight</i>, 8(15), P. 1–6. 4. Sayt zhurnalu "Marketynh i tsyfrovi tekhnolohiyi" [Marketing and Digital Technologies]. URL:	1. Desai V. Digital Marketing: A Review. <i>International Journal of Trend in Scientific Research and Development. Special Issue: Fostering Innovation, Integration and Inclusion Through Interdisciplinary Practices in Management</i>. 2019. P. 196–200. URL: https://www.ijtsrd.com/papers/ijtsrd23100.pdf. 2. Parsons A. J., Zeisser M., Waitman R. Organizing for digital marketing. <i>McKinsey Quarterly</i>. 1996. Vol. 4. P. 185–192. 3. Chandler-Pepelnjak J. Measuring ROI beyond the last ad. <i>Atlas Institute Digital Marketing Insight</i>. 2009. 8(15). P. 1–6. 4. Сайт журналу "Маркетинг і цифрові технології". URL: https://mdt-opu.com.ua/

- <https://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/editorialboard> [in Ukrainian].
5. Marketynh i tsyfrovi tekhnolohiyi = Marketing and Digital Technologies, 2017, 1(1). URL: <https://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/issue/view/1> [in Ukrainian].
6. Simon K. Digital 2020: global digital overview. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview>.
7. Simon K. Digital 2020: global digital overview. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>.
8. Simon K. Simon K. Digital 2022: global digital overview. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>.
9. Simon K. Digital 2020: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-ukraine>.
10. Simon K. Digital 2021: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-ukraine>.
11. Simon K. Digital 2022: Ukraine URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-ukraine>.
12. Ofitsiynyy sayt svitovoho banku v Ukrayini [The official website of the World Bank in Ukraine]. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine> [in Ukrainian].
13. Savyts'ka, N. L. (2017). Marketynh u sotsial'nykh merezhakh: stratehiyi ta instrumenty na rynku V2S [Marketing in social networks: strategies and tools on the B2C market]. *Marketynh i tsyfrovi tekhnolohiyi = Marketing and Digital Technologies*, 2017, 1 (1), P. 20–33 [in Ukrainian].
14. Mudzhyri, Ye. Yakymy sotsmerezhamy korystuyut'sya ukrayintsi pid chas viyny: statystyka [What social networks are used by Ukrainians during the war: statistics]. URL: <https://speka.media/yakimi-socmerezami-koristuyutsya-ukrayinci-pid-cas-viini-doslidzennya-p22nyp> [in Ukrainian].
15. Statista. URL: <https://www.statista.com/>
16. Yakivchenko, A. M. (2023). Mekhanizm innovatsiynoho marketynhu promyslovoho pidpryyemstva u povoyennyi period [The mechanism of innovative marketing of an industrial enterprise in index.php/mdt/editorialboard.
5. Маркетинг і цифрові технології. 2017. 1(1). URL: <https://mdt-opu.com.ua/index.php/mdt/issue/view/1>.
6. Simon K. Digital 2020: global digital overview. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-global-digital-overview>.
7. Simon K. Digital 2020: global digital overview. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>.
8. Simon K. Simon K. Digital 2022: global digital overview. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-global-overview-report>.
9. Simon K. Digital 2020: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-ukraine>.
10. Simon K. Digital 2021: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2021-ukraine>.
11. Simon K. Digital 2022: Ukraine. URL: <https://datareportal.com/reports/digital-2022-ukraine>.
12. Офіційний сайт світового банку в Україні. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine>.
13. Савицька Н. Л. Маркетинг у соціальних мережах: стратегії та інструменти на ринку В2С. *Маркетинг і цифрові технології*. 2017. 1 (1). С. 20–33.
14. Муджирі Є. Якими соцмережами користуються українці під час війни: статистика. URL: <https://speka.media/yakimi-socmerezami-koristuyutsya-ukrayinci-pid-cas-viini-doslidzennya-p22nyp>.
15. Statista. URL: <https://www.statista.com/>
16. Яківченко А. М. Механізм інноваційного маркетингу промислового підприємства у повоєнний період. *Підприємництво та інновації*. 2023.

- the post-war period]. *Pidpryyemnytstvo ta innovatsiyi* = *Entrepreneurship and innovation*, Vol. 26, P. 63–69 [in Ukrainian].
17. Influencer Marketing Hub URL: <https://influencermarketinghub.com/influencer-marketing/>
18. Ruby, D. 35+ TikTok User Statistics: How many TikTok Users Are There In 2022? URL: <https://www.demandsage.com/tiktok-user-statistics/#:~:text=One%20billion%20active%20users%20spread,media%20platforms%20as%20of%202022.>
19. Nazarova, G. Optimizatsiya saytu pid holosovyy poshuk [Site optimization for voice search]. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/kak-optimizirovat-veb-sajt-pod-golosovoj-poisk> [in Ukrainian].
- Вип. 26. С. 63–69.
17. Influencer Marketing Hub. URL: <https://influencermarketinghub.com/influencer-marketing/>
18. Ruby D. 35+ TikTok User Statistics: How many TikTok Users Are There In 2022? URL: <https://www.demandsage.com/tiktok-user-statistics/#:~:text=One%20billion%20active%20users%20spread,media%20platforms%20as%20of%202022.>
19. Назарова Г. Оптимізація сайту під голосовий пошук. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/kak-optimizirovat-veb-sajt-pod-golosovoj-poisk>.

УДК 378.6:005.35

DOI: 10.30857/2786-5398.2022.6.14

Валентина В. Яценко

Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»

Харківської обласної ради, Україна

**КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ОЦІНКИ ЯКОСТІ
ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ: ВАЖЛИВА СКЛАДОВА
СОЦІАЛЬНО ВІДПОВІДАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ**

У сучасному світі, де дистанційне навчання стає все більш популярним, питання якості цієї форми освіти має вирішальне значення для формування соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Якість дистанційного навчання безпосередньо впливає на задоволення потреб студентів, їхній розвиток та конкурентоспроможність на ринку праці, що робить її актуальною проблемою для вищих навчальних закладів. Освітні заклади, які забезпечують високу якість дистанційного навчання, будують свою соціальну відповідальність, створюючи доступні та ефективні освітні можливості для різних груп студентів та сприяючи соціальній інклюзії. Розвиток технологій та зростання вимог до якості освіти вимагають від вищих навчальних закладів уваги до якості дистанційного навчання, щоб відповідати сучасним викликам і залишатися конкурентоспроможними на ринку освітніх послуг. Якість дистанційного навчання у вищих навчальних закладах має прямий вплив на соціально відповідальну діяльність та конкурентоспроможність у ринку освітніх послуг. Мета дослідження: виявлення взаємозв'язку між якістю дистанційного навчання та соціальною відповідальністю вищих навчальних закладів. Для досягнення поставленої мети будуть використані наступні методи дослідження: аналіз літератури, анкетування, спостереження та статистичний аналіз даних. Згідно з результатами проведеного дослідження, була встановлена пряма залежність між якістю дистанційного навчання та рівнем соціальної відповідальності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Виявлено, що вищі навчальні заклади, які забезпечують високу якість дистанційного навчання, активно формують свою соціальну відповідальність шляхом створення доступних та ефективних освітніх можливостей для різних груп студентів. Крім того, такі заклади сприяють соціальній інклюзії та спрямовують свою діяльність на задоволення потреб студентів, сприяючи їхньому розвитку та підвищенню конкурентоспроможності на ринку праці. Отже, якість дистанційного навчання є важливою складовою соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів та впливає на їхню репутацію та успішність на ринку освітніх послуг. Загальні результати дослідження свідчать про важливість якості дистанційного навчання у формуванні соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Вищі навчальні заклади повинні активно працювати над поліпшенням якості дистанційного навчання, створюючи доступні та ефективні освітні можливості для студентів різних груп. Розвиток цієї форми освіти сприятиме соціальній інклюзії та забезпеченню конкурентоспроможності вищих навчальних закладів.

Ключові слова: оцінка якості; дистанційне навчання; соціальна відповідальність; вищі навчальні заклади; ринок освітніх послуг.

Valentyna V. Yatsenko

*Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy"
of the Kharkiv Regional Council, Ukraine*

**CONCEPTUAL PRINCIPLES OF ASSESSING THE QUALITY OF DISTANCE
LEARNING: AN IMPORTANT COMPONENT OF THE SOCIALLY RESPONSIBLE
ACTIVITIES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS
IN THE EDUCATIONAL SERVICES MARKET**

In the modern world, where distance learning is becoming increasingly popular, the question of the quality of this form of education is crucial for shaping the socially responsible activities of higher education institutions in the educational services market. The quality of distance learning directly affects the satisfaction of students' needs, their development, and their competitiveness in the job market, making it a relevant issue for higher education institutions. Educational institutions that ensure high-quality distance learning are building their social responsibility by creating accessible and effective educational opportunities for different student groups and promoting social inclusion. The development of technology and increasing demands for the quality of education require higher education institutions to pay attention to the quality of distance learning in order to meet modern challenges and remain competitive in the educational services market. The research hypothesis states that the quality of distance learning in higher education institutions has a direct impact on socially responsible activities and competitiveness in the educational services market. The aim of the study: identify the relationship between the quality of distance learning and the social responsibility of higher education institutions. To achieve the set goal, the following research methods will be employed: literature review, questionnaire survey, observation, and statistical data analysis. According to the results of the conducted research, a direct correlation was found between the quality of distance learning and the level of social responsibility of higher education institutions in the educational services market. It has been observed that higher education institutions providing high-quality distance learning actively shape their social responsibility by creating accessible and effective educational opportunities for various groups of students. Additionally, these institutions promote social inclusion and direct their efforts towards meeting the needs of students, thus contributing to their development and enhancing their competitiveness in the job market. Therefore, the quality of distance learning is a crucial component of the social responsibility of higher education institutions and has an impact on their reputation and success in the educational services market. The overall findings of the research highlight the importance of the quality of distance learning in shaping the social responsibility of higher education institutions in the educational services market. Higher education institutions should actively work towards improving the quality of distance learning by creating accessible and effective educational opportunities for students from diverse backgrounds. The development of this form of education will contribute to social inclusion and enhance the competitiveness of higher education institutions.

Keywords: *quality assessment; distance learning; social responsibility; higher education institutions; educational services market.*

Постановка проблеми. Сучасний світ відкриває перед нами безліч можливостей для отримання освіти, і дистанційне навчання є одним з найефективніших та доступних способів набуття знань. За останні кілька років дистанційне навчання зазнало значного зростання популярності, особливо у зв'язку з глобальною пандемією COVID-19, яка примусила багато навчальних закладів шукати альтернативні форми навчання. Однак, разом зі зростанням популярності дистанційного навчання постає проблема його якості. Відповідно до концепту соціальної відповідальності, вищі навчальні заклади повинні забезпечувати якісну освіту, що

відповідає потребам студентів і ринку праці. Отже, питання якості дистанційного навчання стає актуальним для формування соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг. Актуальність даної проблеми випливає з необхідності забезпечення якості навчання, розвитку студентів та задоволення їхніх потреб в інформаційному суспільстві. Крім того, якісне дистанційне навчання може мати вплив на конкурентоспроможність навчальних закладів на ринку освітніх послуг, їхню репутацію та здатність привертати талановитих студентів. Таким чином, в даній статті ми розглянемо концептуальні орієнтири якості дистанційного навчання як важливий елемент формування соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Аналіз останніх досліджень та невирішена частина проблеми. Загальний аналіз досліджень показує, що соціальна відповідальність дистанційної освіти є актуальною темою, яка привертає значну увагу вчених [1–5]. В дослідженнях розглядаються різні аспекти соціальної відповідальності, зокрема задоволення студентів [6], рівень участі студентів [7], результати навчання [8], доступність освіти [9] та якість навчального змісту та матеріалів [10]. Однак, після аналізу досліджень можна виявити невирішену проблему, а саме: вплив дистанційної освіти на соціальну інклюзію та рівноправність. Незважаючи на те, що доступність дистанційної освіти для різних категорій студентів була згадана як показник ефективності, ще потрібно провести детальніше дослідження її впливу на соціальну інклюзію та рівноправність студентів. Питання, які можна досліджувати, включають: доступність дистанційної освіти для студентів з обмеженими можливостями, ефективність інклюзивних педагогічних підходів у дистанційній освіті, вплив соціально-економічного статусу на можливість отримання дистанційної освіти та багато іншого. Дослідження цієї невирішеної проблеми може допомогти вдосконалити стратегії та політики в галузі дистанційної освіти, сприяти більш широкому доступу до освіти і забезпечити рівні можливості для всіх студентів. Наголошую, що ця невирішена проблема випливає з аналізу доступної літератури, а подальше дослідження може включати більш докладне вивчення вищезазначених аспектів.

Метою дослідження є визначення важливості якості дистанційного навчання у формуванні соціально відповідальної діяльності вищих навчальних закладів на ринку освітніх послуг.

Результати дослідження. У вищій освіті впровадження дистанційної освіти супроводжується численними проблемами, які виникають при розвитку цієї форми навчання. Однією з ключових проблем є відсутність належного механізму впровадження дистанційної освіти. Багато університетів стикаються з труднощами в адаптації до нових технологій та педагогічних підходів, необхідних для ефективного реалізації дистанційної освіти. Недостатня підготовленість викладачів та кадровий потенціал є важливими факторами, які гальмують процес впровадження дистанційного навчання. Не всі викладачі володіють необхідними компетенціями в галузі е-педагогіки, дизайну онлайн-курсів та організації дистанційного взаємодії зі студентами. Брак часу для підготовки, недостатня підтримка з боку університетських адміністрацій та недостатні ресурси також ускладнюють впровадження дистанційної освіти. Результативність та ефективність дистанційної освіти залежать від різноманітних факторів, які визначають її якість. У наступному зображенні (рис. 1) наведено опис основних чинників, що впливають на якість дистанційної освіти.

Дистанційна освіта повинна бути доступною та рівною для всіх соціальних груп населення, включаючи осіб з інвалідністю, уразливі категорії та віддалені регіони. Таким чином, соціальна відповідальність дистанційної освіти в умовах структурних змін передбачає комплексний підхід до забезпечення доступності, якості та відповідності освіти вимогам суспільства. Це охоплює розробку та впровадження сучасних технологій, сприяння

соціальної інклюзії, співпрацю з роботодавцями та партнерами з ринку праці. Тільки через забезпечення соціальної відповідальності дистанційна освіта зможе ефективно відповідати потребам сучасного суспільства. Відповідальність перед студентами полягає в забезпеченні якісної освіти, індивідуальної підтримки та оцінюванні їх прогресу. Крім того, соціальна відповідальність дистанційної освіти передбачає взаємодію з роботодавцями та ринком праці. Освітні заклади повинні спрямовувати навчання на практичні навички та формування компетенцій, які відповідають вимогам ринку праці. Крім того, важливо розвивати партнерські зв'язки з промисловими компаніями та організаціями, щоб студенти мали можливості для стажування та працевлаштування після завершення дистанційної освіти.

Джерело: запропоновано автором

Рис. 1. Основні фактори, які мають вплив на якість дистанційної освіти

Важливою задачею у дослідженні соціально-економічної ефективності дистанційної освіти в умовах структурно-інноваційних перетворень є ідентифікація показників, що вимірюють ефективність дистанційної освіти з урахуванням соціальної відповідальності закладів вищої освіти. Серед основних таких показників науковці визначають наступні:

1. Задоволення студентів: Оцінка задоволення студентів щодо якості дистанційної освіти, їхніх потреб та очікувань є важливим показником ефективності. Використання анкетування та опитування допомагає зрозуміти їхні враження та зворотний зв'язок щодо навчального процесу.

2. Рівень участі студентів: Вимірювання активності та участі студентів у онлайн-курсах, форумах, групових проектах та інших активностях є важливим показником ефективності дистанційної освіти.

3. Навчальні результати: Оцінка академічних досягнень студентів та їхньої здатності застосовувати набуті знання та навички в практичних ситуаціях є показниками ефективності дистанційної освіти.

4. Забезпечення доступності: Вимірювання доступності дистанційної освіти для різних категорій студентів, включаючи осіб з інвалідністю, мігрантів, людей з низьким рівнем освіти тощо, відображає соціальну відповідальність закладів вищої освіти.

5. Якість змісту та матеріалів: Оцінка якості навчального змісту, матеріалів, ресурсів та педагогічних підходів, що використовуються в дистанційній освіті, є важливим показником ефективності та соціальної відповідальності.

Висновки. Дистанційна освіта є важливим інструментом, який може забезпечити доступ до освіти для широкого кола людей, включаючи тих, хто знаходиться у віддалених регіонах, має обмежені можливості або входить до соціально вразливих груп населення. Розвиток дистанційної освіти стикається з рядом проблем, таких як впровадження цієї форми навчання у закладах вищої освіти, забезпечення якості навчання та індивідуальної підтримки студентів. Соціальна відповідальність дистанційної освіти полягає в тому, щоб забезпечити рівноправний доступ до освіти для всіх груп населення і забезпечити практичну орієнтацію навчання, відповідність компетенцій вимогам ринку праці, а також сприяти стажуванню та працевлаштуванню випускників дистанційної освіти.

Пропозиції. Розробити і впровадити систему моніторингу та оцінки якості дистанційної освіти, включаючи показники, які враховують соціальну відповідальність закладів вищої освіти. Забезпечити індивідуальну підтримку студентів шляхом створення механізмів для консультування, підтримки та зворотного зв'язку. Розвивати партнерські зв'язки з промисловими компаніями та організаціями з метою забезпечення можливостей стажування та працевлаштування для випускників дистанційної освіти. Забезпечити доступність дистанційної освіти для всіх категорій студентів, включаючи осіб з обмеженими можливостями, мігрантів та осіб з низьким рівнем освіти. Постійно оновлювати та вдосконалювати зміст навчання, матеріали та педагогічні підходи, щоб вони відповідали вимогам сучасного суспільства та ринку праці. Застосування цих пропозицій допоможе забезпечити якісну та соціально відповідальну дистанційну освіту, яка буде відповідати потребам сучасного суспільства та сприяти розвитку інклюзивного та сталого освітнього середовища.

References

1. Clark, T. (2013). Theories of Corporate Social Responsibility. *Journal of Business Ethics*, 112 (2), 381–399.

Література

1. Clark T. Theories of Corporate Social Responsibility. *Journal of Business Ethics*. 2013. No. 112(2). P. 381–399.

2. Gursoy, D., Maier, T., Chi, C. G. (2008). Generational differences: An examination of work values and generational gaps in the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*, 27(3), 448–458.
3. Hafiz, M. H., Sarwar, A., Ayaz, M. (2020). Online teaching effectiveness during COVID-19 pandemic in higher education sector of Pakistan. *Heliyon*, 6(11), e05662.
4. Lozano, R. (2015). A holistic perspective on corporate sustainability drivers. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 22(1), 32–44.
5. Marques, J. (2020). The social responsibility of distance education during the COVID-19 pandemic: Challenges, strategies, and opportunities. *Distance Education*, 41(4), 625–648.
6. McMillan, J. H., Schumacher, S. (2014). Research in education: Evidence-based inquiry. Pearson Higher Ed.
7. Raikes, A., English, L., Fisher, K., Souto-Manning, M. (2019). Social justice in early childhood classrooms: What the research tells us. Teachers College Press.
8. Sánchez-Gómez, M. C., Vidal-García, J., Martínez-Ruiz, M. P. (2019). Enhancing corporate social responsibility in higher education through service-learning: A systematic review of the literature. *Sustainability*, 11(5), 1310.
9. Sezer, E., Özbay, K. (2020). The roles and responsibilities of universities in sustainable development: A systematic review of the literature. *Sustainability*, 12(15), 6099.
10. Verhoef, N. C., Lofstad, R. (2020). Addressing social inequalities in online education during the COVID-19 pandemic: Insights from the Norwegian higher education sector. *European Journal of Higher Education*, 10(1), 1–17.
2. Gursoy D., Maier T., Chi C. G. Generational differences: An examination of work values and generational gaps in the hospitality workforce. *International Journal of Hospitality Management*. 2008. No. 27(3). P. 448–458.
3. Hafiz, M. H., Sarwar, A., Ayaz, M. Online teaching effectiveness during COVID-19 pandemic in higher education sector of Pakistan. *Heliyon*. 2020. No. 6(11). e05662.
4. Lozano R. A holistic perspective on corporate sustainability drivers. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*. 2015. No. 22 (1). P. 32–44.
5. Marques J. The social responsibility of distance education during the COVID-19 pandemic: Challenges, strategies, and opportunities. *Distance Education*. 2020. No. 41(4). P. 625–648.
6. McMillan J. H., Schumacher S. Research in education: Evidence-based inquiry. Pearson Higher Ed., 2014.
7. Raikes A., English L., Fisher K., Souto-Manning M. Social justice in early childhood classrooms: What the research tells us. Teachers College Press, 2019.
8. Sánchez-Gómez M. C., Vidal-García J., Martínez-Ruiz M. P. Enhancing corporate social responsibility in higher education through service-learning: A systematic review of the literature. *Sustainability*. 2019. No. 11(5). 1310.
9. Sezer E., Özbay K. The roles and responsibilities of universities in sustainable development: A systematic review of the literature. *Sustainability*. 2020. No. 12 (15). 6099.
10. Verhoef N. C., Lofstad R. Addressing social inequalities in online education during the COVID-19 pandemic: Insights from the Norwegian higher education sector. *European Journal of Higher Education*. 2020. No. 10 (1). P. 1–17.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Ажаман Ірина Анатоліївна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри менеджменту і маркетингу, Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-0245-1652>

Scopus Author ID: 56512144200

ResearcherID: D-6212-2018

E-mail: ag_irisya@ukr.net

Алі Хабіб

аспірант кафедри менеджменту і маркетингу, Одеська державна академія будівництва та архітектури, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1354-9516>

E-mail: Dipl.ing_habib_ali@yahoo.de

Бабас Ігор Олександрович

аспірант кафедри фінансів, банківської справи та страхування, Полтавський державний аграрний університет, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-1474-496X>

E-mail: hardboj@gmail.com

Власюк Тетяна Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, директор Навчально-наукового інституту права та сучасних технологій, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9644-8608>

Scopus Author ID: 56658669500

Researcher ID: R-2806-2016

E-mail: vlasiuktm@gmail.com

Воронюк Євгенія Валеріївна

викладач кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-1635-7421>

E-mail: Yevheniya.voronyuk@hneu.net

Гончаренко Ірина Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5033-9833>

Scopus Author ID: 57147190200

Researcher ID: Q-6115-2016

E-mail: ig75dv@gmail.com

Жигалкевич Жанна Михайлівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри промислового маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5847-1302>

Scopus Author ID: 57223936738

E-mail: zhygalkevych@gmail.com

Залуцький Руслан Олександрович

аспірант, кафедра промислового маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

<https://orcid.org/0000-0002-3143-2557>

ResearcherID: IQV-5608-2023

E-mail: zalutskiyruslan@ukr.net

Івашенко Оксана Андріївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності, Національна академія статистики, обліку та аудиту, Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8490-778X>

ResearcherID: I-4533-2018

E-mail: OAIvashchenko@naso.edu.ua

Котвицька Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри економіки, фінансів та обліку, Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет», Київ, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-0864-1470>

ResearcherID: HSB-1584-2023

E-mail: nakot@i.ua

Крахмальова Ніна Анатоліївна

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-4242-8032>

ResearcherID: Q-3085-2016

E-mail: krakhmalova.na@knutd.edu.ua

Медвідь Ганна Сергіївна

асистент кафедри регіоналістики і туризму, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, аспірантка кафедри смарт-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-5470-704X>

E-mail: Annamgmn18@gmail.com

Олешко Анна Анатоліївна

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри смар-економіки, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9328-7730>

Scopus Author ID: 57449152400

E-mail: anna_oleshko@ukr.net

Птащенко Олена Валеріївна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри міжнародних економічних відносин, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2413-7648>

Scopus Author ID: 57215814236

Researcher ID: 3833408

E-mail: olena.ptashchenko@hneu.net

Резнікова Наталія Володимирівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-2570-869X>

Scopus Author ID: 57202286915

ResearcherID: I-2491-2018

E-mail: nreznikova@knu.ua

Рєпіна Інна Миколаївна

доктор економічних наук, професор, завідувачка кафедри бізнес-економіки та підприємництва, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-9141-0117>

Researcher ID: G-7784-2017

E-mail: inna.riepina@kneu.edu.ua

Солнцев Сергій Олексійович

доктор фізико-математичних наук, професор, завідувач кафедри промислового маркетингу, Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

<https://orcid.org/0000-0002-8820-3528>

Scopus Author ID: 16470438800

ResearcherID: DSS-0432-2022

E-mail: sergy.solntsev@gmail.com

Чугаєв Олексій Анатолійович

доктор економічних наук, доцент, професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

<https://orcid.org/0000-0003-3315-2919>

ResearcherID: AAB-7820-2019

E-mail: chugaiev@knu.ua

Шевченко Ірина Олександрівна

кандидат економічних наук, доцент, докторант Західноукраїнського національного університету, Тернопіль, Україна

<https://orcid.org/0000-0001-8188-3551>

ResearcherID: GYE-0281-2022

E-mail: Irina_shev4enko@ukr.net

Шкода Мар'яна Сергіївна

доктор економічних наук, доцент, доцент кафедри підприємництва та бізнесу, Київський національний університет технологій та дизайну, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-7356-4320>

Scopus Author ID: 53864082500

ResearcherID: P-9801-2016

E-mail: mlomova@ukr.net

Яценко Валентина Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент, Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Україна

E-mail: valya.yatsenko.1982@gmail.com

ЖУРНАЛ
стратегічних економічних досліджень

Комп'ютерний набір та макетування

КРИВОНОС Олена

Технічний редактор

ГАНУЩАК-ЄФІМЕНКО Людмила

Відповідальний за поліграфічне виконання

ОВЕЧКІНА Лілія

Підп. до друку 30.11.2022. Формат 60×84 1/8.
Ум. друк. арк. 17,66. Облік. вид. арк. 13,82. Наклад 100 пр. Зам. 1840.

Видавець і виготовлювач Київський національний університет технологій та дизайну,
вул. Немировича-Данченка, 2, м. Київ, 01011, Україна.

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 24821-14761 ПР від 19.04.2021.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців,
виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 993 від 24.07.2002.

JOURNAL
of strategic economic research

Computer Typesetting & Modeling

Kryvonos Olena

Technical Editor

Hanushchak-Yefimenko Liudmyla

Responsible for printing

OVECHKINA Liliia

Printing proof 30.11.2022. Format 60×84 1/8.
Conditional sheet 17.66. Calculated sheet 13.82. Circulation 100 copies. Order N 1840.
KNUTD Instant Printing Department.
Nemirovich-Danchenko Street, 2, Kyiv, 01011, Ukraine.

Certificate KB № 24821-14761 ПР, 19.04.2021.

Certificate ДК № 993, 24.07.2002.